

Михајло Пантић / Михайло Пантич / Mihajlo Pantić

У СЛУ НИКАДА НИЈЕ ДОСАДНО
Кратке приче

ВО СНЕ НИКОГДА НЕ СКУЧНО
Короткие рассказы

IM TRAUM IST ES
NIEMALS LANGWEILIG
Kurzgeschichten

Михајло Пантић У СЛУ НИКАДА НИЈЕ ДОСАДНО – Кратке приче
Михайло Пантич ВО СНЕ НИКОГДА НЕ СКУЧНО – Короткие рассказы
Mihajlo Pantić IM TRAUM IST ES NIEMALS LANGWEILIG – Kurzgeschichten

ISBN 978-86-6153-735-6

MCCJ

Филолошки факултет Универзитета у Београду
Међународни славистички центар

Едиција
ПРЕВОД КАО ОГЛЕДАЛО
КОНТАКАТА ЈЕЗИКА И КУЛТУРА
Књига 1

Михајло Пантић

**У СЛУ НИКАДА
НИЈЕ ДОСАДНО**

Кратке приче

Михайло Пантич

**ВО СМЕ НИКОГДА
НЕ СКУЧНО**

Короткие рассказы

Mihajlo Pantić

**IM TRAUM IST ES
NIEMALS LANGWEILIG**

Kurzgeschichten

Београд, 2023

МСЦ
Београд, 2023

Издавач
Филолошки факултет
Универзитета у Београду
Међународни славистички центар
Студентски трг 3

За издавача
Декан Филолошког факултета
Ива Драшкић Вићановић

Егиџија
Превод као огледало контаката језика и култура

Уредници
Мина Ђурић
Бошко Сувајић

Суйервизори
Елена Сагалович
Роберт Ходел

Редакџори
Ана Јаковљевић Радуновић
Драгана Керкез
Јелена Костић Томовић
Данијела Врањеш

Припрема и дизајн
Душан Шевић

САДРЖАЈ

Гојко Божовић: ОД ХРОНИКЕ СОБЕ У БЕЗИМЕНОМ ГРАДУ ДО ИСКУПЉУЈУЋЕ СВАКОДНЕВНЕ ПРИЧЕ . . .	9
Михајло Пантић: ПИСАЊЕ ЈЕ САМО ЈЕДАН ОД НАЧИНА ДА ДОПРЕМО ДО СЕБЕ (Са Михајлом Пантићем разговарала Исидора Ињац)	20
Михајло Пантић У СНУ НИКАДА НИЈЕ ДОСАДНО . . . . . (Кратке приче)	25
НЕ МОГУ ДА СЕ СЕТИМ ЈЕДНЕ РЕЧЕНИЦЕ	27
УКРАЈ ВАТРЕ	28
АВИОНСКА ПРИЧА	31
ПУТ У НОВИ САД	32
НЕ МОГУ О ТОМЕ ДА ГОВОРИМ	34
МЕЂУ ЗВЕРИМА	39
СЛОБОДНЕ ШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ	42
СУСРЕТ	43
КРЕВЕТ	46
МАМА И ЈА СМО ИГРАЛИ ДОМИНЕ	50
У СНУ НИКАДА НИЈЕ ДОСАДНО	52
АХ, ДОБРИ ВОЗАЧИ ШТО КЛИЗИТЕ КРОЗ ЛЕТЊЕ ЦРНЕ НОЋИ	53
О ПИСЦУ	71

СОДЕРЖАНИЕ

Гойко Божович: ОТ ХРОНИКИ КОМНАТЫ В БЕЗЫМЯННОМ ГОРОДЕ ДО ИСКУПЛЯЮЩЕГО БЫТОВОГО РАССКАЗА.	73
Михайло Пантич: ПИСАТЕЛЬСТВО – ЭТО ТОЛЬКО ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ПРОБИТЬСЯ К СЕБЕ (С Михайло Пантичем беседовала Исидора Иньяц)	85
Михайло Пантич ВО СНЕ НИКОГДА НЕ СКУЧНО.	89
(Короткие рассказы)	
НЕ МОГУ ПРИПОМНИТЬ ОДНУ ФРАЗУ.	91
У КОСТРА.	93
ПОЕЗДКА В НОВИ-САД	96
НЕ МОГУ ОБ ЭТОМ ГОВОРИТЬ.	98
СРЕДИ ЗВЕРЕЙ.	103
ВСТРЕЧА	106
КРОВАТЬ	109
О, МИРНЫЕ АВТОМОБИЛИСТЫ, СКОЛЬЗЯЩИЕ СКВОЗЬ ЧЕРНОТУ ЛЕТНЕЙ НОЧИ... ..	114
ОБ АВТОРЕ	133

INHALT

Gojko Božović: VON DER CHRONIK DES ZIMMERS IN EINER NAMENLOSEN STADT ZU EINER ERLÖSENDEN ALLTAGSGESCHICHTE	135
Mihajlo Pantić: SCHREIBEN IST NUR EINE MÖGLICHKEIT, UNS SELBST ZU ERREICHEN (Isidora Injac sprach mit Mihajlo Pantić).	147
Mihajlo Pantić IM TRAUM IST ES NIEMALS LANGWEILIG	151
(Kurzgeschichten)	
ICH KANN MICH AN EINEN SATZ NICHT ERINNERN	153
IN DER NÄHE DES FEUERS	155
FLUGGESCHICHTE	158
ICH KANN DARÜBER NICHT SPRECHEN.	160
DAS BETT	166
UNTER BIESTERN	171
FREIE SCHULAKTIVITÄTEN.	174
MAMA UND ICH SPIELTEN DOMINO	176
IM TRAUM IST ES NIEMALS LANGWEILIG	178
ACH, GUTE FAHRER, DIE IHR DURCH SOMMEISCHWAIZE NÄCHTE GLEITET.	179
ÜBER DEN AUTOR.	199

Гојко Божовић

**ОД ХРОНИКЕ СОБЕ У БЕЗИМЕНОМ
ГРАДУ ДО ИСКУПЉУЈУЋЕ
СВАКОДНЕВНЕ ПРИЧЕ**
(*О њријоведању Михајла Панџића*)

Ако су песма и прича, те основне књижевне форме, у по-
нечему важном стваралачки сличне, онда је уместо приметити да и песнике и приповедача препознајемо по сродним својствима. Осим што је неспорно тако, њих уједно и разликујемо, како по језику, тако и по способности уочавања карактеристичних детаља који покрећу и заснивају креативни процес. Будући да су прича и песма сажети облици у којима би вишак ове или оне врсте представљао нарушавање тражене равнотеже, док би недостатак одговарајућег „сложја речи” водио изражајном сиромаштву, сам језик би требало да буде, у исто време, и прилагођен и функционалан и подређен смислу који изриче. Укратко, и у песми и у причи мора да постоји нарочита, индивидуализована, карактеристична, изненађујућа упечатљивост детаља која се потом преноси на изабрани и представљени свет, дајући му аутентичност и снагу првобитности. Језик притом ваља да буде посебан како би био посебан и свет који се њиме гради, сачињен од многих слојева, е да би тако била саздана полиперспективна слика осмотрене или имагинарне стварности, а оне, те две стварности, никада нису исте, чак и када наизглед обе пребивају у досади, апсурду и монотонији, о чему нам модерна прозна уметност данас казује много чешће и више него икада раније.

Ове треба додати и да природа изабраног детаља разрешава и ток и исход испричане приче (па и песме), уједно

стварајући утисак пуноће речима посредованог доживљаја света. Без детаља, тог приповедног нуклеуса, прича остаје тек апстрактна творевина, више трактат него динамичка структура у чијој се напетости сустичу или сукобљавају карактери и судбине, време и људи, и њихови унутрашњи и стварни, сувише стварни светови. Детаљ даје причи сликовитост и убедљивост, снагу и примамљивост. Детаљ је у причи оно што је испуњен доживљај у стварном свету. Приповедач, дакле, да би био то што јесте, почиње изналажем одговарајућег језика и издвајањем сугестивног детаља. Настojeћи да покажемо шта јесте добра ововремена прича и које захтеве она треба да испуни како би у процесу артикулације досегла жељену сугестивност, односно важност претпостављеног, слућеног па затим и наративизованог смисла, хрлимо у сусрет таквим примерима, онима које је у тринаест оригиналних књига прича и приповедака (уз мноштво избора), насталих током минуле четири деценије, написао Михајло Пантић, аутентичан, по свему особен и нестандартно надахнут савремени српски приповедач, посвећен управо тој форми, и као основној вокацији и као личном, поетички промишљеном избору.

Одавно остварен као књижевни историчар, књижевни критичар и антологичар, при чему знатан део његових аналитичких интересовања такође заокупља приповетка, како она савремена, тако и њена историјска генеза, Михајло Пантић је неодустајни приповедач који у најкраћим причама, нешто дужим приповеткама и у наративним целинима које се граниче са новелом, обликује властити књижевни простор, сваки пут изнова изналазећи форму којом најбоље може представити свој књижевни свет. Мада су његове приче настајале и настају у времену потпуне доминације романа, што је условило да се готово сви који пишу, укључујући и многе данашње песнике, окушавају и у тој најобимнијој књижевној врсти, Пантић је остао привржен приповеци, чак и у приликама када поједине његове прозе остављају сасвим

довољно догађајног, па и судбинског потенцијала да би сразмерно лако могле прерасти у романескну форму. Инвентиван у изналажењу наративног облика, као што је и прецизан и изнијансиран у самом изразу, он се, међутим, према причи односи као према суштинском, а не само формалном избору, као начину осећања и виђења света, никада не испуњавајући неки унапред задати образац: свака прича коју напише по нечем је друкчија, а опет препознатљиво његова.

Пантићево разумевање књижевности је у дубинском сагласју са основним обликом приповетке и средствима којима се тај облик уобичајено користи (време, место, лик, радња, коментар). Отуда његове приче поседују одређен број стајаћих особина са ненаметљиво посредованим, а несумњивим поетичким импликацијама, што природно води закључку о одговарајућим тематским и обликовним интегративним цртама и општим својствима његовог целокупног приповедног опуса. Одмах се ту, на првом месту, учоава безрезервно поверење у причу, а потом и захтев да она буде језички и значењски слојевита, да би тиме и тако заинтересовала потенцијалног читаоца. Ту је, надаље, императив да прича мора говорити о нечем конкретном, о неком упечатљивом лику или посебном, често (не)обичном догађају, а никако не бисмо смели да превидимо и хумор као саставни део Пантићевог причања и као изнутра освешћујућу инстанцу његовог приповедног гласа. Инвентивно успостављајући односе тих диференцијално важних одлика приче и приповедања, Пантић на саму причу гледа као на антрополошку потребу, и узима је као такву, насупрот, рецимо, романа као израза писане, а у наше доба и технолошке културе.

Погледајмо изблиза књиге приповедака Михајла Пантића како бисмо се, потврђујући побројане особине, поново среди са једним од најубличенијих приповедних светова новије српске књижевности.

Пантићеве приче су се мењале и постепено наслојавале, од раних, тематски и обликовно разноликих збирки *Хрони-*

ка собе, Вондер у Берлину, Песници, њисци и остала менаџерија и Не моју да се сећим једне реченице, да би књигом Новобеоградске њриче писац досегао пуну ауторску препознатљивост. Уопште узев, у приповедној прози Михајла Пантића могу се уочити два основна тока. На једној страни налазе се кратке и најкраће приче, у духу „искуства и искушења сажетости” које нам истрајно предочава у непрестано прошириваној приповедачкој колекцији под памтљивим насловом – Не моју да се сећим једне реченице. Мада та књига има више издања, ниједно није исто, јер се у сваком следећем налази и циклус нових кратких прича. То је један пол Пантићевих приповедачких интересовања, он га води према истраживању различитих приповедних могућности и преиспитивању модулације приповедних гласова. Проверавајући да ли постоје границе после којих сажетост није прича, Михајло Пантић у том току своје прозе негује згуснутост као битно својство приповедања, што на други начин потврђује и у свим другим прозним књигама. Мање експерименталан, што се поготову може рећи за књиге после Новобеоградских њрича, Пантић други вид свог приповедања посвећује писању фикционалних текстова уобичајене дужине, оних у којима се обухвата један догађај, један сусрет, призор или пораз, један упечатљив моменат људског искуства (љубав или траума), један сев свакодневне патње и милости или пак час искорачења у неку неочекивану необичност.

По много чему Новобеоградске њриче су књига прелома у прози Михајла Пантића. Не само зато што је њоме писац изградио свој препознатљив имагинарни свет, већ и зато што је у њој стабилизовао властити приповедачки глас, успешно „разрешивши” однос приче и поетике. Од те књиге Пантић се, по свему судећи, трајно определио за модернизовану реалистичку нарацију у којој се искуствена подлога или рам испуњавају ерудитним исказима, интертекстуалним релацијама или поетичком иманентношћу, а каткад и експликативношћу. Још нешто Михајло Пантић стиче поме-

нутом збирком: он у њој ступа на плодно тло цикличног, тематског организовања нарације, захваљујући чему свака његова следећа књига постаје јасно дефинисана целина у којој појединачне приче, колико год да иначе могу стајати засебно, добијају на уверљивости и снази када се посматрају у ширем оквиру. Тај принцип делује и на нивоу самог опуса, па се с разлогом може рећи да и књиге Новобеоградске њриче, *Седми дан кошаве* и *Ако је њо љубав* сачињавају „новобеоградску трилогију”. Завршни члан те трилогије такође је у непосредној вези с књигама *Овоја њуџа о болу* и *Ходање њо облацима*, будући да и оне говоре о ономе о чему је најтеже приповедати – о елементарним стварима и елементарним осећањима, о љубави и болу, о сусрету с првим и последњим питањима људског живота, о часовима средовечног очаја и о тренуцима узлета у којима свакодневица стиче смисао, макар колико краткотрајан и макар колико варљив. Јер управо је тај и такав час једино достојан живота и једино вредан причања.

Тематски круг Пантићеве прозе оцртан је смером од *хронике собе до хронике новој њрада*, у сталном настајању и унутрашњем преображавању од клаустрофобије и затечености у затвореним (собним) просторима, до отвореног и конкретизованог градског амбијента у којем се живи са искуством данашњег дана. Јер, и у свакодневици се јављају аутентични знакови модерне егзистенције – и *хроника собе* и *хроника новој њрада* представљају основу за *хронику собе* и опис основних елемената човековог емотивног света, што врхуни у књигама прича *Ако је њо љубав*, *Овоја њуџа о болу* и *Ходање њо облацима*, а наставља се, несмањеном снагом, и у потоњим насловима.

У књизи *Хроника собе* Пантић је истраживао засвођене просторе унутрашњег света, камерну позорницу на којој је јунаку преостало још само да између *четири зида* о(д)живи своје индивидуалне драме, сумње и изазове. У књигама *Вондер у Берлину* и *Писци, њесници и остала менаџерија* он је

преиспитивао дубоке фасцинације којима се може поверити страст једног живота и утолити његова претећа празнина – књижевност и у оквиру ње елементе, сигнале и карактеристичне топове модерног доба (рок музика, сплин, прича и песма, спорт, а нарочито кошарка) – како би, самим тим чином суочења са енергијама назначене врсте, повлашћивао и продубљивао своје стваралачке преокупације. Прва од њих је она која говори о човековој предодређености да трпи дејства великих, судбинских сила, али и да им одолева у границама (слабашних) људских моћи, чиме се ипак потврђује непоновљивост свачијег живота.

У Панتيћевим књигама прича писаним с краја прошлог и у новом веку указује се постојан, јасно изграђен свет чија је централна оса Нови Београд. Тај град је са својим конкретизованим особинама, стварним и поствареним ликовима, призорима и фигурама сусрета посебна гаранција веродостојности и препознатљивости ауторовог приповедања. Он је, једноставно речено, нашао своју причу, и сада нам је казује. У том казивању можемо пратити и наталожено искуство, и језичку концентрацију, и радост стварања, а можда најпре дуги дах причања који у себи самом тражи потврду како би се објавио пред свима другима.

Језик Пантићевих прича је слојевит, сплетен од многих нити, од урбаног сленга и језика усмености, старијег београдског стила и његове новобеоградске редакције, колоквијализама и медијског и уметничког новоговора. Тим језиком проговара дух модерних времена, али се не заборављављају ни архаизми, неологизми, ономатопеје, социјално типичне рече, цитати и парацитати, да би у приповедни ток спорадично и по потреби био укључен и вокабулар и наративни манир писаца ближе и даље традиције. Тако се гради непоновљив амбијент какав постоји једино и само у причи Михајла Пантића. Управо она, та прича, ма колико променљива, стално држи копчу са старом добром причом, са могућношћу да се на уметнички начин саопшти неко ново, језички обликовано

виђење човека и света. А основни свет Пантићеве прозе, већ је речено, свакако је Нови Београд; усвојивши га као кључни простор он га је из књиге и књигу, сигурним кораком и приповедно и феноменолошки проширивао и преосмишљавао, градећи око њега јаку симболичку ауру.

Отуда је саморазумљиво да је Нови Београд само полазиште, тачка из које се креће према промишљању универзалних животних питања и појава. У искуству чуда или љубави, досаде или празнине, какво осећају многи Пантићевци јунаци, може се свим бићем препознати и читалац који не зна ни за Нови Београд на води ни за Нови Београд на земљи. И сам аутор непрестано мења улогу и место Новог Београда у својим књигама. У *Новобеоградским њричама* тај део града је равноправан са другим јунацима прича; уједно је он и динамички оквир приповедања, и дух места, па и актер радње. Али већ у књигама прича *Седми дан кошаве* и *Ако је тво љубав* Нови Београд се постепено повлачи у други план, остајући изабрана, изнутра осветљена, делом и приповедачки освешћена сцена збивања разноликих људских егзистенција. У присенку прича из тих књига помаља се, дакле, Нови Београд као повлашћени простор приповедања, као место необичних сусрета и догађаја, као нови град који не престајући да расте и да мења карактер постепено стиче своју историју.

Пантићеве приче крећу се у тематском распону од љубави до смрти, од града до реке, од сна до пријатељства. Приповедач у њима највише говори о неупоредивим тренуцима људског живота у којима се отварају дубоки увиди у свакодневицу, у сопствену интиму, у ближе и даље окружење, у оно што волимо или у оно што тежимо да разумемо. Говорећи и о оном што је недокучиво и неизрециво у свакодневици, Пантићеве приче доносе искуство испричано у просветљујућем часу спознаје. У његовој прози стално пулсира језгро које је покренуло причу, а то је по правилу тренутак у којем је судбина неког нашег савременика постала потпуно

другачија. Испуњен таквим сазнањем, односно осећањем он је доведен у прилику да новим очима сагледа себе. Из тог просветљујућег искуства настаје суштинска потреба Пантићевих јунака да испричају причу сопственог живота.

У књигама *Ако је њо љубав*, *Овога њуџа о болу и Хогање њо облацима* највише срећемо упечатљиве приче о љубави и смрти, о епифанији и досади, о чуду и празнини, о часовима у којима нас емоције повуку у висине открића или нас призме у празнину свакодневице. Стога се с пуним правом може рећи да се одавно у српској прози није писало тако убедљиво и разноврсно као у причама Михајла Пантића. Љубав се у њима увек указује у различитим видовима и у сасвим различитим околностима, од силе која искупљује и осмишљава људску судбину, до усуда због којег се пати, па чак и страда. Неке Пантићеве приче писане су у женском лицу, друге су писане мушким гласом. Ипак, у свима њима, без разлике, љубав се јавља као одлучујућа снага сваке па и модерне људске егзистенције.

И у књизи прича *Када ме уледа оно шџо ѡражим* Михајло Пантић истражује (не)обичне догађаје и збивања, судбине (не)обичних људи, као и трагове блиске историје новобеоградских блокова, посебно митски осенченог Блока 21, настављајући да и ту изнова, на сугестиван, њему својствен начин казује приче о љубави и потреби за другим. Ту су и приче о искупљењу и испуњењу, о потрази за смислом који његови јунаци настоје да пронађу на различитим тачкама и крајевима себи доступног света, од блока у којем су се родили до одласка у свет монашког искупљења, од живота на београдском асфалту до тражења мира на реци, од настојања да се разуме властито окружење до јаке потребе да се побегне из њега и тако изађе из задатих граница, од узбудљивог сећања на детињство и одрастање до чежње за водом у свим облицима (а море је један од тих повлашћених места), од страсти која јунаке везује за музику до приче као начина да се превлада свакодневица и открије могући разлог бивство-

вања. У додиру са својом страшћу, увек неупоредивом у односу на све друге могуће изборе и животне стилове, Пантићеве јунаци добијају неопходно утемељење и из те позиције причају причу властитог живота. Утолико су и приче из књиге *Када ме уледа оно шџо ѡражим* исприповедане с великом снагом, писане изврским стилем и ретком језичком изнијансираношћу. Пантићеве јунаци су мушкарци и жене слични нама, испуњени нашим надама и зебњама, сложени од наших емоција и искустава. Једноставно речено, у њима и њиховим животним и људским изборима препознајемо и поједине узбудљиве, мање или више важне тренутке и битне тачке сопствених искустава.

И Пантићева књига *Ниједна од седам*, мада углавном смештена у ауторов омиљени амбијент, има и значајан просторни и временски распон. Приче у њој крећу од сплина новобеоградских блокова, да би се потом преметнуле у праћење тренутака када се јунаци, згађени светом и очајни због њега, спуштају у подземље, међу нишче и маргиналце. Неки од њих одлазе и у Немачку, у Барселону или још даље од Новог Београда из кога су потекли. Неки се и враћају, у постојаном неспоразуму са светом, или тамо остају заувек, не разрешавајући незадовољства и муке које су понели са собом. У временском смислу, Пантићево схватање свакодневице има и историјску позадину, а на то подсећа завршна, рекло би се за писца коренски различита прича „Пре времена чуда”, велики омаж Бориславу Пекићу и његовој књижевности. Та прича заокружује и питање свеприсутне љубави, и питање неснађености у животу, и питање маргиналности и одбачености, и питање сусрета са вишим, нуминозним силама. Другачији језик и стил приче „Пре времена чуда“ оправдавају њена библијска и пекићевска референцијалност, док је на другој страни реч о приповести која теме књиге ставља у ширу временску перспективу.

Приче у првом делу књиге *Ниједна од седам* највише су новобеоградске, истовремено, наравно, и приче о љубави.

У њима приповедач полази од идеје да на свету постоји седам врста љубави из којих се изводи свака појединачна љубав: љубав са препрекама, љубав на први поглед, љубав по сваку цену, љубав из преображене антипатије или пријатељства, фатална љубав, забрањена љубав, љубав из случајног сусрета. У књизи је, међутим, најчешће реч о недогођеној, неоствареној, немогућој или барем одложеној љубави.

Циклус прича о Цибулки представља, заправо, низ цртица из живота људи са маргине. Осећање „недоживљене“, недовољно осветљене, неостварене и дехуманизоване егзистенције карактеристично је и за многе јунаке из осталих делова књиге. Циклус „Приче из свих џепова“ проширује и заокружује оглашене теме и основне линије приповедања (љубав, свакодневица, Нови Београд, маргиналност и маргиналци, невоље са светом), успостављајући помињањем њихових јунака дијалог са претходним причама. Има у њима и драстичних сцена и изопштених људи, али и историја појединих љубави које су трајно онеспокојиле животе јунака и јунакиња, док се на другим местима, као контрапункт, појављује жив, разговорни, посебно упечатљив хуморни тон приповедања.

Јунаци се у новијим причама Михајла Пантића, као и велика већина данашње популације, најчешће не осећају добро у својој кожи и у свом животу. Од трагања за разлогом зашто је то тако, и наративизацијом делања или неделања ликова у одговарајућем, махом свакидашњем окружењу, настаје прича којом се онолико колико је то могуће превазилази задати егзистенцијални оквир, по правилу недостатан за остварење жудњи и очекивања јунакиња и јунака, премали и претесан да би их ослободио страхова, препустио позитивним мислима и испуњавајућим изазовима. Иза јунака остаје живот који их је обликовао, а испред њих пружа се сива свакодневица у којој махом неуспешно настоје да изнађу разлог новог покретања и стицања неког новог смисла. Тај смисао они, најпре, покушавају да открију у љубави и

искупљујућој причи. И управо се та њихова наизгледна обичност чини вредном приче, баш онако како је то установљено у српској, европској и светској приповедној традицији. Михајло Пантић доследно иде тим трагом, градећи полифоничну, велику причу свога опуса састављеног од низа мањих свакидашњих епизода у којима се лако препознајемо и зато им се са занимањем, пуним поверењем и сталним ишчекивањем увек изнова враћамо.

ПИСАЊЕ ЈЕ САМО ЈЕДАН ОД НАЧИНА ДА ДОПРЕМО ДО СЕБЕ

(Са Михајлом Пантићем разговарала
Исидора Ињац)

Када сте почели да пишете, када сте постали писац?

Више не памтим добро те почетке. У гимназији сам писао текстове за групе у којима смо покушавали да свирамо. Читао сам много у младим данима, не само зато што сам то заиста волео, него можда и због тога што нисам имао превише избора: школа, кошарка, биоскоп, радио, понеки концерт, један телевизијски програм, ретка путовања, музика... И књиге, заиста много књига из библиотеке моје мајке. Писање је у великој мери миметичка, имитативна радња, па сам, највероватније, читајући пожелео да и сам нешто напишем. После је то неосетно, стопу по стопу, прерасло у најдубљу могућу потребу; сигуран сам да се у чину писања човек осведочује на најдубљи могући начин.

*Да ли се писац рађа или постаје? Да ли је кључ ствара-
лаштва таленаџ или техника која се може научити?*

Рађа се да би постао. Све о чему се у овом питању говори од неке је важности. Колике и какве, на то питање не може се одговорити рационалном једначином, јер све зависи од списатељске индивидуалности, а она је непоновљива.

Када стварајте, у које доба дана?

Немам повлашћено време. Најчешће је то почетком дана, док још нисам чуо прве вести, и док телефон не почне да звони. Али најтачнији одговор био би да пишем онда када то морам да учиним, с тим што разликујем две врсте „морања”: оно спољашње, када пишем по налозима професије, махом су то есеји и критички текстови, и оно унутрашње, када заиста морам да пишем, када се ослобађам унутрашњег при-

тиска неизговорености, тада је реч углавном о причама. То се може десити дословно свуда, свакад и на сваком месту, када ме „ухвати”, у радној соби, у факултетском кабинету, на летовању, у хотелу, па чак и у возњи аутомобилом, аутобусом или авионом, понекад и у шетњи. Најћу реченице које се морају записати баш тада, без одлагања, јер свако одлагање учини да их заборавимо или да им ослабимо интензитет.

*Како пишете, да ли имате неке ритуале/рутинне током
писања?*

Немам. Седнем, имајући у глави прву реченицу, понекад и поенту, и препустим се језику, досећајући се у писању неких детаља или битних тачака о којима сам претходно дуго размишљао. Понекад, само понекад, испречи се баријера на уласку у текст, знам шта бих желео да кажем или макар у ком правцу хоћу да идем, али нисам нашао одговарајућу језичку фреквенцију, не чујем довољно јасно онај унутрашњи глас који следим док пишем. Тада се обично посветим некој мануелној радњи, усисавам или бришем прашину, преврћем папире, листам књиге, сређујем шпајз, бацам смеће, везујем удице, дохватим гитару, све време усресређен на оно што ме чека. И тада се, некада пре, некада касније, отвори замишљени пролаз, моје је само да прошавши кроз њега истрчим до на крај текста. Обично је посреди прича коју пишем са осећањем да ми је тај унутарњи глас – о коме не знам превише, јер и мене изненађује – заправо диктира. Потом је све лакше, и претвара се у радост рада на самом тексту. Истинска креативност подразумева откривање неког затуреног, затајеног, неизвесног, неизговореног смисла најпре оном који пише: смисао израња из воље самог језика.

*Како објашњавајте потребу за писањем? Зашто пишете?
Коју улогу у Вашем животињу има писање?*

На то питање има(м) милион одговора. И ти се одговори стално мењају. Некада сам писао зато што сам имао потребу

да се изговорим, да се пројектујем у речима које долазе са територије маште, а та се територија храни свиме што пролази кроз нашу свест. Данас, једноставно, пишем зато што сам писац, што знам да ништа друго не бих могао бити. И кад бих био нешто друго, то не бих био ја. Писање је, по свему, облик самоидентификације, непрестани покушај допирања до самог себе, с тим што то „себство” увек непрестано измиче, остајући тек наговештено и, све у свему, неухватљиво.

Како долазиће до теме и ликова?

Не долазим ја до њих, него они долазе до мене. Једноставно, наметну се као важније и важнији од свега осталог. Могу у том погледу бити сасвим недвосмислен, теме и ликови ми нареду да пишем о њима, и ту нема узмицања, јачи су од мене, слушах их у потпуној покорности остајући трајно зачуђен откуд ми баш они, и зашто баш мени, окупирају мисли. Понекад овладају и сновима, и снови су некакав дериват јаве, не питајте ме више о томе, јер ништа преко реченог није ми познато. Теме и јунаци, укратко, одређују мене, а не ја њих.

Коју своју књију највише волиће?

Немам такав однос према сопственим књигама, јер их, не морате ми веровати на реч, готово никада не читам. Када сам на то „приморан”, рецимо када се припрема неко ново издање, учиним то некако преко воље, па и са напором. Оно што сам написао само условно припада мени, а заправо има или нема свој аутономни живот. Памтим понеку своју причу, али се и то мења. Понекад остајем изненађен оним што сам некада писао, питам се ко је то тада чинио, и откуда то мени. Околности настанка приче, наиме, временом бледе, остају само те речи у њима употребљене.

Које дело сће најдуже писали?

Неке приче замислио сам пре више од четрдесет година. Таква је, на пример, прича „Пре времена чуда”, настала на

основу случајно претеклих фрагмената ненаписаних прича планираних за моју прву књигу *Хроника собе*. Неке приче напишем намах, готово не удишући ваздух, неке у мислима носим годинама, чекајући тренутак када ће ми рећи да их напишем. Нема ту строгих правила.

Да ли имате недовршена дела?

Писац је онај који у себи носи оне што ће тек написати. Започето а недовршено немам готово ништа, изузимајући фрагменте који ће једном, или неће, постати део неке будуће приче. Стално мислим на њих, призивам их или запажам у одсевима свакидашњице, у властитом или туђем искуству, у књигама које читам. Искуство читања, неопозиво у то верујем, претходи писању у истој мери колико и непосредно доживљено искуство.

*Шта за Вас, у једној реченици, значи БИТИ ПИСАЦ?
Хм...*

Михајло Пантић

**У СНУ НИКАДА
НИЈЕ ДОСАДНО**
Кратке приче

НЕ МОГУ ДА СЕ СЕТИМ ЈЕДНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Све ми је то однекуд познато. И вама се сигурно нешто слично дешава. Мени се десило безброј пута. Падне ми на памет нека мисао (на улици, ноћу, у полусну, у разговору, или када гледам ТВ) коју после не могу никако да призовем у свест. Мало се потрудим, зажалим, па заборавим.

Ипак, једну такву мисао никада нисам прежалио. Заборавио сам, заувек, шта је та мисао била, о чему је говорила, чега се дотицала, али памтим неку врсту струјног удара, налик оргазму, који ме прожео у часу њене објаве. Просветлила ме и нестала. Од тада трчим за том реченицом. Знам, безуспешно покушавам да је стигнем, али не одустајем. С временом, сама трка добија смисао, речи навиру одасвуд, понекад сам јој сасвим близу, још само мало и изрониће из заборава, из забаченог дела подсвести, из чисте енергије језика.

Ништа.

Трчим и даље, и полако учим да није најважније открити њен лик. Треба трчати, и уколико се, једном, ипак суочимо, једноставно ћу проћи кроз њу, као кроз мембрану између два света – као што тркач на циљу грудима прекине траку и остане свој – као што ћу, уосталом, једног дана, и сам протрчати кроз властиту смрт. Ништа неће моћи да обнови чар некадашњег сусрета са њом, сусрет се десио једном и никад више. Нешто ми говори да се та мисао граничи са шифром постојања, и да тиња баш тамо, негде на рубу заборава. Све најбоље што добијамо долази из (пра)сећања. Али, када би се та реченица поново објавила, не би имала снагу истинског открића. Њено одсуство је интензивно, као што су моја жеља и мој напор сусретања важнији од потребе да је заиста стигнем. Уосталом, један мудрац давно је доконао да је „деловање присуства мање танано од деловања одсуства”. А други је додао: „То што границе не постоје не спречава нас да се према њима упутимо.”

УКРАЈ ВАТРЕ

Данас сам, 3. фебруара 2004, у први сумрак, по цичи зими, видео на улици два бескућника како се греју на ватри, наложеној крај контејнера. Сличну сцену виђао сам у холивудским филмовима, али је ово била стварност. Цупкали су, надносећи прозобле прсте над пламен од картонских кутија и изломљених гајбица за воће. Било је негде око четири сата послеподне, журио сам на час, требало је да говорим нешто о бугарској поезији 19. века, али сам, привучен тим призором, застао са друге стране улице, да их мало боље осмотрим. У трену, мајке ми, пожелео сам да им се придружим, да се и сам мало огрејем и понеку необавезну реч са њима проговорим. За разлику од мене, они очигледно нису морали ништа. У тај мах ме један од њих, онај старији, смотрио како стојим и позвао ме покретом руке.

– Приђи, пријатељу – рекао је и машио се за џеп похабаног капута, вадећи отуда полулитарску флашу, као да ме мами.

– Не могу – рекох – жури.

Заиста сам журио.

– Ма, сврати – понови он још упорније – неће отићи воз.

Рекох себи, шта те кошта. Прешао сам улицу, преко ледене коре сјактаве попут стакла. Млађи, који ме нетремице посматрао, склонио се мало у страну да ми направи места и ја се загледах у ватру, са осећањем да ту, усред града, радим нешто што сам радио и пре пет хиљада година, ма, још давније од тога. Њихов дан био је чисто, ничим упрљано време, празник необавезности, трун вечности, а ја сам се угубао од наметнутих или добровољно прихваћених обавеза. Јер ја – не улазећи у то какав је ваш случај, то не могу ни да претпоставим – када имам времена или кад ме нешто безразложно боли, а тај дан ме је болео, појма немам зашто, тек тако ме је болео – не знам шта ћу са собом.

Они су знали.

И онда млађи изговори неколико речи због којих пишем ову причу:

– Ви, професоре, баш журите. О чему данас предајете?

– Је л’ се ми однекуд знамо? – упитах, не скривајући изненађење начином на који ме је ословио, и одмах сам додао: – О бугарској поезији.

– Како да не – наставио је млађи бескућник, а то млађи био је релативан појам, млађи у односу на свог другара, а иначе, тако, био је он отприлике мојих година, средњег доба, дакле. – Ви и ја смо колеге са студија, само се ви мене не сећате, напустио сам ја то папагајисање одмах на почетку и посветио се поезији, а ти – прешао је на ти, безболно – ти си, видим, далеко догурао, држиш предавања и на Коларцу. Понекад те слушам, нарочито зими, тад свраћам тамо редовно, да се огрејем и мало одремам. Него, хоћеш ли да чујеш једну песму, мислим, праву песму.

– Дај, бре, пусти човека на миру. На, пријатељу, потегни, он стално гњави са тим својим песмама – рекао је старији.

Потегао сам, него шта, директ из флаше, неки смрдљиви бренди, јак као бензин. Био је то добар гутљај, одмах сам узлетео у небо. Млађи је, са листа који му се волшебно нашао у рукама, почео да чита неку дугу песму. На прво чување, уопште није била лоша та његова песма; стајали смо, нас тројица, на изненадном јавном часу поезије, по цичи зими, 3. фебруара 2004. и разумели се, без икаквих потешкоћа, као да се познајемо пет хиљада година, а разумели смо се зато што нас није повезивао ниједан интерес. И док је он говорио и говорио, без даха, зането, моје мисли отишле су негде другде. Почео сам да у себи распредам причу о неразумевачу, није да људи не могу да се разумеју, него то неће, не знам због чега, али напросто неће, можда због тога што уживају у односима ирационалне надређености и подређености, сласно се разливају у самосажаљењу и болу који због тог неразумевача трпе, или у страсти због озлеђивања другог,

што такође потиче од суштинског, на предавањима бих рекао – онтолошког – неразумевања. А ми смо се, нас тројица, сасвим лако разумели. Речи песме лебделе су, ту, крај контејнера, над отвореним пламеном, без било какве сврхе, циља, добре или лоше примисли. Одлазећи према факултету, уз пријатељски поздрав, каснећи на предавање неких двадесетак минута, понављао сам у себи један једини стих који сам запамтио, а који је гласио: „сутра се увлачим у своју кожу“.

Не од сутра, рекао сам себи после часа о романтичарском песништву. Не од сутра. Од данас, мој пријашко, колико од данас, од сада, од вечерас. У повратку сам прошао истом улицом, бескућника није било, на плочнику је, светлуцајући у студеном мраку, гаснуо жар.

Од данас, мој Пантићу, од данас се увлачиш у своју кожу. Рецимо, чим стигнеш кући, написаћеш ову причу. И обријати се. Такав је живот, однекуд се мора почети.

АВИОНСКА ПРИЧА

Прво чега сам се сетио намеран да напишем ову причу био је разговор, ономад, у авиону за Беч, са једном старом, отменом госпођом, Канађанком украјинског порекла. Испричала ми је цео живот, као нехотичном исповеднику који је, вођен вишом случајношћу, на том лету седео до ње: како су се њени преци, бежећи од глади, почетком прошлог века запутили у канадску прерију, како њена бака никада није научила ниједну реч енглеског, како је расла, и удала се, и петоро деце изродила, и како је срећно проживела све своје дане са мужем који је умро пре неколико година, а сада јој се, најзад, испунила и једина неиспуњена жеља, да види Украјину. Сада могу на миру да умрем, рекла је, и потом дуго ћутала. Нисам знао шта да јој кажем, авион је пловио високо у облацима. А ви, одакле сте? Рекао сам. А где је Србија, чекајте, то је ваљда исто наш свет? Исто. Да ли је тамо био неки рат? Тамо су стално били неки ратови, госпођо. Да, разумем. А чиме се бавите? Ја сам професор. Професор, лепо. Шта предајете? Књижевност. Да, занимљиво, знам, то су романи, ви предајете романе? Тако нешто, у ствари, да, предајем и романе. Сваки живот је као један роман, да ли сам у праву? У праву сте, госпођо, сваки живот је заиста један роман. А ви, да ли ви пишете романе? Не, госпођо, не пишем. Понекад пишем приче, кратке приче. А зашто не пишете романе? Па ето тако, не пишем. Ја бих баш волела да напишем роман о свом животу, само кад бих умела. Пробајте, можда ћете умети. А ви, ако будете икада писали роман, да ли ћете ме поменути, то би било баш лепо, да поменете некога кога сте само једном и то сасвим случајно срели. То је добра идеја, госпођо, свакако ћу вас негде поменути, макар то и не био роман.

Ето, поменуо сам је, желећи јој добро здравље и дуг живот у миру.

ПУТ У НОВИ САД

Једном сам се враћао из Новог Сада. Ушао сам у погрешан аутобус. После извесног времена, када сам установио да пролазимо кроз непознати предео, питао сам, сулудо, младу жену која је седела на седишту поред мене: – Извините, где иде овај аутобус?

Погледала ме као да нисам нормалан и, заиста, постоји милион инвентивнијих начина удварања. Отишао сам до возача који ми је при поласку поништио карту: – Ко ти је крив, што ниси гледао – рекао ми је, као да и он није био тај који је морао да гледа. (Или Харон превезе сваког ко му се понуди, претходно, можда и грешком, плативши обол, немам појма!) Изашао сам у Руми, и вратио се у Београд возом. У купеу ми је неки крезуби човек причао свој живот. Ушао, сео, и одмах почео да прича.

Мислим да та мала догодовштина има везе са књижевношћу, ја и иначе волим аналогije, оне ми показују да свет није баш тако произвољан и бесмислен како нам се чини. Аналогije можда осведочавају постојање Бога, који, без икакве сумње, веома воли да прави укрштенице, а нама оставља да их испуњавамо својим животима. Књижевност јесте уочавање и описивање аналогija; прича је, као и живот, мање или више сложена укрштеница, сплет аналогija. Дакле, када почињете да се бавите књижевношћу, што јесте врста путовања језиком, ви вероватно имате неку представу где сте се запутили. У међувремену, како у писању одмичете, видите да то писање врло лако изазива неспоразуме – еј, нисам тако мислио, еј, нисам то хтео – стално говорите. Стално нешто објашњавате, стално шаљете демантије и, најзад, у једном тренутку, када се вода попне до грла, пожелите да одустанете, јер то није оно што сте на почетку замишљали да јесте. Не, нисам хтео да вам се удварам (ко зна, можда и јесам!) и онда покушате да изађете из аутобуса.

Е, ту је разлика. Мислим, можете изаћи из аутобуса, али из књижевности тешко. Помишљао сам и на то, да све баталим. Али, шта бих онда радио? Да ли би ми остао иједан разлог да се не убијем, јер је писање, уз љубав, једини истински разлог да одложите самоубиство. И тако се аналогija ипак наставља; стално слушам (читам) како ми други писци, у својим књигама, нашироко и надугачко излажу свој живот. Нећу да будем сасвим циничан, њихова прича уме да буде занимљива. Ако сте научили да слушате, свашта се може чути. Па сад, остаје нам да слушамо.

Јесмо ли се чули?

НЕ МОГУ О ТОМЕ ДА ГОВОРИМ

Што се дан више ближио вечери, постајао сам све неспокојнији. Покушавао сам то да потиснем, али, није ми ишло. Напољу је беснео касни јул, врела спарина легла је на испражњени град. Сав свет преко године огрезао у једноличну осредњост одлучио је да себи приушти неколико рајских дана на мору или на планини, што ће, наравно, учинити да свака напорна људска прича изађе на добро.

Није него. Да је тако, и дрвеће би ходало.

Ми нисмо отишли нигде. Ивона није могла да добије годишњи одмор, ради код неког творца коме би зло испред тог појма био комплимент, а ја сам тежак на пут, не волим нигде да идем сам, ма ни до самопослуге, а још мање да са хиљадама телеса у исто време улазим и излазим из воде. Цео дан зујим по стану, туширам се сваких пола сата, чекам је да се врати с посла. Не јављам се на телефон, који ионако не звони. Јул је, побогу, сви су негде отпутовали. Јул је паклени месец, мислим, уколико у паклу постоје годишња доба, тамо мора да је вечни јул за којим само суманути чезну. А већина је таквих. Није што је списак мука достојан једног Дантеа, него што се не може дисати, одасвуд бије врелина, а употреба клима уређаја тамо је, претпостављам, најстроже забрањена. Узгред, не подносим климу, одмах промукнем, и при том имам осећај да ме постепено привикавају на температуру мртвачнице. Морбидно, је л' да, али је заиста тако. Имам неке своје оригиналне методе природног расхлађивања, одшкринем прозор у соби и ставим мокри чаршав на промају, и да видите, мало се лакше дише...

Али, таква се искушења и невоље дају издржати, човек је живина која се на све навикне, као што сам се ја од јутрос навикао на такозвану музику коју је неколико спратова изнад прегласно пуштао неки идиот, мислећи да је последњи човек у глувом свемиру. Басови су дрмали бетонску кон-

струкцију наше новобеоградске деветоспратнице (што се може разумети као пакао окренут наопачке), тако да би неко лакших живаца од мене, а таквих, колико знам, нема превише, могао помислити да је реч о перманентном земљотресу јачине 3,5 степени Рихтерове скале. И што је још горе, у једном тренутку ухватио сам себе како и сам певушим те безвезне рефрене, чист клинички случај ехолалије, оно што ујутру прво чујете после нехотично понављате цео дан...

Управо сам излазио из каде – било је око пет после подне, милостиво сунце почело је да попушта, али је зато расла спарина – када се Ивона најзад вратила с посла, и већ са врата повикала:

– Има ли кога? Милице, где си? – у тренуцима највеће нежности она ме зове Милицом. Можете мислити, човек од сто двадесет килограма по имену Милица.

– У купатилу – довикнуо сам кроз полуотворена врата.

Негде сам прочитао да је лежање у млакој води добро за опуштање, али се тај вадемекум није показао у мом случају. (Сви смо ми, на неки начин, посебни случајеви. Ја, нарочито. Има ли иког да друкчије мисли о себи?) Био сам полускуван и мокар, пун бесмислених рефрена наше инвентивне, неупоредиво генијалне естраде.

– Ево и мене, сачекај ме – наставила је. – Туш је прво што ми је данас потребно на овом свету.

У ходнику је збацила сандале, у купатилу скинула лаку хаљину, потом ме онако знојава загрлила и пољубила, а мене њен зној опија, и после је све ишло по своме, онако како је ред међу људима који се привлаче и воле.

– Нећемо ништа ручати – рекла је мало потом, у трпезарији. – Направићу нам само салату, излазимо за неки сат. Стеван је отпуштен из санаторијума и зове нас на вечеру. Има нову девојку, каже да су се смували на лечењу и да свакако жели да се што пре упознамо.

И тако ми се открио главни разлог мог целодневног неспокојства. Понекад себи личим на жабу која у тегли или у

стану, сасвим свеједно, предсказује промену времена и, *хм*, мање пријатне ситуације. Према Стевану, Ивонином брату, не гајим никакав однос, нити га волим, нити га мрзим, само ми смета та његова неподношљива лакоћа постојања. Ничег се у животу није озбиљно прихватио; прво је пробао са филозофијом, а после са политиком, све јаке приче осуђене на успех. Женио се неколико пута, изродио неку децу од које пола признаје, а пола не признаје и полако је, вајни хуманиста, готово неосетно, од дуга времена и неодговорности, утонуо у алкохол. И мада је Ивони и мени годинама приповедао да је пијанство заправо поетично, и да је то најбоље стање које човек себи може да приушти – љубав је прецењена, говорио је, верујте ми, а посебно оне креветске баљезгарије, имам искуства у томе, молим лепо, волим алкохол и одбијам да се лечим – на крају је заглавио на психијатрији или где већ, и дуже од пола године покушавао да се ишчупа...

Отишли смо на вечеру, шта бисмо друго, ред је да подржимо човека. Осим тога, ниједна љубав није за потцењивање, можда ће се коначно смирити са том својом новом девојком.

Она је ћутала скоро све време, и смешила се. – Ја сам Лидија – рекла је при упознавању, док смо седали за сто на сплаву. Са реке је допирао мирис трулог биља, у јулу ни Дунав није у најбољој форми. Јели смо неке одмрзнуте, безукусне морске рибе и пили минералну воду, у знак солидарности. И онда је Стеван испричао како је и када је схватио да је с тим његовим пићем ђаво однео шалу:

– Једног јутра пробудио сам се испод кревета. Да, управо тако, нисам могао да се сетим где се налазим, нити како сам ту доспео. У ствари, нисам памтио ништа од онога што сам радио данима уназад, уколико сам уопште нешто радио. Знате, алкохол тражи целог човека и не сме да трпи због било каквог посла. Последње што ми је остало у свести било је да сам се вратио с неког пута, да ми се јавила једна од мојих бивших жена и рекла ми да има рак, и да не зна коме ће

оставити сина када умре, лекари су јој предвиђали највише још два-три месеца. На страну то што дете заиста није било моје, родила га је неколико година пошто смо се растали, и ја сам, одлучивши у трену да без било каквог стварног разлога, не размишљајући, узмем малог код себе, решио да се напијем. И ко зна колико сам дана саставио, углавном, пробудио сам се испод кревета, имао сам осећај да сам закован у сандук. Некако сам се искобељао отуда, обазрео се по стану. Значи, неко ме је ту довео или ми је самом то пошло за руком, враг ће га знати, и тада сам решио да је доста. Отишао сам у Драјзерову. Кад уђеш унутра, за тобом се затвори капија, и нема изласка. Ту сам упознао Лидију. С времена на време звао сам ту моју бившу да питам како је, бивало јој је све горе и горе, и договорили смо се да заиста усвојим дете. Она је средила папире, проблем је само у томе што историја старатеља није баш беспрекорна, али, ваљда ћемо и то некако решити.

Јул доноси тешке, делиријумске приче. Пауци, грозница и олово. Лидија се само благо осмехивала.

– Да – рекла је у једном тренутку. – Тако смо одлучили.

И то је било све од ње, те вечери. Нисам разумео да ли је тако одлучио Стеван, или су то заједно одлучили, или му Лидија после његове одлуке даје подршку. Нисам то ни питао, чинило ми се сувишним да захтевам објашњења о стварима које ме остављају у недоумици, у дилеми шта бих о свему томе, да се мени збива, могао да мислим.

Растали смо се некако растерећени, негде после једанаест. Дунав је, мутно одблескујући, текао као да га се то ништа не тиче. Ивона је пољубила брата, ја сам загрлио Лидију.

– Биће све у реду – рекао сам Стевану. – Свакако нам јавите шта се дешава.

– Хоћемо, не брини.

У стану нас је дочекао пакао; бетон на Новом Београду почиње да исијава врелину тек око два-три сата после поноћи.

Укључио сам ТВ и искључио тон, вртећи канале тек онако, да мало исперем мозак. Певачи нису престајали да певају, глумци нису престајали да глуме, порно уметници нису престајали да копулирају, војници нису престајали да пуцају, демонстранти нису престајали да демонстрирају...

– Каква прича, а? – рекао сам Ивони. – Шта све човека у животу мора да сачека или да га једноставно пресретне.

– Не могу о томе да говорим – рекла је. – Уморна сам, идем да легнем. Онај кретен је решио да заради све паре овог света, стално понавља да нема с ким то да учини, обрачунава нам свако закашњење.

– Ја ћу још мало, разбио ми се сан.

– У реду, лаку ноћ, Милице – сагнула се, пољубила ме и отишла у другу собу. Оставила је полуотворена врата, ради промаје.

Неки тренутак затим чуо сам је како хрче. Било је то отмено, врло дискретно женско хркање, једине жене коју сам заиста волео и која ме, ко зна зашто, никада није питала да ли бих желео да постанем отац.

Жаба у мени јављала ми је да би сутра могло бити мало свежине. Отворио сам прозор, негде у даљини је севало. Мирисало је на кишу.

МЕЂУ ЗВЕРИМА

У аутобусу, седећи поред мене, он ми је све време гледао у колена. И говорио је, није престајао, боже, говорио је тако као да зна све речи овога света. Проклињала сам себе што нисам понела џемпер, могла бих да га пребацам преко крила, али не, дан је, верујте ми, био савршен, ведар, као после лаких снова, и никакав ми џемпер није био потребан. А он је говорио и говорио, и гледао у моја колена. Правила сам се да га слушам, повремено бих се осмехнула, и срећом да путовање од Новог Београда до зоолошког врта на Калемегдану није дуго, иначе, не знам како бих све то издржала. Ма не, није ми било непријатно, напротив, било је неподношљиво интензивно. Целу претходну недељу мислила сам о посети зоолошком врту, не због кенгура и гаврана, него због њега. Када ми је директорка школе у понедељак рекла да ћу у суботу водити ђаке у зоолошки врт, одмах сам ухватила себе како се питам да ли ће и он ићи са нама.

Ти дани, између понедељка и суботе, били су чисто ишчекивање: моја колегиница, са којом делим собу за педагоге, приметила је да сам одсутна. – Само се смешиш, шта је са тобом, као да си се заљубила – рекла је, а ја нисам ништа одговорила, хм, шта да јој кажем. У четвртак сам се мало смирила, видела сам га на савету родитеља, седео је на другом крају сале за седнице, директорка је по обичају гњавила, пет минута приче развљачила је сат времена, као гњецаво тесто, школско звоно оглашавало се неколико пута, а она је и даље млела и млела, молим вас, апсолутни ред и никаква приближавања кавезима, девојчице уредну косу, дечаки под контролом и без палица за бејзбол, замолићемо господина Младеновића да иде са нама као представник родитеља. Он је потврдно климнуо главом, са задовољством, рекао је.

Врага, нисам се смирила. То је био привид, испод којег је расла дрхтавица, о којој сам, право говорећи, само слушала.

Све моје дотадашње љубави биле су привиди љубави. У ноћи између четвртка и петка нисам спавала, мислила сам да ли ме је он гледао, тамо, на састанку код директорке, или ми се само учинило, нисам могла добро да видим, знате, ја сам мало кратковида, али ретко носим наочаре, не свиђа ми се изглед мог лица са наочарима. Он је седео измакнут, и, усуђујем се да то кажем, не баш стваран, тамо, на другом крају сале за седнице, тик испод прозора кроз који нештедимице лије оштра мајска светлост, и замагљује ми и онако замагљен поглед. – Шта је – била је неумољива моја колегиница када сам се после састанка вратила у собу – неко ти је завртео памет – тако је рекла, она зна да чита са лица, ради са децом у претпубертету.

Да, у суботу ујутру, спремајући се, пред огледалом, дефинитивно сам схватила: све моје бивше љубави, а није их било бог зна колико, биле су привиди љубави. И вратиле су ми се речи које сам давно слушала, онако, као да су упућене неком другом. – Ти ћеш многе људе учинити несрећним, говорила ми је моја старатајка, када сам имала свега петнаест година, и када су се већ сви мушкарци окретали на улици за мном – а онда ће доћи један и ти ћеш бити несрећна због њега. Тако ће се успоставити равнотежа, нема ниједне ствари на овом свету која нема неку другу ствар са којом се налази у равнотежи, па је исто и међу људима, међу нама, женама, и њима, мушкарцима – да, баш то ми је говорила моја стара бакица, а ја њу тада нисам разумела, нисам ни хтела да је разумем, мојој лудој глави било је довољно што су се младићи из Блока 21 са Новог Београда заљубљивали у мене јер сам их гледала оним лудим, вијоглавим погледом од којег су сви одреда падали у несвест.

Његов син редовно долази код мене. Паметан је, али као сва деца разведених родитеља, има извесних проблема у одрастању. Знам све о његовим родитељима. О мајци која му све ређе пише из Канаде, куда је отишла са другим човеком и преудала се, и о оцу, професору Младеновићу који је пре-

узео пуно старатељство над сином и старијом кћерком. Пред аутобусом који је пошао из школског дворишта поздравила сам се са два Младеновића, млађи се изгубио негде иза, у гужви раздрагане деце која ће ускоро видети мајмуне, а старији је сео, заједно са мном, на она два седишта, одмах иза шофера. Причао је и све време ми је гледао у колена. Било ми је свеједно шта говори, само сам слушала његов глас, пријатан, готово хипнотичан, тај глас је имао неку дубоку, дрхтаву боју, која се јавља код разочараних људи, боже, само да не престане, молила сам у себи, док смо прелазили Бранков мост, и све то, његове речи, светлост, и кратко путовање лавовима, расло је у мени до неподношљивости. Тек тада, заиста, тек тада, разумела сам шта ми је некада говорила мајка моје мајке, са покрићем пуне проживљености, из најдубљег личног искуства, оног које оснажује сваку мудрост, како су нас учили на факултету, зато што је сама прошла кроз сличну причу, била је лепота на гласу, и многе је људе учинила несрећним, а онда је њу заувек унесрећио мој дедица, лепи мој дедица, који је волео све жене света одједном и умео је са њима.

И, тако, када смо се упутили према слоновима, дан се примицао подневу, помислила сам, мада сам знала како се завршава сваки љубавни роман, боже, шта ће ми сада рећи овај човек који хода поред мене и кога, бирајући међу шест милијарди жеља овога света, једино, очајнички једино, желим само да ухватим за руку.

СЛОБОДНЕ ШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

Гордана Рафаиловић и ја идемо кроз празан школски ходник. Свуда унаоколо влада мук, тек повремено чује се понека пригушена реч из учионица поред којих пролазимо, настава је у току. Узбуђен сам толико да имам вртоглавицу, а знам и разлог: заљубљен сам у Гордану, *до ушију*, како се онда говорило. Али то савршено кријем, знам да многи младићи из мог гимназијског разреда осећају исто: неко то покаже на овај, неко на онај начин. Ја, не. Са Горданом сам, као, добар друг. Понекад разговарамо на одмору, понекад јој купим кифлу, понекад она мени, шапућем јој док одговара биологију, на писменим из математике преписујем од ње задатке, дудук сам за математику. Али, не успевам да издржим њен поглед: Гордана има црне, дубоко црне очи, и неку далеку сумаглицу у њима, неки сјај који за мене није од овог света, већ сам писао о томе. Гордану нисам видео тридесет пет година, не знам ни где је, ни шта ради, ни како сада изгледа, али и даље памтим те очи, као да ме све то време нетремице гледају. Дис ту проклето није у праву: *не би ѝребало ничеј више ни очију ѝих, већ ничеј више сем очију ѝих*. И тако, на том снимку корачамо Гордана Рафаиловић и ја кроз пусти школски ходник *XII београдске ѝмназије*, и ја неутаживо желим да он буде дуг најмање 12 километара, да бих што дуже био са њом, сâм. Ходник, међутим, прелазимо у свега тридесетак корака (Господе, и даље сам узбуђен, узбуђен сам и сада, док се сећам те сцене) и потом почињемо да се пењемо на спрат, према зборници, куд нас је, ваљда, послала географичарка (најлепше ноге наше школе, драги мој Федерико Фелини), да донесемо неку карту, шта ли. На врху степеница Гордана Рафаиловић, да, она што има очи у које потонем сваки пут када је погледам, ћутке ме хвата за руку и ја знам да је то љубав. Тај један једини, безгласни тренутак, док осећам њен длан на свом, траје колико сама вечност, отприлике неких 12 миленијума. Живот коначно може да почне. И да се никада не заврши.

СУСПРЕТ

(*Њодне, ѝужва, ѝлавна улица, било који ѝрад...*)

- Еј!
- Здраво.
- Како си?
- Тако-тако.
- Не, озбиљно те питам.
- Тешко питање.
- Не, стварно, како си?
- Онтолошки или структурално?
- И једно и друго.
- Не знам. Средње.
- Шта средње?
- Ни крај ни почетак.
- Не разумем.
- Размисли мало боље.
- Ево, размишљам.
- И?
- И, ништа, како си?
- Ни тамо ни овамо.
- Значи, без везе.
- У ствари, више тамо него овамо.
- Где тамо?
- На супротној страни од овамо.
- Тја.
- А шта је с тобом?
- Гурам некако.
- Дакле, иде, иде...
- Не иде, не иде, па стане.
- Котрљаш?
- Котрљам.
- И докле си стигао?
- На пола пута.

- До чега?
- До ничега.
- Које доба, човече!
- Не знам.
- Ни ја.
- Стварно?
- Стварно.
- Ма, шта да ти причам.
- Па, како си?
- Па добро, лоше сам.
- Баш онако?
- Баш тако, грозно.
- Зашто грозно?
- Боље рећи, очајно.
- Не бих рекао. Изгледаш сјајно.
- И сам себи тако изгледам.
- То се мења.
- Мења, али не видим промену.
- Чујем да одлазиш?
- Од кога си чуо?
- Тако, прича се.
- Пусту причу.
- Идеш или не идеш?
- Не знам, можда да, можда не.
- Да или не?
- Нешто између.
- Онако, или за стално?
- Или тако или никако.
- Па где ћеш баш сад?
- Појма немам, нигде.
- И тамо је боље него овде.
- Кажу.
- Звали те?
- Да, баш ће мене.
- И, како ћеш?

- Лепо.
- Мислим, чиме ћеш?
- Не знам. Док не завршим посао?
- Какав посао?
- Па то ти кажем, никакав.
- Имаш ли код кога?
- Немам.
- Значи, нећеш?
- Можда хоћу, можда нећу.
- Остајеш?
- Ваљда.
- Пази се.
- Од кога?
- Од кога год хоћеш.
- Хоћу, од себе.
- Умеш ли?
- Полако, учим.
- Биће и то.
- Наравно.
- Баш лепо.
- 'Ајд, здраво.
- Здраво.
- Јави се.
- Си.

(Оба, у себи: – Који ово беше?)

КРЕВЕТ

(фантазија или сан, сасвим свеједно)

Знам, рећи ћете ми да нисам нормалан, али у питању је цела целцата истина – МОЈ КРЕВЕТ ЈЕ ЖИВ. Када бисте га видели, учинило би вам се да је пред вашим очима обичан кревет сандучар, купљен на стоваришту „Exportdrva”, тамо негде на крају Новог Београда, у лавиринту ђубришта, напуштених фабрика, отпада и сиротињских дворишта црног, смрдљивог слама, но ја вам и даље тврдим да је та гомила дрвета (ивер-плоча) и платна (јефтиног мебл-штофа) живи створ, са душом. Кажу, ја не знам, тачније, нисам знао, да се у великим, милионским индустријским серијама, на неки ишчашен, волшебан начин, у једном или два случаја, догоди грешка (то је ђаволово масло), и са траке, под стандардним ликом, склизне сасвим друга ствар, створена да ствара невоље. Чули сте за оне луцкасте аутомобиле из Дизнијевих стрипова или за играчке из Спилбергових филмова које оживе ноћу, када усну деца која су се до малочас играла са њима. (Јуре, сумануто, по мраку собе, осакаћене језивим дечијим мајсторством откидања руку, ногу и глава, сударају се и стропоштавају са високих литица намештаја, врте се у хаосу који је облик њиховог света, бескрајно налик нашем.) Али ово није ни стрип ни филм, ово је истинита прича о мом, живом, кревету на којем сам провео знатан део свог досадашњег времена.

Остаје ми само да је напишем.

Сада сам на мору, и сећам се. Прозор је отворен, кућа је на самој обали, таласи, исто као и јуче, и као пре двеста хиљада година, спирају копно. Меланхолични крај сезоне у опустелом летовалишту. Влага и јужни ветар, сунце је изгубљено у облацима, сиво, депресивно послеподне. Седим на свом привременом кревету (у реду је, проверио сам чим сам стигао) и безуспешно се одупирем сликама минулих догађаја...

Први пут сам приметитио да с њим нешто није у реду дан пошто су га радници у плавим мантилима, који су све време хуктали и пљували у прсте, проклињући уске лифтове и висину зграде, допремили у моју собу. Ноћ коју сам на њему провео протекла је у реду (једно обично, редовно буђење, чаша воде, одлазак у WC), али ујутру бејак приметитио да се кревет померио за готово пола метра. (Чудно, помислих, заклео бих се да сам га, заједно са радницима, сместио тик до зида.) Укључио сам радио: говорили су нешто о земљотресу, па сам помислио да је, можда, мој лежај једноставно одскакутао, ношен појачаним вибрацијама тла. Претпостављам да сте читали о томе како се у бетонским грађевинама, нарочито на вишим спратовима, умногостручује притисак спољних сила, ветра и земљотреса, рецимо. Ја, знате, волим да за сваку појаву пронађем рационално објашњење, уопште не верујем у магије, маштарије, хороскопе и остале будалаштине, па сам тако брзо пронашао и разлог ноћне шетње мог кревета. То са земљотресом, који, колико чујем, у нашим крајевима нису разорно опасни, деловало је прилично убедљиво.

Али, већ наредне вечери... спремајући се на заслужен починак, подигао сам јастук, дохватио своју стару, али још добру и удобну пиџаму, обукао је и установио да су од њених рукава и ногавица остале само крпе. (Тужно су висиле на мени.) Као да их је зубима раскомадала каква звер из најдубље ноћне море.

Те ноћи сам се, не морате ми веровати, борио са том звери. Давила ме, гризла, гребала и прождирала, хтела је моју главу. Ја, међутим, имам дубок сан, тако дубок, да сам се, упркос мори, и напору да се из ње пренем, пробудио тек пред зору, у зноју и модрицама...

Следеће ноћи чекало ме је даљење чаршавом, после тога распињање на инквизиторском столу, потом скраћивање и продужавање удова, притискање у „шпанској чизми”, и тако у недоглед. Једног јутра нисам могао да одем на посао, због пробушеног глежња. (Објашњење да ми се то догодило у руж-

ном сну, када сам нагло тргнуо ногом и просекао је заборављеном виљушком, било је сасвим неуверљиво. Шта ће виљушка на кревету? Уосталом, увек једем за столом, како је ред и како драги Бог заповеда.) Вукући стомак по поду добауљао сам до телефона и позвао хитну помоћ. Било је заузето, па сам применио своје знање стечено на курсу прве помоћи...

Помислио сам да силазим с ума. Ноћно мучење, међутим, мину за неко време, и живот настави да се одвија по старом, на предвидљив и мање-више једноличан начин, управо оним следом описаним у песми моје омиљене групе – рођење, школа, војска, посао, породица, пензија, смрт. Био сам негде на средини пута и чинио све да и његов остатак протекне у најбољем реду.

Мир је, авај, трајао кратко. Тек толико колико ми је било потребно да удобно заваљен на узглављу одгледам неколико ТВ филмова. (Боже, како је тамо све изгледало узбудљиво. А ја, ја сам имао снаге само да притиснем дугме даљинског управљача и да се, пре него што потонем у мемљиви подрум сна, умотам у покривач. Долазила је зима.)

[...] Почело је опет, овога пута са старим триком, тачније, са његовом убрзаном верзијом. Кревет је и даље шетао, боље рећи, трчао по стану. Некада бих се пробудио у предсобљу, грчевито се држећи за јастук, као бродоломник на сплаву склепаном од остатака јарбола и палубе. Некада у дневној соби, два-три пута у купатилу, а једном, о чуда, у спајзу, површине метар са метар. Ни сада не могу да схватим како се кревет два пута један угурао у ту ћелију са мирисом ужеглог уља и при том сасвим нормално стао. Немам рационално објашњење.

Прошла је зима, дошло је пролеће. Затим и лето, у кошмару. Најзад ми је дозлогрдило да се борим са својим кућним чудовиштем. (Колико знам, ви имате кућног љубимца. Ја сам имао кућно чудовиште.) Једне ноћи, изможден и једва пробуђен, у наступу беса, поступио сам, признајем, потпуно неурачунљиво. Одгурнувши покривач, који ме стезао као

„бронзани бик”, јурнуо сам у кухињу и вратио се с великим ножем, за хлеб. Замахнуо сам једном, и још једном. Из поцепаног штофа покуљала је крв. (Додирнуо сам је прстима, није била ни топла ни хладна, имала је исту температуру као ја. Учинио ми се, чак, да сам чуо тешки уздах, налик хропцу.) Ударао сам бесомучно. Последњу снагу утрошио сам да бих му дугим потезом распорио утробу. Видео сам ребра уместо жичане конструкције, плућа уместо морске траве, крвне судове уместо канапа којим се утежу федери. У паници, изјурио сам из стана... И тако, сада сам на мору, далеко од мог кревета. Непокојан сам, морам да пишем, гризе ме савест. Не знам шта се на крају десило с њим, да ли је преживео. Кајем се и патим, уколико патња није тешка и неприкладна реч за један кревет, истина, само налик онима на којима и ви, попут милиона других, проводите своју ноћ. Море, као и јуче, као и пре двеста хиљада година, наставља да спира шљунак са опустеле плаже, прошла је сезона годишњих одмора, послане су разгледнице. И летња гардероба похрањена је у дубље и даље пределе пространих кућних ормара. Знам да сам поступио неразумно, али ми не остаје ништа друго него да кајање заменим надом да ране нису биле смртоносне и да ће, када се вратим, мој живи, несташни кревет већ бити опорављен. Време без њега било би тако незанимљиво и пусто, он је ипак чинио да се барем у нечему разликујем од вас, од других. Једва чекам повратак, и наш поновни сусрет.

Мислим, такође, да ми је, ради додатног смирења, потребан појачан терапијски рад на писању књиге, као и набавка новог ормара.

МАМА И ЈА СМО ИГРАЛИ ДОМИНЕ

сањао сам маму рекла је сине пази како прелазиш улицу возачи су данас тако непажљиви зато ти буди пажљив и још нешто је говорила али нисам успео да запамтим шта зар је то толико важно мора да је важно чим сам заборавио јер ја увек заборављам важне ствари стално сам мислио о томе нисам отишао на посао нисам купио хлеб млеко и новине у кухињи је капала чесма а ја сам и даље лежао мрзело ме је да устанем чесма је и даље капала покрио сам се преко главе било је мрачно и загушљиво и даље сам све чуо како улицом пролазе аутомобили и аутобуси препуни канцеларијске гамади и гласове из околних станова и чесму како капље онда је zazвонио телефон пустио сам га да звони престао је па је опет zazвонио и звонио је толико дуго да сам ипак морао да устанем и јавим се звали су ме са посла питали где сам зашто нисам дошао да ли сам случајно болестан нисам знао шта да одговорим онда сам ипак рекао да да случајно сам болестан а чекам и маму не хвала ништа ми није потребно могу сам и вратио сам се у кревет и опет заспао нисам ништа сањао баш ништа било је хладно и мрачно у том сну нико није долазио нико није одлазио нико се није одазивао сан је био мрачна комора затворена кутија за ципеле хтео сам да изађем из ње али нисам имао руке ни ноге ни очи нисам имао ко зна да ли сам уопште био а онда сам се пренуо у соби је било светло имао сам и руке и ноге и очи сам имао и био сам јесам али нисам знао шта да радим са собом обично тако када сам усамљен или када сањам маму седим и пишем стихове у ствари они долазе сами у надахнућу и лепо се слажу као домене мама и ја смо годинама играли домене моје песме су све римоване ја не признајем ове модернисте или како се већ зову који не римују не признајем и не разумем не може то збрдаздола критичари их подржавају а нас праве песнике заобилазе као да се не зна шта је права поезија то је кад вам

задрхти душа док читате и одједном постанете тужни устао сам и укључио телевизор спикер је рекао драги гледаоци добро вече ово је дневник

У СНУ НИКАДА НИЈЕ ДОСАДНО

У касним послепоноћним сатима, за људе који болују од несанице, ТВ емитује снове. Узимам даљински управљач и лутам по сателитском хаосу, тражим причу која ће поништити моју амнезију. И не знам да ли заиста гледам или спавам. Град је празан, у развалинама. Крај је неког безименог дана који зјапи као пустош дугих празника у неодређено доба године. Спуштам се, низ дугу падину улице, трамвајским шинама, према стадиону. У једној згради, поред које пролазимо, пали се светло на највишем спрату, и дуго, као жижак, трепери у углу мог ока. Горе, са висине, неко се смеје, кикотаво, у грозници. Подижем главу, нема никог. Небо је празно. Продужавам даље и пред ноћ пролазимо кроз широм раскриљену главну капију стадиона. Трибине су пуне, неосветљене, а ја стојим доле, на центру игралишта, у пресеку светлости рефлектора и осећам како хиљаде снајпериста, најмање стотину хиљада неприсутних снајпериста нишани у мене, није ме страх, пре бих могао рећи да имам трему, мислим на све утакмице које никада нећу одиграти, а за које сам предодређен да им будем главни јунак, знојим се, молим стрелце да не промаше, али пуцња нема, у утроби стадиона је као у храму без крова, гута ме празнина. Будан сам. Мора да је то сан, мислим, ипак је то сан, у сну никада није досадно.

АХ, ДОБРИ ВОЗАЧИ ШТО КЛИЗИТЕ КРОЗ ЛЕТЊЕ ЦРНЕ НОЋИ

Она је окренула главу, и нагнула се према мени, као да жели нешто да каже.

– Реци – рекох.

– Ништа.

– Учинило ми се да си хтела нешто да кажеш.

– Не. У ствари, рећи ћу ти после.

Седели смо у пространој сали за предавања и, као, слушали неку заморну, дугу причу, не знам о чему. Дозволио сам да ме довуче овамо зато што нисам знао где бих другде. Није постојало ниједно боље место. Нигде. Сва су иста. Извесно време, минут-два, не више, посматрао сам предавача, високог, брадатог, благоглагољивог типа са наочарима. Имао је облик само док говори, када би заћутао наједном би постао некако мањи, аморфан попут амебе.

Покушао сам да се усредсредим на његове речи:

– Терор и цивилизација су неодвојиви – говорио је. – Култура се развила под покровитељством целата. Немогуће је сачувати цивилизацију, а уклонити терор. Врло често он је брза, ефикасна замена за конвенционални рат. Краће траје, а и жртава је много мање. Циљ терора је увек насилна промена, и то промена рушењем. Ако ту врсту социјалне акције, мотивисане жељом за променом неког стања, фигуративно замислите као рушење једног моста, до тог циља можете, у основи, доћи на два начина: тако што ћете бацити атомску бомбу на град у којем се тај мост налази, или тако што ћете под носећи стуб моста поставити мало експлозива. Терориста се опредељује за други начин. У том смислу, терор је економичан.

Било ми је досадно. Професор је настављао да тупи:

– Чак и само слабење терора подразумева почетак светског расула. Терор је професионални ризик државе, парадок-

сално, драге колеге, ризик чак и оне државе која сопствени тероризам уздиже на ниво закона. Тероризам државе могуће је неутралисати једино терорисањем државе. Одатле није далеко до закључка да је само терор појединца, или терор изабране групе појединаца, истински морално оправдан, допуштив, па чак и пожељан. Оставимо за тренутак критеријуме по којима ти појединци бивају изабрани. Ти критеријуми нису егзактни. Неко, једноставно, осети унутрашњи морални налог... Посматрани из тог угла, поједини периоди историје разликују се по томе да ли су их реализовали успели или неуспели терористи. Успели терористи су хероји, државници, демократе, а неуспели су они који кажу: „У реду, покушали смо, употребили смо страх, бојали су нас се, па шта ако нисмо успели. Да смо успели, били бисмо хероји.”

Можда је било занимљиво другима, или њој. Можда, кажем, не знам. Није допирало до мене. Осмотрио сам све слушаоце, неколико покислих студената, на чијим лицима се ништа није дешавало. Био сам уморан, мрзовољан, расплинут, малодушан, некако промашен, сувишан, малаксао, незаинтересован, одсутан, поспан, далек, спор, тром, празан, одмакнут од себе, било ми је свеједно. Осетио сам мучнину, хтео сам напоље, одмах. Устао сам, тип ме погледао, као да цеди лимун. Она ме ухватила за рукав и задржала.

– Еј, шта ти је, седи, сада ће крај.

Сео сам, послушно.

– Блед си. Да ли ти је добро, како се осећаш?

Ђутао сам, шта сам могао да јој одговорим. Како се осећам? Никако. Знаш за оно дрвеће, тамо, на Новом Београду, засађено у великим бетонским овалима, које, пошто прогута сву земљу испод себе, настави да живи ждерићи сопствено корење. Ето, тако се осећам, мислио сам, ћутке. Пожелео сам да се нешто догоди, нешто што би ме мало покренуло, макар и нагоре, али није вредело, већ данима ми се, од доласка из В., ништа није догађало, био сам сâм себи непознат, све што се збивало, збивало се неком другом, не мени, боже колико

слика, упамћених без разлога и мимо воље, колико затамњеног простора, сетио сам се да је до шуме требало прећи стотинак метара, преко минског поља, трчећи цик-цак, само са једном мишљу у глави, нећу нагазити, нећу нагазити, у даљини се видео град у рушевинама и напола пресечени, клонули далеководи са покиданим жицама које су додиривале земљу, негде у близини чули су се кратки, рески рафали, *џаак-џаак-џаак*, однекуд је допирала потмула грмљавина топова, трчао сам и већ сам био надомак шуме, још само неколико корака, и онда је нешто нагло блеснуло, ништа нисам чуо, неко је преко мојих очију навукао црни повез, последње што сам видео била је нечија мртвачки бела рука која ми показује да кренем према њој... У болници ми се, после тога, ко зна због чега, вратила слика неког давног матинеа у малом, загушљивом биоскопу, у “Фонтани”, можда, нисам сигуран, људи су летели небом, под кишобранима, и певали веселе песме, а ја, дванаестогодишњак, озбиљан и стар, седео сам међу малобројним посетиоцима, прикован за столицу, и нисам могао нигде да одем, у ствари, нисам то желео, па тако и касније, много касније, и сада, док посматрам њен профил, и како несвесно, полуотворених очију, благо, једва приметно клима главом према предавачу.

Упознали смо се у факултетској аули, пре неколико дана. Понекад сам одлазио на то место, без разлога... добро, рецимо да су се тамо могле видети занимљиве девојке, студенткиње, много њих. Обично бих претходно обишао околне улице, онако, тек да потрошим време, и најзад улазио у пуст, хладан хол, налик беспрекорно издубљеној пећини. Тог јутра, када ме је покупила, предавања су била отказана. Помешала ме са неким, и када је открила да се заправо не познајемо, већ смо разговарали, нагнути над шољама топле кафе, у бистроу на углу. Наишао сам и сутрадан. Била је тамо, у стишаној, али опако живој расправи са два добра комада, врло слична њој. „Тероризам је мушки посао, а феминизам је нешто друго, не би требало да се мешамо”, рекла је једна

од њих, важно и сасвим извештачено, са позом оних који ће тек постати учени, са тоном оних који мислећи да говоре паметно понављају глупости старе стотинама година. Нисам обраћао пажњу. После ме одвукла у своју собу, неколико улица ниже, и показала ми све што уме и што има, укључујући мали смеђи младеж на унутрашњој страни бутине. На зиду, усамљен у белини, стајао је сиви постер неке жене, њено име сам заборавио, подсетило ме на урлик, или тако некако, причала ми је нешто о томе али нисам је баш пажљиво слушао, више ме занимала њена кожа. Била је прилично хладна, личила ми је у тим стварима на савршену механичку лутку, коју су научили да ће понављањем одређених покрета постићи нешто налик на задовољство, праћено повишеном температуром тела, али не, ништа од тога, у једном часу престаде са тим смешним покретима, није то могла да ради без присуства трећег. То ми је рекла касније, много касније. У реду, рекох јој, вероватно си имала бољих типова од мене. Гледаш неки привидно занимљивији и богатији свет, можеш да бираш. А ја, од када знам за себе, седим у овој усраној рупи од града, и старим. То је једино што радим. Последњу годину остарио сам колико за протеклих тридесет. И што је најгоре, то се убрзава – свакога дана остарим за онолико колико сам остарио свих претходних дана заједно. Понекад пожелим да све заборавим, да лежим у соби и да једноставно дишем, да ме једноставно има, да јесам, изван ствари, изван људи, изван свега. Рекао сам јој још неколико добрих реченица којих не могу да се сетим. Ах, да – рекох јој да имам хиљаду лица, ја имам хиљаду и четири стотине, рече она, ја имам хиљаду и четири стотине једно; она: ја имам хиљаду четири стотине два, увек имам једно лице више од тебе, рекох јој, помало изнервиран, мало је недостајало да одем, ког сам ђавола седео ту и нагваждао, рупа у мени се ширила, дубио сам се изнутра, празнина је била велика као утроба Моби Дика, сваки дан издубим у себи једну нову малу пећину, постајем изнутра порозан, једном ћу се урушити...

Оно мрцварење од предавања било је најзад завршено. Ухватила ме за рукав и повукла према излазу. У ходнику смо сустигли предавача:

– Професоре – рекла је – да ли примате данас?

Тип се окренуо. Имао је лице које се лако заборавља. Ако се та гримаса могла назвати лицем.

– Наравно. Пођите са мном.

Откључао је свој кабинет, малу, загушљиву ћелију, препуну књига, без дневне светлости, и понудио нас да седнемо. Упалио је светло и затворио врата. Није нас погледао, питање је било упућено негде изнад нас.

– Колега је нов?

– Да – рекао сам суво. – У ствари, не.

– Нисам вас до сада виђао на вежбама.

Пауза. Да ли је требало било шта да кажем?

– Професоре – ускочила је, гужвајући тишину – он заправо не студира на нашем факултету, али у њега можете имати апсолутно поверење. Мој човек – додала је, са милиграмом оне женске неодређености у гласу, тако да нико осим ње није могао знати шта те две речи – *мој човек* – заправо значе.

– Одакле си, младићу? – упитао је тип, прелазећи на ти.

– Одавде.

– Из ког дела града?

– Преко реке. Са Новака.

– Аха. Са ким живиш?

– Сам.

– Шта радиш?

– Тако-тако.

– Студираш нешто друго?

– Не.

– Имаш стан?

– Да.

– Где?

– На Булевару.

– У реду. То нам одговара. Знаш ли где је Кинески зид?

– Знам. У Кини – рекох не мичући уснама. Тип ме већ нервирао истражним поступком и тим лицем које као да није било његово.

– Да прескочимо зезање. Ми се бавимо озбиљним стварима. Претпостављам да ти је наша пријатељица причала о томе.

– Појма немам.

– Професоре, не мислите ваљда... – покушала је да нешто каже, али ју је он прекинуо.

– У реду, у реду, само сам хтео да проверим, ћутање се подразумева.

– Ћутање, о чему? – упитао сам.

– Полако младићу, сасвим полако. Оно што сам ја заборавио ти тек треба да научиш. Дакле, знаш ли где је Кинески зид? На Новом Београду. Не у Кини.

– Знам.

– Четврти улаз, приземље. Прва врата лево од лифта. На њима ништа не пише. Звоно не ради. Покуцајте вечерас у пола осам. Оно што добијете однећете до Меркатора.

– Ко ме? – упитала је.

– Ником. Да ли си радио са аутомобилима?

– Помало.

– У реду, пронађи неки крш, и паркирај га испред робне куће.

– Тамо нема паркиралишта.

– Стварно. Добро, онда испред општине или испред станице милиције, свеједно. Удаљите се што пре. Видећемо се после наредног предавања.

– То би било све? – упитала је.

– За сада. Како напредује ваш семинарски рад?

– Ускоро ћу га завршити.

– Како смо оно формулисали тему? Подсетите ме.

– „Аспекти тероризма у драмама Пискатора и Брехта”.

– Одлично. Да ли ћете укључити Пискаторову продукцију Шилерових *Разбојника*?

– Свакако. Ту имам неке недоумице око анализе лика Карла Мора.

– Са добрим разлогом. Он је кључ те драме. Пазите, не можемо порећи како његова намера да се супротстави власти пре свега вуче корене из осећања одбачености од властитог оца, а не из неке целовите политичке визије. Он се супротставља неправди, али поставља себе као апсолутног владара над сопственом бандом узалудних, неосвешћених, дезоријентисаних, случајних следбеника које посматра са очигледним презиром, као зомбије у коми, као просте, механичке извршиоце својих наводних подвига. Хоћу рећи, његове утопијске визије бољег света, до којих је могуће доћи једино насиљем, неодређене су и биле би, да није толико крви, сасвим идеалистичке, и никако се не могу сматрати делом неког озбиљно заснованог политичког програма. Његова веродостојност као терористе умањена је његовом колебљивошћу и претераном савешћу. Савест и терор не иду заједно.

– Тако сам и мислила.

– Добро. Напишите то, и донесите ми до краја овог семестра. Уколико случајно не будем на факултету рад ће примити асистент – рекао је и устао. (Видео сам и њега, цвекераш, деловао је као да је залутао однекуд.) Било је време да пођемо.

По улицама се таложио први сумрак. На другу обалу реке прешли смо аутобусом, смрдљивим, издрнданим аутобусом препуним изгужваних путника. Унутра је било пријатно као у гасној комори, збијена стока испаравала је сложено и топло. Напољу је лето липсавало од спарине. Сишли смо на првој станици, и отишли до Ушћа, да убијемо нешто времена, до пола осам. Сели смо на бетонски обруб кеја. Сава је носила грање. Прошао је брод, жмиркајући плавим сигналним светлима. У даљини, испод тврђаве, огласила се фабричка сирена. Запалили смо цигарете и гледали у воду. Предноћ, река спорије тече.

– Добро, шта ћемо сада? – упитао сам.

– Мислим да смо се већ договорили.

– У реду. Само се питам, због чега све то хоћеш да урадиш.

– А ти?

– Рецимо да ме занима како ће све то да испадне.

– Немаш ниједан прави разлог?

– Не.

– Стварно?

– Стварно.

– Мени је свега преко главе. Где ми то живимо? И како? Бедно, досадно, незанимљиво, мизерно, као да трошимо неке дане који нам не припадају, и још при томе говоримо: „Ма није важно”. Нећу више тако. Хоћу нешто да променим. Било шта. А у овој земљи има се шта променити, мислим, шта год да промениш, мењаш набоље, у толиким смо говнима.

– Превише читаш.

– Не, само гледам. И питам се због чега се баш нама све ово морало догодити.

– Мени се ништа није догодило.

– Шта то говориш!? А како ти је било тамо?

– Грозно. У ствари, заборавио сам. Тачније, трудим се да заборавим. То се догодило неком другом. А сада ми се баш ништа не догађа.

– То је најгоре, кад ти се ништа не догађа. Зар немаш намеру да нешто покушаш, да једног јутра устанеш и сам себи кажеш: „У реду је пријатељу, од данас више нећемо онако како они хоће, већ како ја хоћу”.

– Који су ти то: они?

– Па они, главоње.

– Аха, разумем. И онда?

– И онда кренеш да нешто заиста урадиш. Нађеш екипу, и то урадиш.

– Немам екипу, и не знам шта треба да урадим.

– Ми знамо.

– Који то: ми? Мислиш на професора?

– И на њега.

– Не свиђа ми се његова фаца.

– Ни мени. Али нам је потребан, за сада. Пустимо га да мисли како он има нас, како је он нама потребан.

– Ако сам те добро разумео, ти хоћеш да са два човека, добро, три човека, промениш свет. Знам, знам, рећи ћеш: „Зашто да не, потребно је само веровати, неки су у томе успели, све важне ствари почеле су са два-три фанатика.” И то је заиста тако, али то су проклето срећни лудаци, погледај, сваки дан гледаш на телевизији како неки несрећни, безимени типови гину за неку идеју, утопију, или визију, за неку глупаву ствар у коју верују, и због ње се убијају, или убијају друге, и ништа, свет никако да се промени.

– Ти, дакле, одустајеш?

– Не одустајем.

– Знала сам. То је права одлука. Када сам те први пут видела одмах сам била сигурна да си прави, озбиљан играч.

– Како?

– Само прави играчи су у стању да се играју сопственом главом. По томе их је лако препознати.

– У реду. Урадићемо то. Само нешто мислим, шта ако погине неко ко са тим нема никакве везе. Пође човек по цигарете, у папучама, и бум, више га нема. Случајно.

– Нема невиних. Сви који пристају да живе онако како живе не могу бити невини. Напротив, криви су. Не желим да глумим беспомоћност, разумеш?

– Можда не пристају, можда су уплашени.

– И треба да се плаше, стоку мирном чини једино страх. Главоње користе страх.

– И ми ћемо се користити страхом?

Заћутала је. Није знала шта да ми одговори. Онда је ипак рекла:

– Чуј, знам само да их не подносим, и да је јако важно то што ћемо урадити. Не мислиш ваљда о томе шта ће бити после.

– Нешто ће већ бити.

Насмејала се, вероватно сам рекао нешто паметно. Устала је и ухватила ме испод руке. На оближњем паркингу одабрао сам нека неупадљива кола, и минут-два касније већ смо јурили аутомобилском пистом на Ушћу, тамо где сам као клинац гледао прве трке.

– Имамо ли времена за један круг – упитао сам је.

– Седам и двадесет – рекла је, уместо одговора.

– Добро, идемо.

Трку сам оставио за неку другу прилику. Кинески зид није био далеко, три или четири улице даље, стигли смо до њега брзо, мада је аутомобил био врло лош, трулеж на точковима. Четврти улаз, приземље, прва врата до лифта. Светло на степеништу није радило. Покуцала је. Нико није отварао. Покуцала је поново.

– Ко је? – упитао је нечији напукли глас из дубине стана, звецкајући кључевима.

– Пријатељи.

Откључао је врата и отворио их тек толико да му глас постане нешто разговетнији. У мраку му нисам могао разазнати лице.

– Ко вас шаље?

– Професор.

– Да ли је нешто поручио?

– Поздравио вас је, пожелео вам дуг живот и рекао да ми преузимамо пакет.

– Сачекајте.

Чекали смо. Из станова је допирала грмљавина најавне шпике вечерњих ТВ-вести. Стока је равномерно дисала, очекујући да главоње саопште када ће рат бити завршен. Одлутао сам: ровови су били пуни блата, вода се цедила са црног грања изнад наших глава, блато је било свуда, где год да погледаш – блато и гњилеж, и ми смо били од блата, били смо део мрачног племена које пуца у ноћ, у неко друго, невидљиво мрачно племе, створено од истог блата, свуда уоколо воде

су расле, дим од влажне, шиштаве ватре штитао је очи... Врата се најзад поново отворише и рука професоровог пријатеља пружи нам добро увезан пакет, величине кутије за ципеле. Неко је са виших спратова позвао лифт и светло у кабиниче се у поласку упали. Рука професоровог пријатеља била је бела, као да је посута брашном, готово дечија, однекуд позната.

– Однесите га одмах. Сатни механизам је намештен – рекао је и без поздрава закључао врата. Лифт се враћао. Брзо смо изашли из хаустора и сели у аутомобил. Учинило ми се да је хтела нешто да каже. Руке су јој дрхтале док је припаљивала цигарету.

– Бојиш се? Још увек можемо да одустанемо.

– Не. Мало позитивног узбуђења, ово ми је први пут. Увек дрхтим када нешто радим први пут. Шта ти кажеш?

– Мени је свеједно.

– Као да гледамо неки филм.

– Отприлике. Само не знам да ли је добар или лош?

– То зависи од краја. А крај ће бити једно велико „бум”.

Извезли смо се на булевар. Био је широк и сив. Возио сам полако, мислећи откуда се баш ја, баш сада, и баш овде налазим, могао је то бити неко други на другом месту, мада ипак не, свако заслужује место на којем се управо сада налази, и то је свет, безброј људи на различитим, а за њих правим, јединим могућим местима сумануто се креће, мислећи да нешто важно ради, неко неког убија, убица мисли да за тако нешто постоји јак разлог, а убијеном се чини да је то без разлога, главоње доносе одлуке за које мисле да су важне, јер да нису важне они не би били главоње, стока производи храну, спрема храну, гута храну, избацује говна и од тих гована опет прави храну, пари се, зноји, рађа, болује, стари и умире, скида делове са кадавера и пришива их на живе лешеве, не би ли им тако макар и за један дан продужила наду, иде на посао, у школу, на одморе и сахране, и то је живот, пљувачка, физиологија, анатомија, отужно слаткаст живот који се спрема за

ратове, урла по стадионима, трчи маратоне, спаљује у крематоријумима парије, богаље и изопштенике из племена која нису имала среће и исто вече иде на виолинске концерте, хули, краде, чини добра дела, и гмиже и врви, као што гмижу и врве бубашвабе у неопраном, запушеном сливнику.

У даљини, на врху највишег солитера, палила се и гасила крезуба реклама робне куће, са прегорелим словима, био је то оглашени неред, уместо *робна кућа меркаџор* писало је робна кућа Меркатор, БУМ је долазио, БУМ је једноставно морао доћи.

Аутомобил смо оставили на договореном месту. Нико нас није приметио, били смо део градске гужве.

– Где ћемо сада?

– Могли бисмо код професора.

– Знаш где станује?

– Наравно, пет станица одавде, у блоку 66.

– Шта ћемо тамо?

– Појма немам. Да видимо шта ће рећи када нас угледа.

Блок 66 је низ геометријских, стерилно распоређених грађевина у новобеоградском песку. Када за време великих летњих врућина улазите у тај део града учини вам се да је све то само пустињска халуцинација, да је све то: куће, улице, паркинзи, продавнице, саграђено од жарког, треперавог ваздуха. Около је песак, и кранови других градилишта. Професор није био изненађен. Напротив, понашао се тако као да нас је цео дан чекао. Био је прилично неуверљив са тим лицем од пластелина. Увео нас је у готово сасвим празан стан. Само је на поду дневне собе почивао укључен ТВ. Поседали смо на неке прљаве простирке.

– Селим се – рекао је, мада га ништа нисмо питали. – Вечерас можете преспавати код мене. Кревет је у другој соби. Немојте се јављати на телефон. Кључ ујутру убаците у поштанско сандуче. Сада морам да идем, треба да обавим још неколико неодложних послова. Затим ћу на неко време отпутовати. Имам заказана предавања на другом универзитету,

изван земље. Немојте ме тражити. Јавићу вам се када за то дође час. Ви ћете се већ некако снаћи. Уколико вам нешто буде потребно, знате где треба да идете. Довиђења.

Пожеleo сам да га ударим. И када је већ кренуо према вратима учинио сам то. Расплинуо се под мојим ударцем и у паду ударио главом у зид. Онесвестио се, крв је липтала из његовог поломљеног носа. Одвукли смо га у другу собу и везаног га положили на кревет. Села је поред њега и повукла ме на себе. Била ми је сасвим непозната, нисам могао да препознам ниједно од њених хиљаду лица, потуцали смо се дивље, као да патимо од неке неутаживе, дуге жеђи, као да то чинимо први и последњи пут, одједном. Професор је отворио очи. Гледао је. Могли смо да га обесимо у купатилу, или да га шутнемо из стана. Учинили смо ово друго. Направљен од крпе, отетурао је низ ходник.

– Не волим крв – рекла је. – Ни насиље, мада је неизбежно. А није га могуће контролисати. Оно расте, и једног дана ће сви људи из овог града, из свих градова, изаћи на улице и почети да се међусобно убијају. Можеш ли то да замислиш?

– Нисам покушао, вероватно ћемо и то гледати на телевизији. И нови Месија ће се родити у директном ТВ-преносу. Него, пустимо то. Ти си већ била овде?

– Наравно, професори воле студенткиње. Трпали би они и малолетнице, само кад би могли и смели. И обратно. Студенткиње воле професоре. Какав савршен, перверзни идиот. Пали се на младеже, чисти воајер. Будала која туца речима. И што је најгоре, прича тако да ти се свака глупост о којој говори учини могућом. Шта нам је све ово требало?

– Дођи – рекох – сада ће преглед дана. Легли смо на простирку и, док смо се поново туцали, на ТВ-у је кренуо извештај о експлозији бомбе. Почело је са том вешћу, не са главоњама. „Поштовани гледаоци” – рекла је пластична спикерка, налик на *барбику*, не успевајући, ипак, до краја да прикрије узбуђење, „Београд, на жалост, више није један од

најмирнијих европских градова. Вечерас је испред општине Нови Београд експлодирала подметнута бомба. Како сазнајемо, два лица су погинула, а неколико их је теже или лакше повређено. Према налазима истражног судије, бомба се налазила у аутомобилу паркираном између зграде општине и станице милиције. Прве вести говоре о томе да је материјална штета врло велика, попуцала су стакла на околним зградама, а број жртава био би знатно већи да се на оближњој аутобуској станици у тренутку експлозије налазило више путника. Из клиничког центра добили смо обавештење да је свим повређеним пролазницима благовремено пружена одговарајућа медицинска помоћ и да се они, срећом, налазе изван животне опасности. Одговорност за експлозију за сада нико није преузео. Ако се величина неког града данас, између осталог, мери количином и концентрацијом зла у њему, онда овим терористичким чином Београд дефинитивно постаје велеград – овакве вести углавном смо, сећате се, минулих година добијали посредством иностраних телевизијских станица. О новим подацима известићемо вас у нашим наредним информативним емисијама.”

– Хеј, ја идем у кревет, не могу више. Лаку ноћ.

– Лаку ноћ.

Остао сам сам, пред екраном.

У касним слепоноћним сатима, за људе који болују од несанице, ТВ емитује снове. Узимам даљински управљач и лутам по сателитском хаосу, тражим причу која ће поништити моју амнезију. И не знам да ли заиста гледам или спавам. Град је празан, у развалинама. Крај је неког безименог дана који зјапи као пустош дугих празника у неодређено доба године. Спуста се, низ дугу падину улице, трамвајским шинама, према стадиону. У једној згради, поред које пролазим, пали се светло на највишем спрату, и дуго, као жижак, трепери у углу мог ока. Горе, са висине, неко се смеје, кикотаво, у грозници. Подижем главу, нема никог. Небо је празно. Продужавам даље и пред ноћ пролазим кроз широм раскрыјену

главну капију стадиона. Трибине су пуне, неосветљене, а ја стојим доле, на центру игралишта, у пресеку светлости рефлектора и осећам како хиљаде снајпериста, најмање стотину хиљада неприсутних снајпериста нишани у мене, није ме страх, пре бих могао рећи да имам трему, мислим на све утакмице које никада нећу одиграти, а за које сам предодређен да им будем главни јунак, знојим се, молим стрелце да не промаше, али пуцња нема, у утроби стадиона је као у храму без крова, гута ме празнина. Будан сам. Мора да је то сан, мислим, ипак је то сан, у сну никада није досадно.

Погледао сам на сат. Јутро се примицало. Још мало и саобраћај на булевару ће оживети, наићи ће камиони за одвоз смећа, сметлишта на рубу града расту из дана у дан, опасује нас велики бедем одбачених ствари. Отвориће се самопослуге и киосци за продају новина, јутарња издања огласиће још једну лошу вест. И нове смрти, гомилу нових смрти. Отишао сам да је пробудим. Спавала је мирно, као да је пребринула неку тешку бригу.

– Еј – рекох – пробуди се, идемо на море.

Отворила је очи:

– Молим?

– Хајде, идемо на море.

Није имала ништа против. Обукла се, па смо се сјурили низ степениште, стан нисмо закључали. Понуда на паркингу испред зграде била је задовољавајућа, ускочили смо у *iodzilu*, неко јапанско чудовиште на точковима, прождирало је пут, и зачас смо били изван града, дан је био спаран, летња врелина је тек почињала, у шумама кроз које смо пролазили расло је неко смешно дрвеће, градови су били лоше направљене макете, случајна, узгредна гомила зграда, мостова и улица, планине су личиле на лоше цртеже које сам цртао као клинац, а негде иза њих простирало се равнодушно, бескрајно море, друго име за небо. Појавило се изненада, иза једне кривине, било је већ касно слепоподне, а ваздух густ, врео и тежак од медитеранских мириса.

– Стани, хајде да га гледамо – рекла је, и ја сам ту, на узвисини, зауставио аутомобил. Изашли смо из њега, пришли ивици пута и сели на камену ограду изнад провалије.

– Знаш – рекла је она – хтела сам нешто да ти кажем.

– Реци.

– Не могу никако да се сетим. Знам само да је у питању било нешто важно, барем за мене.

– Ако је било важно, сетићеш се. Немој само на то мислити, обично дође када мислиш на нешто друго.

– Не, не, тога се једноставно не могу сетити.

Ђутали смо. *Поћедала је на доле, као да се њића да ли је довољно дубоко. Онда се још мало њомерила и њребаџила ноће да висе у њразно. Зајим је рукама дојрабила сџену, обесила њело, насмешила се и ојусџила, без збојом и без најмањеј шума.* Понор је био дубок, знам да је падала дуго, са радосћу, слободна од свега. У даљини сам видео тешке, скотне облаке.

На пуну плажу закорачио сам у сумрак, шљунак је шкрипао под ногама. Стао сам пред пучину. Нисам могао да је обухватим погледом. Небо се мутило, ветар је подизао таласе, долазила је олуја, одасвуд је куљала тама, сипино црнило, подигао сам руке, као да желим да диригујем невременом. Киша је плуснула на мој знак. Пустио сам је да сатима пада по мени, да ме опере изнутра. На повратку, према Београду, целим путем, возио сам кроз водену завесу. Мрак на друму. Киша. Успутни заспали градови, сабласно осветљени мотели и опустеле бензинске пумпе. Киша. Мртва природа. Киша. *Ах, добри возачи шџо клизиџе кроз лејџе црне ноћи.* Свет је спреман за нови потоп. За пустош, за нестанак свих нас. Онај ко случајно преостане, биће бољи.

Пред зору, стао сам испред Кинеског зида, четврти улаз, прва врата до лифта. Покуцао сам.

– Ко је?

– Пријатељ.

– Који пријатељ?

– Шаље ме професор.

– Шта хоћеш?

– Да преузmem нови пакет.

– Нема овде никаквих пакета.

– Добро, дајте оно што је професор оставио.

– Сачекај.

Минут касније врата су се отворила и рука изнутра пружи ми је велику црну кожну торбу. Препознао сам ту руку.

– То је све – рекао је. – Немој више долазити.

Неко време кружио сам улицама. Хтео сам да одем до Ушћа и надокнадим онај пропуштени круг који вучем још од времена када сам био клинац, али сам одустао. Онда сам одабрао један солитер и паркирао испред њега. Попео сам се на врх загушљивим, тесним лифтом, кабина је била ижврљана, у висини мојих очију писало је: *ја моју све и нишџа друјо.* Изашао сам на терасу. Над Новим Београдом небо је постајало прозирно. Небо, друго име за море. Осмотрио сам трг који је, доле, дубоко испод мене, налик на морску звезду, прихватао неколико улица. Људи су полако излазили из зграда. Пришао сам огради, чврсто се ослонио на њу, удахнуо пуним плућима, извадио пушку из торбе, откочио је, положио на зид и нанишанио првог пролазника.

О ПИСЦУ

Михајло Пантић (1957, Београд), писац прича, књижевни критичар, професор београдског Филолошког факултета. Објавио је више од четрдесет књига студија, есеја, књижевних критика и антологија, као и књиге прича (прва издања): *Хроника собе* (1984), *Вондер у Берлину* (1987), *и остала менаџерија* (1992), *Не моју да се сећим једне реченице* (1993), *Новобеоградске приче* (1994), *Седми дан кошаве* (1999), *Ако је то љубав* (2003), *Овога јуна о болу* (2007), *Ходање по облацима* (2013), *Када ме уледа оно што изражим* (2017), *Приче о писцима* (2021), *Ниједна од седам* (2022). Приче Михајла Пантића преведене су на двадесетак језика и уврштене у многе антологије и прегледе у Србији и у свету. За приповедачки, критички и есејистички рад Михајло Пантић добио је низ књижевних признања, укључујући и Андрићеву награду за књигу *Ако је то љубав* (2003). Живи на Новом Београду и почасни је грађанин тог дела Београда.

Гойко Божович

**ОТ ХРОНИКИ КОМНАТЫ В
БЕЗЫМЯННОМ ГОРОДЕ
ДО ИСКУПЛЯЮЩЕГО БЫТОВОГО
РАССКАЗА**

(О повествовательной манере Михайло Пантича)

Если стихотворение и рассказ, эти основные литературные формы, в чем-то важном творчески подобны, тогда уместно заметить, что и поэтов, и прозаиков мы различаем по подобным свойствам. Невзирая на то, что это бесспорно так, мы их одновременно и различаем как по языку, так и по способности замечать характерные детали, которые лежат в основе творческого процесса и являются его движущей силой. Поскольку рассказ и стихотворение – это краткие формы, в котором избыток того или иного начала нарушал бы искомое равновесие, а недостаток соответствующей „складности слов” приводил бы к выразительному обеднению, сам язык одновременно должен быть и адаптирован, и функционален, и подчинен выражаемому смыслу. Если коротко, то и в стихотворении, и в рассказе должны присутствовать особые, индивидуализированные, производящие сильное впечатление детали, которые затем передаются выбранному и представленному миру, придавая ему аутентичность и силу первоизданности. Язык при этом должен быть особым, как особым должен быть и мир, который при его помощи выстраивается, – состоящий из многих слоев, чтобы таким образом была создана полифоничная перспектива. Но они, эти две реальности, никогда не тождественны, даже когда обе, на первый взгляд, пребывают в скуке, абсурде и монотонности, на что нам сегодня современная проза

указывает гораздо чаще и более полно, чем когда-либо ранее.

Здесь следует добавить, что и природа избранной детали определяет и течение, и исход рассказа (да и стихотворения), одновременно создавая впечатление полноты восприятия мира, опосредованного словами. Без детали, этого ядра повествования, рассказ остается всего лишь абстрактным творением, в большей степени трактатом, чем динамичной структурой, в напряженности которой наступают друг друга или сталкиваются характеры и судьбы, время и люди, и их внутренние и реальные, иногда слишком реальные миры. Деталь придает рассказу красочность и убедительность, силу и соблазнительность. Деталь в рассказе – это наполненное переживание в реальном мире. Следовательно, рассказчик, чтобы быть тем, что он есть, начинает с поиска соответствующего языка и вычленения убедительной детали. Стремясь продемонстрировать, что такое хороший современный рассказ, и каким требованиям он должен соответствовать, чтобы в процессе проговаривания достичь желаемой убедительности или важности предполагаемого, предугаданного, а затем нарратизированного, мы спешим навстречу таким примерам, таким, что в тринадцати самобытных книгах рассказов и повестей написал Михайло Пантич, аутентичный, во всем оригинальный, во всем особый и нестандартно увлеченный современный сербский прозаик, преданный именно этой форме, и как главному призванию, и как личному продуманному выбору поэтики.

Давно состоявшийся как историк литературы, литературный критик и составитель антологий, существенную часть внимания которого и в качестве исследователя занимает жанр рассказа, как современного, так и его исторический генезис, Михайло Пантич остается неутомимым рассказчиком, который как и в самых кратких формах, так и в повестях и рассказах и в других нарративных формах, граничащих с романом, создает собственное литературное про-

странство, каждый раз заново находя форму, наилучшим образом дающую возможность представить свой литературный мир. Хотя свои рассказы он создавал и создает во времена тотального доминирования романа, следствием чего стало то, что все пишущие, включая и многих современных поэтов, пробуют себя в этой самом крупном литературном жанре, М. Пантич остается привержен рассказу даже тогда, когда его отдельные прозаические произведения предоставляют вполне достаточный событийный потенциал и потенциал человеческих судеб, чтобы относительно легко перерастать в романную форму. Изобретательный в поиске нарративной формы, точный и чувствительный к тончайшим нюансам, он, однако, относится к рассказу как к содержанию, а не только к формальному выбору, как к способу почувствовать и увидеть мир, никогда не следуя заранее выбранному образцу: каждый написанный им рассказ всегда в чем-то иной, но всегда узнаваемого авторства.

Понимание Пантичем литературы пребывает в глубоком согласии с основной формой рассказа и средствами, которые эта форма обычно использует (время, место, герой, действие, комментарий). Поэтому его рассказы обладают определенным набором постоянных свойств с ненавязчиво переданными, но, несомненно, поэтическими импликациями, что естественным образом приводит к выводу о соответствующих тематических, формальных связывающих и общих свойствах его целостного прозаического творчества. И сразу же, в первую очередь, становится заметно безоговорочное доверие к рассказанной истории, а затем и требование, чтобы рассказ был и по языку, и по содержанию многослойным, дабы заинтересовать потенциального читателя. И здесь очевиден императив: рассказ должен повествовать о чем-то конкретном, о производящем сильное впечатление персонаже, об особенном, часто необычном событии, но мы ни в коем случае не должны упустить из виду и юмор, как составную часть повествовательной манеры Пантича и из-

нутри подсвечивающую все содержание компоненту – голос рассказчика. Причудливо выстраивая отношения этих отличительных и важных черт рассказа, Пантич на жанр рассказа смотрит как на антропологическую потребность и пользуется этим в противовес, например, роману, как выражению письменной, а в нашу эпоху, и как технологической культуры.

Рассмотрим более подробно сборники рассказов Михайло Пантича, чтобы в подтверждение перечисленных особенностей вновь погрузиться в один из наиболее тщательно выстроенных нарративных миров новейшей сербской литературы.

Рассказы Пантича менялись и постепенно наслаивались один на другой, начиная с ранних, тематически и формально разнообразных сборников *Хроника комнаты*, *Вондер в Берлине*, *Поэты, писатели и прочий зверинец* и *Не могу вспомнить одну фразу*, чтобы в книге *Новобелградские рассказы* достичь полной авторской узнаваемости. В целом, в повествовательной прозе Михайло Пантича можно распознать два основных потока. С одной стороны, это короткие и мини-рассказы, в духе „опыта и искушения краткости”, которые он нам старательно предлагает в бесконечно увеличивающейся коллекции прозы под запоминающимся названием – *Не могу вспомнить одну фразу*. Хотя эта книга выдержала множество переизданий, ни одно полностью не повторяет предыдущее, потому что в каждом последующем появляется цикл новых коротких рассказов. Это один из полюсов интереса Пантича как прозаика, – исследование различных нарративных возможностей и проверка модуляций нарративных голосов. Проверая наличие границ, при пересечении которых сжатость больше не рассказ, Михайло Пантич в потоке своей прозы культивирует плотность письма как существенное свойство повествования, что иным способом подтверждает и в других книгах. Менее склонный к эксперименту, что наверняка можно отнести к книгам,

написанным после *Новобелградских рассказов*, свой иной способ повествования Пантич реализует в написании текстов обычного объема, посвященных описанию одного события, встречи, сцены или поражения, один запоминающийся фрагмент человеческого опыта (любовь или травма), один отблеск повседневного страдания или же момент перехода к чему-то необычному, неожиданному.

Новобелградские рассказы – это во многом переломная книга для прозы Михайло Пантича, и не только потому, что в ней автор выстроил свой узнаваемый воображаемый мир, но и потому, что в ней он стабилизировал свой собственный голос повествователя, успешно „разрешил” дилемму соотношения рассказа и поэтики. Начиная с этой книги Пантич, судя по всему, окончательно сделал свой выбор в пользу модернизированного реалистического повествования, в котором основание опыта или, точнее сказать, рамки опыта наполняются знанием, интертекстуальными связями или поэтической имманентностью, а иногда и экспликативностью. И еще кое-чего Михайло Пантич добивается в упомянутом сборнике: в нем он ступает на плодотворную почву циклического, тематического построения повествования, благодаря чему каждая его следующая книга становится четко организованным целым, где отдельные рассказы, насколько могут существовать по отдельности, настолько же приобретают дополнительную убедительность и силу, если их рассматривать в более широком контексте. Это принцип работает и на уровне всего творчества, поэтому обоснованно можно утверждать, что сборники *Новобелградские рассказы*, *Седьмой день кошавы* и *Если это любовь* составляют „новобелградскую трилогию”. Заключительная часть этой трилогии *На этот раз о боли* и *Прогулки по облакам*, и в ней говорится то том, о чем труднее всего рассказывать – об основополагающих вещах и об основополагающих чувствах – о любви и о боли, о встречах с первыми и последними вопросами человеческой жизни, об отчаянии среднего воз-

раста и о мгновениях взлета, когда повседневность обретает смысл, пусть ненадолго и иллюзорно, ибо единственно это и такое мгновение достойно жизни и единственно оно достойно быть рассказанным.

Тематический круг прозы М. Пантича ограничен направлением от *хроники комнаты* до *хроники нового города*, в постоянном возникновении и внутреннем преобразении от клаустрофобии и пребывания в запертых (комнатных) пространствах, до открытой и конкретизированной городской среды, где проживают опыт сегодняшнего дня. В повседневности являют себя аутентичные признаки современного существования – и *хроника комнаты* и *хроника нового города* представляют собой основу *хроники себя* и описания основополагающих элементов эмоционального мира человека, что достигает апогея в сборниках рассказов *Если это любовь*, *На этот раз о боли* и *Прогулки по облакам*, а продолжается, с неослабевающей силой, и в более поздних книгах.

В сборнике *Хроника комнаты* Пантич исследовал закрытые пространства внутреннего мира, камерную сцену, где герою только и оставалось, что в четырех стенах переживать свои индивидуальные драмы, сомнения и вызовы. В книгах *Вондер в Берлине* и *Поэты, писатели, и прочий зверинец* он исследовал глубокое воздействие страстей на человеческую жизнь, и как заполнить угрожающую ей пустоту – литературой и в ее рамках элементами, сигналами и характерными топосами современной эпохи (рок-музыка, сплин, рассказ и стихотворение, спорт, и особенно баскетбол), чтобы самим этим актом столкновения лицом к лицу с энергиями определенного типа наделять полномочиями и формулировать свои собственные творческие цели. Это, разумеется, проблема предназначения человека – страдать от воздействия великих, судьбоносных сил, но и преодолевать их в границах своих (слабых) сил, что, тем не менее, подтверждает неповторимость жизни любого.

В книгах Пантича, написанных в конце прошлого и в начале нового столетия перед нами предстает постоянный, четко выстроенный мир, центральная ось которого – Новый Белград. Это город со своими конкретными свойствами, реальными и вымышленными персонажами, сценами, встречами – особая гарантия достоверности и узнаваемости авторской повествовательной манеры. Автор, попросту говоря, нашел свою историю и сейчас нам ее рассказывает. В его повествовании мы можем наблюдать и накопившийся опыт, и плотность языка, и радость творчества, а может быть, и долгое дыхание рассказа, который в самом себе ищет подтверждение в потребности явить себя всем остальным.

Язык рассказов Пантича многослоен, сплетен из множества нитей, начиная с городского сленга и просторечия, до старого белградского стиля и его новобелградской редакции, коллоквиализмов и медийного новояза. Этим языком говорит дух современной эпохи, но не забыты и архаизмы, неологизмы, оноματοпья, социально-окрашенная лексика, цитаты и интертекстуальность, а при необходимости включается и лексикон, и повествовательная манера писателей недавнего и отдаленного прошлого. Так выстраивается неповторимая среда, которая существует единственно и только в рассказе Михайло Пантича. Именно он, этот рассказ, сколько бы ни был изменчив, постоянно на связи со старым хорошим рассказом, с возможностью художественным способом сообщить о некоем новом видении человека и мира, сформированном языковыми средствами. А главный мир прозы Пантича, как уже было сказано, разумеется, Новый Белград: завладев им как ключевым пространством, он из книги в книгу, уверенным шагом, повествоовательно и феноменологически расширял, выстраивая вокруг него мощную символическую ауру.

Поэтому само собой разумеется, что Новый Белград – это только исходная точка, точка, из которой начинается движение к переосмыслению универсальных вопросов бытия. В

опыте чуда или любви, скуки или пустоты, который переживают многие герои Пантича, всем своим существом может распознать себя читатель, не знающий ни о Новом Белграде „на воде”, ни о Новом Белграде „на земле”. И сам автор в своих книгах постоянно изменяет роль и место Нового Белграда. В *Новобелградских рассказах* эта часть города равноправна с другими героями, это и динамический контур повествования, и дух места, но и действующее лицо. Уже в сборниках *Седьмой день кошавы* и *Если это любовь* Новый Белград постепенно уходит на второй план, оставаясь избранной, подсвеченной изнутри, нарративно благословенной сценой, на которой разворачиваются драмы человеческого существования. В полутени этих рассказов, однако, просматривается Новый Белград как привилегированное повествовательное пространство, как место необычных встреч и событий, как новый город, который, не переставая расти и менять характер, постепенно обретает свою историю.

Тематика рассказов Пантича простирается от любви до смерти, от города до реки, от мечтаний до дружбы. Писатель больше всего в них говорит о неповторимых мгновениях человеческой жизни, когда происходит глубокое погружение в повседневность, в собственный внутренний мир, в ближнее и дальнее окружение, в то, что мы любим или в то, что мы стремимся понять. Проговаривая то, что непостижимо и не артикулировано в повседневности, рассказы Пантича несут опыт просветляющего момента познания. В его прозе постоянно пульсирует ядро, ставшее отправной точкой истории, а это, как правило, момент, когда судьба какого-нибудь нашего современника радикально изменилась. Наполненный этим знанием, точнее, чувством, он оказывается в ситуации, когда смотрим на себя новым взглядом. Из этого просветляющего опыта и возникает потребность героев Пантича рассказать историю своей жизни.

В книгах *Если это любовь*, *На этот раз о боли* и *Прогулки по облакам* мы чаще всего встречаем впечатляющие расска-

зы о любви и смерти, о явлении Бога человеку и скуке, о чуде и пустоте, о моментах, когда эмоции возносят нас на высоту открытия или приземляют в пустоту повседневности. Поэтому с полным правом можно сказать, что давно в сербской прозе никто не писал настолько убедительно и разнообразно, как Михайло Пантич в своих рассказах. Любовь в них всегда являет себя в различных видах и в совершенно разных обстоятельствах, от любви как искупительной силы и осмысления человеческой судьбы, до рока, приносящего страдания и даже гибель. Некоторые рассказы Пантича написаны от женского лица, другие – мужским голосом. Однако везде, без различия, любовь присутствует как решающая сила любого, в том числе и современного нам человеческого существования.

И в сборнике рассказов *Когда на меня посмотрит то, что я ищу* Михайло Пантич исследует обычные и необычные события и обстоятельства, судьбы обычных и необычных людей, как и следы недавней истории новобелградских кварталов, особенно осененного мифами Квартала 21, продолжая и здесь, вновь и вновь, со свойственным ему психологизмом рассказывать истории о любви и потребности в другом. Это истории об искуплении и исполнении желаний, о поисках смысла, который его герои стремятся найти в различных точках и окрестностях доступного им мира, начиная с квартала, где они родились, и до ухода в мир монашеского искупления, от жизни на белградском асфальте до поисков покоя на реке, от попыток понять собственное окружение до острого желания сбежать от него и таким образом выйти за пределы заданного пространства, от волнующих детских воспоминаний и взросления до страсти к воде во всех ее формах (а море – это одно из таких особых мест), от страсти героев к музыке до рассказа о способе преодоления повседневности и открытия возможной причины бытия. В соприкосновении со своей страстью, всегда несопоставимой с любым иным возможным выбором и стилем

жизни, герои Пантича приобретают необходимую опору и рассказывают свою жизненную историю. Вот и истории из книги *Когда меня увидит то, что я ищу* написаны мощно и стилистически безупречно, построены на тонких языковых нюансах. Герои Пантича – мужчины и женщины, похожие на нас, с нашими надеждами и тревогами, созданные из наших эмоций и опыта. Попросту говоря, в них самих и в их выборе мы узнаем и отдельные волнующие, в большей или меньшей степени важные моменты и существенные точки собственного опыта.

И рассказы из сборника Пантича *Ни одна из семи*, хотя действие которых в основном помещено в любимую автором среду, характеризуются и существенным пространственным и временным разбросом. Начинаясь от сплина новобелградских кварталов, они следуют за героями на дно жизни, оказываясь среди нищих и деклассированных элементов. Некоторые из персонажей уезжают в Германию, в Барселону или еще дальше от Нового Белграда, откуда они родом. Некоторые или возвращаются, в постоянном столкновении с миром, или остаются там где-то навсегда, так и не избавившись от недовольства и мучений, которые привезли с собой. В темпоральном смысле понимание Пантичем повседневности имеет исторический фон, а об этом напоминает заключительный, и, можно сказать, коренным образом отличающийся от остальных, рассказ „До времени чуда”, omaggio Бориславу Пекичу и его творчеству. Этот рассказ заключает в себе и вопрос присутствующей везде любви, и вопрос неустроенности в жизни, и вопрос маргинальности и отверженности, и вопрос встречи с высшими, внушающими благоговейный трепет силами. Иной язык и стиль рассказа „До времени чуда” оправданы его отсылками к Библии и Пекичу, а с другой стороны, речь идет о повествовании, которое помещает темы книги в широкие временные рамки.

Рассказы в первой части сборника *Ни одна из семи*, разумеется, в наибольшей степени новобелградские, но это и рас-

сказы о любви. В них автор-рассказчик исходит из идеи, что в мире существует семь видов любви, к которым восходит каждая отдельно взятая любовь: любовь с первого взгляда, любовь любой ценой, любовь, трансформировавшаяся из антипатии или дружбы, фатальная любовь, запретная любовь, любовь, возникшая из случайной встречи. В книге, однако, чаще всего речь идет о не случившейся, несостоявшейся, невозможной или, по крайней мере, отложенной любви.

Цикл рассказов о Цибулке представляет собой ряд коротких очерков об опустившихся людях. Чувство „непрожитого”, недостаточно высвеченного, несостоявшегося и дегуманизованного существования характерно и для многих персонажей других частей книги. Цикл „Рассказы из всех карманов” расширяет и подводит итог затронутым темам и основным линиям повествования (любовь, повседневность, Новый Белград, маргинальность и парии, трудности в контактах с окружающими), вступает в диалог с предыдущими рассказами упоминанием их персонажей. Есть в них и страшные сцены, и отверженные люди, но есть истории разной любви, которая надолго изменила жизнь героев и героинь, а в других местах контрапунктом появляется живой, разговорный, особенно запоминающийся юмор рассказчика.

Герои новейших рассказов Михайло Пантича, как и большинство ныне живущих людей, чаще всего чувствуют себя неуютно в собственной коже и в своей жизни. Из поисков причины, почему это так, и посредством нарратизации действия или бездействия персонажей в соответствующем, по большей части, бытовом окружении, рождается рассказ, при помощи которого настолько, насколько это возможно, происходит преодоление заданных экзистенциальных рамок, как правило, недостаточных для удовлетворения страсти и ожиданий героинь и героев, слишком маленькие и тесные, чтобы освободить их от страхов, направить их мысли в позитивное русло и обратить их к

наполняющим жизнь вызовам. Позади у героев остается сформировавшая их жизнь, а перед ними простирается серая повседневность, в которой они практически всегда безуспешно пытаются найти причину для движения вперед и обретения некоего нового смысла. Этот смысл они пытаются найти, прежде всего, в любви и в искупительном рассказе. И именно эта, на первый взгляд, обычность оказывается достойна рассказа, именно так, как это сложилось в сербской, европейской и мировой повествовательной традиции. Михайло Пантич последовательно идет по этому пути, выстраивая полифоничную, большую историю своего творчества, составленную из ряда небольших, повседневных эпизодов, в которых мы с легкостью узнаем себя, и поэтому с интересом, полным доверием и постоянным ожиданием возвращаемся к ним вновь и вновь.

Перевод Елены Сагалович

ПИСАТЕЛЬСТВО – ЭТО ТОЛЬКО ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ПРОБИТЬСЯ К СЕБЕ

(С Михайло Пантичем беседовала Исидора Иньяц)

Когда вы начали писать, когда вы стали писателем?

Я уже не помню толком это начало. В гимназии писал тексты для групп, с которыми мы пытались выступить. В юности много читал, и не только потому, что действительно любил читать, но, может быть, и потому, что у меня не было особого выбора: школа, баскетбол, кино, радио, иногда концерт, одна телепрограмма, редкие путешествия, музыка... И книги, действительно много книг из библиотеки моей мамы. Писательство – это в значительной мере миметическое, имитационное действие, и вот я, читая, захотел и сам что-то написать. А потом незаметно, шаг за шагом, это переросло в глубочайшую внутреннюю потребность; я уверен, что в письме человек проявляет себя глубочайшим образом.

Писателем рождаются или становятся? Ключ творчества в таланте или в технике, которой можно научиться?

Рождаются, чтобы стать. Все, о чем в этом вопросе сказано, важно. Сколько и какого таланта или техники – на этот вопрос не ответить рациональным уравнением, потому что все зависит от индивидуальности автора, а она неповторима.

Когда вы пишете, в какое время дня?

У меня нет особых часов. Чаще всего в начале дня, пока еще не услышал первые новости и не начал звонить телефон. Но самый точный ответ: пишу тогда, когда должен это сделать, с тем, что я различаю два вида «долженствования»: внешнее, когда пишу в силу профессии, а это эссе и крити-

ческие статьи, и внутреннее, когда действительно *должен*, когда освобождаюсь от внутреннего давления невысказанности, а это, как правило, рассказы. Это может случиться буквально везде, в любой момент и в любом месте, в кабинете дома, на факультете, летом в отпуске, в гостинице, и даже во время поездки на машине, в автобусе или в самолете, иногда на прогулке. Приходят фразы, которые надо записать именно тогда, безотлагательно, потому что любая отсрочка означает, что мы их забудем или ослабим их интенсивность.

Как вы пишете? Если у вас какие-нибудь ритуалы или рутинные действия во время письма?

Нет. Я сажусь, держа в уме первую фразу, иногда и основное ядро смысла, в процессе письма придумываются какие-то детали и существенные моменты, о которых я предварительно долго размышлял. Иногда, только иногда, воздвигается некий барьер на входе в текст, я знаю, что хотел бы сказать или хотя бы в каком направлении хотел бы продвигаться, но не нашел соответствующего языкового регистра, не слышу достаточно четко тот внутренний голос, следуя которому пишу. Тогда я отвлекаюсь на какую-нибудь работу, которую надо сделать руками, включаю пылесос, вытираю пыль, перекладываю бумаги, листаю книги, навожу порядок в кладовке, выношу мусор, прилаживаю к удочкам крючки, беру в руки гитару, все время сосредоточенный на том, что меня ждет. И вот тогда, иногда раньше, иногда позже, открывается воображаемый проход, и мое дело только пробежав по нему, выскочить к концу текста. Обычно речь идет о рассказе, который я пишу с ощущением, что этот мой внутренний голос, – о котором знаю немного, он и меня удивляет, – на самом деле диктует. Потом уже все легче и превращается в радость работы над самим текстом. Истинное творчество подразумевает открытие какого-то скрытого, потаенного, неизвестного, не артикулированного

смысла, прежде всего, самим пишущим, а смысл всплывает волей самого языка.

Как вы объясняете потребность писать? Почему вы пишете? Какую роль в вашей жизни играет письмо?

На этот вопрос есть (и у меня) миллион ответов. И эти ответы постоянно меняются. Когда-то я писал, потому что у меня была потребность выговориться, проецироваться в слова, приходящие с территории воображения, а эта территория подпитывается всем, что проходит через наше сознание. Сейчас пишу, попросту говоря, потому что я писатель, и мне известно, что никем другим я быть бы не смог. А если бы был кем-то другим, то это уже был бы не я. Писательство – это во всех своих проявлениях форма самоидентификации, постоянные попытки добраться до самого себя, при том, что «я» постоянно ускользает, оставаясь только намеком, и, как ни крути, неуловимым.

Как вы находите темы и персонажей?

Я их не ищу, они сами ко мне приходят. Просто выдвигаются на первый план как важные, важнее всего остального Я могу быть совершенно недвусмысленным, темы и герои приказывают мне писать о них, и уклониться невозможно, они сильнее меня, я абсолютно покорно им подчиняюсь, оставаясь все время в недоумении, откуда именно они, почему занимают именно мои мысли. Иногда они овладевают и снами, а сны иногда – это производное яви. И не спрашивайте меня больше об этом, потому что сверх сказанного мне ничего не известно. Короче говоря, темы и герои определяют меня, а не я их.

Какая из ваших книг самая любимая?

У меня нет таких отношений с собственными книгами, потому что – можете мне не верить на слово, – я их почти никогда не читаю. Когда меня «заставляют», например, ког-

да готовится переиздание, делаю это, но как-то «через не могу» и с усилием. Написанное мной только условно принадлежит мне, оно, по сути дела, живет или не живет своей автономной жизнью. Я помню тот или иной свой рассказ, но и это меняется. Иногда изумляюсь тому, что когда-то написал, спрашиваю себя, кто это тогда сделал, и откуда это у меня. То есть, обстоятельства возникновения рассказа со временем стираются из памяти, остаются только использованные в нем слова.

Какое произведение вы дольше всего писали?

Некоторые рассказы я задумал больше сорока лет назад. Например, это рассказ «До времени чуда», на основе фрагментов ненаписанных рассказов, запланированных в свое время для моей первой книги *Хроника комнаты*. Некоторые рассказы пишу сразу, на одном дыхании, некоторые обдумываю годами, ожидая момента, когда они мне скажут, что пора их написать. Строгих правил нет.

У вас есть неоконченные произведения?

Писатель – это тот, кто носит в себе тексты, которые только будут написаны. Начатого и неоконченного у меня почти нет, исключая фрагменты, которые однажды станут (или не станут) частью какого-нибудь рассказа. Я постоянно о них думаю, призываю их или фиксирую в отражениях повседневности, в собственном или чужом опыте, в книгах, которые читаю. Опыт чтения – а я безоговорочно в это верю, – предшествует писательству в той же мере, что и непосредственно пережитый опыт.

Что для вас, одним словом, означает БЫТЬ ПИСАТЕЛЕМ?
Хм...

Перевод Елены Сагалович

Михайло Пантич
**ВО СНЕ НИКОГДА
НЕ СКУЧНО**
Короткие рассказы

НЕ МОГУ ПРИПОМНИТЬ ОДНУ ФРАЗУ

Все это мне откуда-то известно. И с вами, конечно, случается что-то подобное. Со мной это случалось множество раз. Придет мне в голову какая-то мысль (на улице, ночью, в полусне, посреди разговора или когда я смотрю телевизор), которую я потом никак не могу вернуть в сознание. Помучаюсь немного, огорчусь, а потом забываю.

А вот об одной такой мысли так никогда и не перестал жалеть. Я забыл, навсегда забыл, что это была за мысль, о чем шла речь, чего касалась, но помню что-то вроде удара тока, подобного оргазму, который пронзил меня в момент ее появления. Просветлила меня и исчезла. С тех пор я гоняюсь за той фразой. Знаю, что попытки догнать ее безуспешны, но я не сдаюсь. Со временем сама погоня приобретает смысл, слова прибывают отовсюду, иногда я совсем близко от нее, еще чуть-чуть – и она вынырнет из забвения, из заброшенной части подсознания, из чистой энергии языка.

Ничего.

И я бегу дальше, и потихоньку понимаю, что открыть ее облик – это не самое важное. Надо бежать, и если мы однажды все же встретимся лицом к лицу, то я просто пройду сквозь нее, как сквозь мембрану между двумя мирами, – как бегун на финише грудью разрывает ленту и остается собой, – как и я, в принципе, пробегу однажды сквозь собственную смерть. Ничто не сможет повторить очарование той встречи с ней: встреча случилась *однажды и никогда не повторится*. Что-то мне подсказывает, что та мысль граничит с кодом бытия и тлеет именно там, где-то на грани забвения. Все самое лучшее, что мы получаем, приходит из (пра)памяти. Но если бы та фраза вновь появилась, у нее не было бы силы истинного открытия. Ее отсутствие насыщено, как и мое желание и мое усилие настичь ее важнее, чем потребность настичь ее на самом деле. Впрочем, один мудрец давно при-

шел к выводу, что «...влияние присутствия менее деликатно, чем влияние отсутствия». А другой добавил: «То, что границ не существует, не препятствует нам в том, чтобы к ним направиться».

Перевод Мікіта Супрунчук

У КОСТРА

Сегодня, третьего февраля 2004 года, в ранних сумерках, в жуткий холод, я увидел, как на улице двое бездомных греются у костра, разведенного возле контейнеров. Подобную сцену я видел и в голливудских фильмах, но это была реальность. Они топтались, грея озябшие пальцы над пламенем горящих картонных коробок и разломанных ящиков для фруктов. Было около четырех часов дня, я спешил на лекцию, надо было читать кое-что о болгарской поэзии XIX века, но я, привлеченный сценой, остановился на другой стороне улицы, чтобы лучше их рассмотреть. В какой-то момент, ей-богу, мне захотелось к ним присоединиться, чтобы и самому немного согреться, и перекинуться с ними парой незначущих слов. В отличие от меня, у них, очевидно, не было никаких дел. В этот миг один из них, который постарше, заметил меня и подозвал движением руки.

- Подходи, друг, - сказал он и схватился за карман потрепанного пальто, вынимая оттуда пол-литровую бутылку, словно приманивал меня.

- Не могу, - ответил я, - спешу.

Я и вправду спешил.

- Да давай же, - повторил он еще настойчивее. - Не уйдет без тебя поезд.

Ну чего тебе стоит, сказал я себе. Перешел улицу по блестящей, как стекло, ледяной корке. Тот, что моложе, пристально смотревший на меня, немного подвинулся, чтобы мне было куда встать, и я засмотрелся на огонь с таким чувством, словно здесь, посреди города, делаю что-то, что делал и пять тысяч лет назад, и даже раньше. Их день - это было чистое, ничем не омраченное время, торжество праздности, крупица вечности, ая погибал под грузом обязательств, навязанных и добровольных. Ведь я (не углубляюсь в вашу ситуацию, не могу даже предположить) когда у меня есть

время или у меня что-то беспричинно болит, – а тот день мне причинял боль, понятия не имею, почему, но так было больно, – не нахожу себе места.

Они знали.

И тогда тот, что моложе, произнес несколько слов, ради которых я и пишу этот рассказ.

– Вы, профессор, сильно спешите. О чем сегодня лекция?

– Разве мы знакомы? – спросил я, не скрывая удивления от того, как он ко мне обратился, и сразу добавил: – О болгарской поэзии.

– А, ну да, – продолжил бездомный, то, что моложе, а это «моложе» было понятием относительным, младше своего товарища, вообще он был примерно моих лет, короче, среднего возраста. – Мы с вами вместе учились, только вы меня не помните. Я забросил это попугайство с самого начала и посвятил себя поэзии, а ты, – он как-то легко перешел на ты, – ты, вижу, далеко пошел, читаешь лекции в «Коларце»¹. Иногда я тебя слушаю, особенно зимой, тогда я туда заглядываю регулярно, чтобы согреться и немного подремать. А хочешь ли послушать стихи, настоящие стихи?

– Да ладно, оставь человека в покое. Давай, друг, хлебни; он постоянно докучает своими стихами, – сказал тот, что постарше.

Я отхлебнул прямо из горла какого-то вонючего бренди, крепкого, как бензин. Это был порядочный глоток, я сразу вознесся к небесам. Тот, что моложе, с листа, который у него магическим образом оказался в руках, начал читать какое-то длинное стихотворение. На слух оно было совсем неплохо; мы стояли втроем на неожиданном открытом уроке поэзии в лютый холод третьего февраля 2004 года и понимали друг друга без каких-либо затруднений, словно были знакомы пять тысяч лет, а понимали мы друг друга потому,

¹ Народный университет имени Ильи Колараца – культурное учреждение в Белграде, известное своей просветительской деятельностью.

что нас не связывали никакие общие интересы. И пока он говорил и говорил, не переводя дух, вдохновенно, мои мысли ушли куда-то. Сам с собой рассуждал о непонимании: не о том, что люди не могут понять друг друга, а о том, что не хотят, не знаю почему, но просто не хотят, может быть, потому что им доставляют удовольствие отношения иррационального начальствования и подчинения, они сладостно предаются жалости к самим себе и боли, которую терпят из-за этого непонимания, или страсти из-за нанесения увечий другому, что также происходит от главного, на лекциях я бы сказал – онтологического – непонимания. А мы втроем понимали друг друга легко. Слова стихотворения парили здесь, возле мусорных контейнеров, над открытым огнем, без какого бы то ни было назначения, цели, доброго или злого намерения. Уходя к факультету, дружески распрощавшись и опаздывая на лекцию минут на двадцать, я повторял сам себе одну единственную строфу, которую запомнил: «завтра я влезу в свою шкуру».

Не завтра, сказал я сам себе после лекции о поэзии романтизма. Не завтра. Сегодня, дружище, возможно уже с сегодняшнего вечера. На обратном пути я прошел той же улицей: бездомных уже не было, на тротуаре, искрясь в студеном мраке, гасли угли.

С сегодняшнего дня, друг мой Пантич, с сегодняшнего дня ты влезаешь в свою шкуру. Скажем, как только придешь домой, ты напишешь этот рассказ. И побереешься. Такова жизнь, с чего-то надо начинать.

Перевод Елена Осипова и Даниил Руденко

ПОЕЗДКА В НОВИ-САД

Однажды я возвращался из Нови-Сада. Сел не на тот автобус. Спустя какое-то время, когда понял, что мы едем по незнакомой местности, по глупости спросил молодую женщину на соседнем сидении: «Извините, куда идет этот автобус?»

Она посмотрела на меня как на ненормального, – действительно, существует миллион более изобретательных способов ухода за собой. Я подошел к водителю, который на входе проверил мой билет: – Кто тебе виноват, что ты не посмотрел? — сказал он мне, словно бы это не он – тот, кто должен был смотреть. (Или Харон перевозит всякого, кто попросит заранее, возможно, даже по ошибке, заплатив ему обол, – понятия не имею!) Я вышел в Руме и вернулся в Белград на поезде. В купе какой-то человек со щербатым ртом рассказывал мне свою жизнь. Вошел, сел и сразу начал рассказывать.

Думаю, что это маленькое событие связано с литературой. А я вообще-то люблю аналогии: они мне демонстрируют, что мир не настолько непредсказуемый и бессмысленный, как нам кажется. Возможно, аналогии свидетельствуют о существовании Бога, который, вне всякого сомнения, очень любит составлять кроссворды, предоставляя решать их нам, заполняя клеточки своими жизнями. Литература – это и есть обнаружение и описание аналогий; рассказ, как и жизнь, – в большей или меньшей степени сложный кроссворд, клубок аналогий. Следовательно, когда вы начинаете заниматься литературой, что и есть своего рода путешествие по языку, то так или иначе имеете представление о том, куда направляетесь. Между тем, по мере продвижения в писательстве, вы видите, что писательство очень легко вызывает недоразумения – эй, я думал по-другому, эй, я хотел так, – постоянно повторяете вы. Постоянно что-то объясняете,

постоянно даете опровержения, наконец, в какой-то момент, когда уже сыты по горло и захотите сдаться, потому что *это не то*, что вы представляли себе в начале. Нет, я не собирался за вами ухаживать (а кто знает, может быть, и собирался!), и тогда попытаетесь выйти из автобуса.

Вот в этом и разница. Думаю, из автобуса выйти можно, а из литературы – с трудом. Я подумывал и о том, чтобы все забросить. Но что бы я тогда делал? Осталась бы у меня, по крайней мере, одна причина не покончить с собой, потому что писательство, не считая любви, единственная настоящая причина повременить с самоубийством. Именно так продолжается аналогия; Я постоянно слышу (читаю), как другие писатели в своих книгах во всех подробностях рассказывают мне о своей жизни. Не буду уж совсем циничным: их рассказ бывает интересным. Если вы научились слушать, услышать можно что угодно. И теперь нам остается слушать.

Мы слышали друг друга?

Перевод Екатерина Вучкович, Светлана Зимодро, Владислав Немчинов, Елена Осипова, Даниил Руденко, Екатерина Славгородская, Мария Сладевка, Микита Супрунчук

НЕ МОГУ ОБ ЭТОМ ГОВОРИТЬ

Чем ближе был вечер, тем беспокойнее становился я. Попытки подавить это не увенчались успехом. На улице свирепствовал конец июля, палящий зной лег на опустевший город. Весь мир, месяцами утопавший в однообразной посредственности, решил позволить себе несколько райских дней на море или в горах. Конечно, после такого любая напряженная человеческая история придет к лучшему.

Но нет. Если бы это было так, деревья бы тоже ходили.

Мы никуда не поехали. Ивона не смогла получить отпуск, она работает на какого-то скунса, для которого весь негатив этого определения был бы комплиментом, а я тяжел на подъем, я не люблю никуда ездить один, даже до супермаркета, но еще меньше – с тысячами тел, с которыми я одновременно вхожу в воду и выхожу из нее. Целый день я жужжу по квартире, принимаю душ каждые полчаса, жду, когда она придет с работы. Я не отвечаю на телефон, который и не звонит. Июль, что скажешь, все куда-то разъехались. Июль — адский месяц. Думаю, если в преисподней есть времена года, там должен быть вечный июль, которого жаждут только сумасшедшие. И большинство – именно такие. Не то чтобы список мучений можно сравнить с Данте, но дышать нечем, повсюду разливается жара, а использование кондиционера там, предполагаю, строго запрещено.

Кстати, я терпеть не могу кондиционеры, сразу начинаю хрипеть, и при этом такое ощущение, что постепенно меня приучают к температуре морга. Неприятно, правда, но это действительно так... У меня есть свои оригинальные методы естественного охлаждения, я открываю окно в комнате и кладу мокрую простыню на сквозняк, и глядишь, так становится немного легче дышать...

Но такие испытания и невзгоды можно пережить, человек – животное, которое ко всему привыкает, как я привык

к так называемой музыке, которую слишком громко крутил какой-то идиот несколькими этажами выше, думая, что он последний человек в глухой вселенной. Басы сотрясали бетонную конструкцию нашей девятиэтажки (что можно трактовать как перевернутый ад) в Новом Белграде, так что кто-то с более легкими нервами, чем я, а таких, насколько я знаю, не так много, мог бы подумать, что это было перманентное землетрясение магнитудой 3,5 балла по шкале Рихтера. И что еще хуже, в какой-то момент я поймал себя на том, что сам напеваю эти бессмысленные припевы, чистый клинический случай эхоталии: первое, что слышите утром, потом невольно повторяете весь день...

Я как раз выходил из ванны – было около пяти часов дня, милосердное солнце начало уступать, но из-за этого росла духота – когда Ивона наконец вернулась с работы, и уже в дверях она закричала:

– Есть тут кто? Милица, ты где? – в минуты наибольшей нежности она называет меня Милицей. Представьте себе, мужчина весом в сто двадцать килограммов по имени Милица.

– В ванной, – отозвался я через полуоткрытую дверь.

Я где-то прочитал, что лежать в теплой воде полезно для расслабления, но в моем случае вадемекум не помог. (Все мы в каком-то смысле особые случаи. Я тем более. Есть ли кто-нибудь, кто по-другому думает о себе?) Я был полуваренный и мокрый, полный бессмысленных припевов нашей изобретательной, несравненно гениальной *estrade*.

– А вот и я, подожди меня, – продолжила она. – Душ — это первое, что мне сегодня нужно в этом мире.

В прихожей она сбросила босоножки, в ванной – сняла с себя легкое платье, потом обняла и поцеловала меня, вспотев, а я опьянел от ее пота, и после этого все пошло как надо, как и положено между людьми, которые привлекательны друг для друга и любят.

– Не будем обедать – сказала она чуть позже – в столовой. – Я просто сделаю нам салат, мы уезжаем примерно

через час. Стеван возвращается из санатория и приглашает нас на ужин. У него новая девушка, он говорит, что они познакомились на лечении и что он обязательно хочет, чтобы мы как можно скорее встретились.

И вот мне открылась главная причина целого дня моего беспокойства. Иногда я напоминаю себе жабу, которая в банке или квартире, совершенно все равно, предсказывает перемену погоды и, кхм, менее приятные ситуации. К Стевану, брату Ивонны, я не питаю никаких чувств: я не люблю его и не ненавижу, меня просто раздражает его невыносимая легкость бытия. Ни к чему в жизни он никогда серьезно не относился; сначала он попробовал себя в философии, затем в политике, все проекты были обречены на успех. Он несколько раз женился, родил несколько детей, половину из которых он признает, а половину не признает. И так медленно, как гуманист, почти незаметно, под тяжестью времени и безответственности, утонул в алкоголе. И хотя он годами говорил нам с Ивоной, что пьянство на самом деле поэтично, и что это лучшее состояние, которое может себе позволить человек. «Любовь переоценена», – говорил он, – «поверьте мне, и особенно эта постельная чепуха, у меня есть в этом опыт. И, попрошу вас, я люблю алкоголь и отказываюсь лечиться!» В конце концов он застрял в психушке или где-то в этом роде, откуда больше полугода пытался выбраться...

Мы пошли ужинать – что нам остается, надо поддержать человека. Кроме того, нельзя недооценивать любовь, может быть, он наконец-то остепенится с этой своей новой девушкой.

Она молчала почти все время и улыбалась. «Я Лидия», – сказала она при знакомстве, пока мы сидели за столом в ресторане на воде. С реки доносился запах гниющих растений, даже Дунай в июле не в лучшей форме. Ели мы размороженную невкусную морскую рыбу и пили минеральную воду в знак солидарности. А потом Стеван рассказал, как и когда он понял, что дьявол сыграл с его напитком злую шутку:

– Однажды утром я проснулся под кроватью. Да, именно так, я не мог вспомнить, ни где я, ни как я сюда попал. На самом деле, я не помнил ничего, что я делал последние несколько дней, если вообще что-то делал. Знаете, алкоголь требует всего человека и не терпит никакой работы. Последнее, что осталось в моем сознании, это то, что я вернулся из поездки, что одна из моих бывших жен связалась со мной и сказала, что у нее рак, и что она не знает, кому она оставит сына, когда умрет. Врачи говорят, что ей осталось жить максимум два-три месяца. Несмотря на то, что ребенок на самом деле был не мой, родила она его через несколько лет после того, как мы расстались, я, в одно мгновение решил взять малыша к себе без какой-либо реальной причины, не раздумывая, и еще выпить. И кто знает, сколько дней прошло, итак, я проснулся под кроватью, у меня было ощущение, что меня заколотили в гробу. Кое-как я выбрался оттуда, осмотрел квартиру. Значит, меня кто-то сюда привел или мне удалось сделать это самому, черт его знает, и тогда я решил, что хватит. Я пошел в «желтый дом». Когда заходишь внутрь, ворота за тобой закрываются, и выхода нет. Там я встретил Лидию. Время от времени я звонил своей бывшей, чтобы спросить, как у нее дела, ей становилось все хуже и хуже, и мы договорились, об усыновлении. Она подготовила документы, единственная проблема в том, что история опекуна не идеальна, но я думаю, мы как-нибудь это решим.

Июль приносит тяжелые, безумные истории. Пауки, лихорадка и свинец. Лидия лишь слегка улыбалась.

– Да, – сказала она в какой-то момент. – Мы так решили.

И это было все с ее стороны в тот вечер. Я не понял, решил ли Стеван, или они решили это вместе, или Лидия поддерживает его после его решения. Я не стал даже спрашивать, мне казалось, что нет необходимости требовать объяснений о вещах, которые заставляют меня сомневаться, приводят к дилемме: а что бы я мог думать обо всем этом, если бы это случилось со мной.

Мы расстались с некоторым облегчением, где-то после одиннадцати. Дунай, тускло сверкая, тек так, словно это было не его дело. Ивона поцеловала брата, я обнял Лидию.

– Все будет хорошо, – сказал я Стевану. – В любом случае, держите нас в курсе.

– Обязательно, не беспокойся.

В квартире нас встретил ад; бетон в Новом Белграде начинает излучать тепло только примерно через два-три часа после полуночи.

Я включил телевизор и выключил звук, листая каналы только для того, чтобы немного проветрить мозги. Певцы не перестали петь, актеры не перестали играть, порноактеры не перестали совокупляться, солдаты не перестали стрелять, протестующие не прекратили митинги...

– Ну и история – сказал я Ивоне. – Чего только не случится с человеком на жизненном пути, с чем только он не встретится.

– Не могу об этом говорить, – сказала она. – Я устала, пойду спать. Этот идиот решил заработать все деньги мира, он все время повторяет, что ему не с кем это делать и квитается с нами за каждое опоздание.

– Я еще немного посижу, перебил сон.

– Ладно, спокойной ночи, Милица, – она наклонилась, поцеловала меня и пошла в другую комнату. Она оставила дверь полуоткрытой, чтобы был сквозняк.

Мгновение спустя я услышал ее храп. Это был отменный, очень сдержанный храп женщины, единственной женщины, которую я когда-либо по-настоящему любил, и которая, черт знает почему, никогда не спрашивала меня, хочу ли я стать отцом.

Жаба во мне говорила, что завтра, возможно, будет немного свежее. Я открыл окно, где-то вдалеке виднелись всполохи. Пахло дождем.

Перевод Екатерина Вучкович и Светлана Зимодро

СРЕДИ ЗВЕРЕЙ

В автобусе, сидя рядом со мной, он все время смотрел мне на колени. И говорил, не переставая, – боже, он говорил так, будто знает все слова на свете. Я проклинала себя за то, что не взяла с собой джемпер, ведь я могла бы накинуть его на колени, но нет, поверьте мне, день был изумительным, ясным, как после приятных снов, и никакой джемпер мне не был нужен. А он все говорил, говорил и смотрел на мои колени. Я притворялась, что слушала его, улыбалась время от времени, но, к счастью, дорога от Нового Белграда до зоопарка на Калемегдане недолгая, иначе не знаю, как бы все это выдержала. Нет, не то чтобы мне было неприятно, наоборот, для меня это было невыносимо интенсивно. Всю прошлую неделю я думала о посещении зоопарка, но не из-за кенгуру или воронов, а из-за него. Когда в понедельник школьная директриса сказала мне, что в субботу мне ехать с учениками в зоопарк, я тут же поймала себя на мысли, а поедет ли и он с нами.

Эти дни, между понедельником и субботой, были чистым ожиданием, моя коллега, с которой мы делим кабинет, заметила, что я словно бы отсутствую. – Ты только улыбаешься, что с тобой? Как будто влюбилась, – сказала она, а я ничего не ответила, *хм*, а что ей сказать? В четверг я немного успокоилась, видела его на родительском собрании, он сидел на другом конце зала, а директриса, как всегда, раздражала, пятиминутное дело растягивала на час, словно месила тесто, несколько раз прозвенел звонок, а она все молола и молола. – Пожалуйста, полное соблюдение порядка и не приближаться к клеткам, девочкам подобрать волосы, мальчики под контролем и без бейсбольных бит, мы попросим господина Младеновича пойти с нами как представителя от родителей. Он утвердительно кивнул головой, сказал, с удовольствием.

Черт, я не успокоилась. Это была иллюзия, за которой усиливалась дрожь, о которой я, честно говоря, только слышала. Все мои прошлые влюбленности были иллюзиями любви. В ночь с четверга на пятницу я не спала, думала, смотрел ли он на меня там, на собрании у директрисы, или мне только показалось, мне было не очень хорошо видно, знаете, я немного близорука, но редко ношу очки, мне не нравится, как выглядит мое лицо в очках. Он сидел в стороне и, осмелюсь сказать, был не совсем реальным, там, на другом конце зала заседаний, прямо у окна, сквозь которое безжалостно лился резкий майский свет и затуманивал мой и без того затуманенный взгляд. – Ну что, – моя коллега была неумолимой, когда я вернулась в учительскую после собрания, – кто-то вскружил тебе голову, – так она сказала. Она умеет читать по лицу, работает с детьми предпоздносткового возраста.

Да, в субботу утром, собираясь перед зеркалом, я совершенно точно поняла: все мои прошлые влюбленности, а их было не бог знает сколько, были иллюзиями любви. И ко мне вернулись слова, которые я давно слушала так, словно они были адресованы кому-то другому. – Ты многих сделаешь несчастными, – говорила моя бабушка, когда мне было всего пятнадцать лет и уже все мужчины на улице оборачивались мне вслед, – а потом появится тот самый, и ты будешь несчастна из-за него, Так восстановится равновесие, в этом мире нет ни одной вещи, для которой бы не существовало какой-то другой вещи, с которой бы она не находилась в равновесии, то же и у людей, у нас, женщин, и у них, мужчин, – да, именно так мне говорила моя старенькая бабушка, но тогда я ее не понимала, и не хотела понимать, моей дурной голове хватало, что парни из Квартала 21 в Новом Белграде влюблялись в меня, потому что я смотрела на них тем томным кокетливым взглядом, от которого все подряд теряли сознание.

Его сын регулярно меня посещает. Он умный, но, как и у всех детей разведенных родителей, есть некоторые про-

блемы взросления. Я знаю все о его родителях. О матери, которая все реже пишет ему из Канады, куда она уехала с другим мужчиной и опять вышла замуж, и об отце, профессоре Младеновиче, который принял на себя полное опекунство над сыном и старшей дочерью. У автобуса, оправлявшегося со школьного двора, я поздоровалась с обоими Младеновичами: младший потерялся где-то сзади, в толпе восторженных детей, которые скоро увидят обезьян, а старший сел рядом со мной, на тех двух сидениях прямо за водителем. Он говорил, и все время смотрел на мои колени. Мне было все равно, о чем он говорит, я лишь слушала его голос, приятный, почти усыпляющий, у этого голоса был какой-то глубокий, подрагивающий тембр, появляющийся у разочарованных людей, боже, только бы он не останавливался, умоляла я про себя, пока мы ехали по Бранкову мосту, и все это, его слова, свет, короткая поездка ко львам, все это переполняло меня невыносимо. Только тогда, действительно, только тогда я поняла, о чем мне когда-то говорила мама моей мамы, с гарантией всего пережитого, самого глубокого личного опыта, того, который, как нас учили на факультете, подтверждает всякую мудрость, потому что она сама прошла через похожую историю, она была изумительной красавицей, и многих сделала несчастными, а потом ее навсегда сделал несчастной мой дедушка, мой милый дедушка, любивший сразу всех женщин на свете и умевший с ними обращаться.

И вот, когда мы направились к слонам, день приближался к зениту, и, хотя мне известна концовка каждого любовного романа, я подумала: боже, что же сейчас мне скажет этот человек, который шагает рядом со мной и, выбирая из шести миллиардов желаний этого мира, я отчаянно хочу только взять его за руку.

Перевод Екатерина Славгородская

ВСТРЕЧА

(полдень, суета, центральная улица, город – любой...)

- Эй!
- Привет.
- Как дела?
- Более или менее...
- Да я серьезно.
- Трудный вопрос.
- Нет, правда, как ты?
- Онтологически или структуралистски?
- И то, и другое.
- Не знаю. Средне.
- Что - средне?
- Ни конец, ни начало.
- Не понял.
- А ты подумай.
- Ну вот, думаю.
- И?
- И - ничего. Как дела?
- Ни туда, ни сюда.
- Значит, никак.
- На самом деле, скорее туда, чем сюда.
- Куда - туда?
- В противоположную сторону от «сюда»...
- Да уж.
- А ты как?
- Потихоньку.
- Значит, идет, идет...
- Не идет, не идет, и встанет.
- Крутишься?
- Кручусь.
- И далеко укатился?

- На полпути.
- К чему?
- Ни к чему.
- Какие времена, дружище!
- Не знаю.
- И я не знаю...
- В самом деле?
- В самом деле.
- Ну, что тут скажешь.
- Ну так как дела?
- Ну, ладно, плохо...
- Совсем плохо?
- Совсем. Ужасно.
- Почему ужасно?
- Точнее сказать, кошмар.
- А так не скажешь. Выглядишь прекрасно.
- И мне так кажется...
- Это меняется.
- Меняется, но я не вижу изменений.
- Я слышал, уезжаешь?
- От кого ты слышал?
- Так, поговаривают.
- Не слушай.
- Так уезжаешь или нет?
- Не знаю, может, да, а может, нет.
- Так да или нет?
- Что-то между.
- Так или насовсем?
- Или так, или никак.
- Да куда же ты прямо сейчас?
- Не представляю, в никуда.
- И там лучше, чем здесь.
- Так говорят.
- Тебя приглашали?
- Ага, пригласят меня....

- И как же ты?
- Прекрасно.
- В смысле, чем займешься?
- Не знаю. Пока не закончу работу?..
- Какую работу?
- Ну, я тебе и говорю, неважно...
- У тебя есть к кому?
- Нет.
- То есть, не уедешь?
- Может быть, уеду, а может, нет.
- Останешься?
- Наверное.
- Береги себя.
- От кого?
- От кого угодно.
- Тогда от себя.
- Справишься?
- Учусь потихоньку.
- Научишься.
- Конечно.
- Вот и хорошо.
- Давай, пока.
- Пока.
- Будь на связи.
- Sí.

(Оба про себя: «А кто это был?»)

*Перевод Екатерина Вучкович, Светлана
Зимодро, Владислав Немчинов, Елена Осипова,
Даниил Руденко, Екатерина Славогородская,
Мария Сладевска, Микита Супрунчук*

КРОВАТЬ

(фантазия или сон, совершенно все равно)

Знаю, вы скажете, что я ненормальный, но это чистой-шей правдой – МОЯ КРОВАТЬ ЖИВАЯ. Если бы вы ее увидели, то вам показалось бы, что перед вашими глазами обычная раскладная кровать, купленная на складе «Экспортдерева», где-то на окраине Нового Белграда в лабиринте свалок, заброшенных заводов, отходов и черных зловонных трущоб, однако я продолжаю утверждать, что эта груда древесины (ДСП) и ткани (дешевой мебельной обивки) – живое существо, с душой. Не знаю, точнее, не знал, но говорят, что в многомиллионных партиях серийного товара как-им-то извращенным, магическим образом, в одном или двух случаях, случается сбой (дело рук дьявола) и с конвейера под видом стандартного сходит другое изделие, созданное приносить проблемы. Вы слышали о чокнутых машинках из диснеевских комиксов или игрушках из фильмов Спилберга, оживающих ночью, когда заснут дети, которые только что с ними играли. (Носятся, как ненормальные, в темноте комнаты, покалеченные ужасным детским талантом отрывать руки, ноги и головы, сталкиваются, срываются с высоких откосов мебели, кружатся в хаосе своего мира, бесконечно похожего на наш.) Но это не фильм и не комикс, это достоверная история о моей живой кровати, на которой я провел изрядную часть своей жизни.

Мне остается только ее написать.

Сейчас я на море и предаюсь воспоминаниям. Окно открыто, дом стоит на самом берегу, волны так же, как и вчера, как и двести тысяч лет назад, омывают сушу. Меланхоличное окончание сезона на опустевшем курорте. Влажность и южный ветер, солнце, потерявшееся за облаками, серый, унылый день. СЧижу на своей временной кровати (с ней все

в порядке, я проверил, как только приехал) и безуспешно сопротивляюсь образам прошедших событий...

В первый раз я заметил, что с ней что-то не так, на следующий день после того, как работники в синих спецовках, которые все время пыхтели и поплеывали на руки, проклиная узкие лифты и высоту здания, доставили ее в мою комнату. Ночь, которую я на ней провел, прошла нормально (обычное, регулярное пробуждение, стакан воды, поход в туалет), но утром я заметил, что кровать сдвинулась почти на полметра. (странно, подумалось мне, готов поклясться, что мы с рабочими поставили ее вплотную к стене). Я включил радио: что-то говорили про землетрясение, и тогда я подумал, что, наверное, моя кровать просто отпрыгнула из-за усилившихся подземных толчков. Думаю, вы читали о том, как в бетонных зданиях, особенно на последних этажах, влияние внешних сил, скажем, ветра и землетрясения, многократно увеличивается. Я, знаете ли, люблю находить рациональное объяснение любым явлениям, вообще не верю в магию, фантазии, гороскопы и прочие глупости, поэтому быстро обнаружил причину ночных прогулок своей кровати. История про землетрясение звучала достаточно убедительно, насколько мне известно, в наших краях они не настолько разрушительны и опасны,.

Но уже следующим вечером... готовясь к заслуженному ночному отдыху, я приподнял подушку, взял свою старую, но все еще хорошую и удобную пижаму, надел ее и обнаружил, что от рукавов и штанин остались лишь лохмотья. (Они печально с меня свисали.) Словно их растерзало зубами какое-то чудовище из самого глубокого ночного кошмара.

В ту ночь (хотите - верьте, хотите - нет) я боролся с этим чудовищем. Оно душило меня, кусало, царапало и пожирало, явилось по мою душу. Вообще-то я сплю крепко, настолько крепко, что, несмотря на кошмар и усилия из него выбраться, проснулся еще до рассвета в поту и с синяками...

Следующей ночью меня ожидало удушение простыней, потом распятие на инквизиторском столе, прокрустово ложе, «испанский сапог», и так до бесконечности. Однажды утром я не смог пойти на работу из-за травмированной лодыжки. (Объяснение, что со мной это произошло в страшном сне, когда я резко дернул ногой и проткнул ее забытой вилкой, звучало совсем неубедительно. Что делает вилка в постели? Ведь я всегда ем за столом, как полагается, и как Господь повелел.) Я с трудом дополз до телефона и вызвал скорую. Было занято, поэтому пришлось применить с знания, полученные на курсах первой помощи...

Я подумал, что схожу с ума. Ночные пытки, однако, через некоторое время проходят, и жизнь идет по-старому, относительно предсказуемо и однообразно, именно схеме, как в песне моей любимой группы: рождение, школа, армия, работа, семья, пенсия, смерть. Я был где-то на полпути и делал все, чтобы ее остаток прошел наилучшим образом.

Спокойствие, увы, продлилось недолго. Ровно столько, сколько мне требовалось, чтобы посмотреть несколько фильмов по телевизору, с удобством опираясь на изголовье. (Боже, как там все было захватывающе! А у меня, у меня хватало сил только на то, чтобы нажать кнопку пульта и, прежде чем погрузиться в отсыревший подвал сна, укутаться в одеяло. Наступала зима.)

(...) Все началось снова, на этот раз со старого фокуса, точнее, с его ускоренной версии. Кровать и дальше гуляла, - точнее сказать, бегала по квартире. Иногда я просыпался в прихожей, отчаянно держась за подушку как потерпевший кораблекрушение на плоту, наскоро сколоченном из обломков мачты и палубы. Иной раз в гостиной, пару раз в ванной, а однажды - удивительно, - в кладовке площадью метр на метр. Даже сейчас я не могу понять, как кровать *два на два* втиснулась в эту клетушку, пропахшую горелым маслом, и при этом нормально там поместилась. У меня нет рационального объяснения.

Зима прошла, наступила весна. Потом и лето, в кошмаре. В конце концов мне жутко надоело бороться со своим домашним чудовищем. (Насколько мне известно, у вас есть домашний любимец, животное. У меня же было домашнее чудовище.) Однажды ночью, изможденный и едва проснувшийся, в приступе ярости, я, признаюсь, поступил совсем безрассудно. Отбросив одеяло, сжимавшее меня как Бык Фаларида, я помчался на кухню и вернулся с огромным хлебным ножом. Замахнулся раз и еще раз. Из вспоротой обивки хлынула кровь. (Я коснулся ее пальцами: она не была ни теплой, ни холодной, ее температура была такой же, что и у меня. Мне даже показалось, что я услышал тяжелый, похожий на хрип, вздох.) Я неистово наносил удары. Последние силы потратил на то, чтобы вспороть ее нутро. Вместо проволочной конструкции увидел ребра, вместо койры – легкие, вместошпагата, стягивающего пружины, – кровеносные сосуды. Я в панике выбежал из квартиры... И вот, сейчас я на море, далеко от своей кровати. Мне нужно писать, а мне тревожно, я чувствую угрызения совести. Не знаю, что, в конце концов, с ней случилось, выжила ли она. Я раскаиваюсь и страдаю, если, конечно, «страдание» – это не слишком сильное и неподходящее слово для кровати, правда, только похожей на те, на которых и вы, как миллионы других людей, проводите свои ночи. Море так же, как и вчера, как и двести тысячи лет назад, смывает гальку с опустевшего пляжа, сезон отпусков окончен, открытки отправлены. И летние вещи спрятаны в глубокие и дальние пространства вместительных шкафов. Знаю, что я поступил неразумно, но мне не остается ничего другого, кроме как заменить раскаяние надеждой, что раны были не смертельны и что, когда я вернусь, моя живая, озорная кровать уже поправится. Время без нее было совсем неинтересным и пустым, ведь она позволяет мне отличаться от вас, от других. С нетерпением жду возвращения и нашей новой встречи.

Еще я думаю, что для большего успокоения мне нужна усиленная исцеляющая работа над книгой, как и покупка нового шкафа.

Перевод Екатерина Вучкович, Светлана Зимодро, Владислав Немчинов, Елена Осипова, Даниил Руденко, Екатерина Славогородская, Мария Сладевска, Микита Супрунчук

О, МИРНЫЕ АВТОМОБИЛИСТЫ, СКОЛЬЗЯЩИЕ СКВОЗЬ ЧЕРНОТУ ЛЕТНЕЙ НОЧИ...²

Она повернула голову и наклонилась ко мне, словно желая что-то сказать.

- Ну, что? - спросил я.
- Ничего.
- Мне показалось, что ты хочешь что-то сказать.
- Нет. Вообще-то, скажу потом.

Мы сидели в просторной аудитории и как бы слушали какой-то нудный, длинный рассказ, не знаю, о чем. Я позволил ей притащить меня сюда, потому что не знал, куда себя девать. Не было лучшего места. Нигде. Все места одинаковы. Некоторое время, минуту или две, не больше, я наблюдал за лектором, высоким бородатым, сладкоречивым типом в очках. Он обладал формой, пока говорил, а, умолкая, вдруг уменьшался в размерах, становился аморфным, как амеба.

Я пытался сосредоточиться на его словах:

- Террор и цивилизация неотделимы друг от друга, - вещал он. - Культура развилась под эгидой палачей. Невозможно сохранить цивилизацию и устранить террор. Очень часто террор оказывается быстрой, эффективной заменой конвенциональной войны. Быстро заканчивается, да и жертв намного меньше. Цель террора - всегда насильственное изменение, причем изменение через разрушение. Если такое социальное действие, мотивированное желанием из-

² «О, мирные автомобилисты, скользящие сквозь черноту летней ночи, какие игры, какие извороты похоти вы могли бы узреть с вашего безупречно гладкого шоссе, если бы эти комфортабельные шалаши, вдруг лишившись всякой пигментации, стали прозрачны, как ларчики из стекла!» - В. Набоков «Лолита. Цит. по: Владимир Набоков. Лолита. Перевод с английского автора. М.: «Известия», 1989. (Библиотека журнала «Иностранная литература»). Ч. I, гл. 27. - С. 139.

менить некое положение вещей, вы метафорически представите себе как разрушение моста, то на самом деле это можно сделать двумя способами: вы сбрасываете атомную бомбу на город, в котором находится мост, или закладываете под несущую опору моста немного взрывчатки. Террорист выбирает второй способ. В этом смысле террор экономичен.

Мне было скучно. Профессор продолжает нудеть:

- Даже само по себе ослабление террора подразумевает начало вселенского хаоса. Террор - профессиональный риск государства. Парадоксально, но, дорогие коллеги, это риск даже того государства, которое собственный терроризм поднимает до уровня закона. Государственный террор можно нейтрализовать исключительно террором против государства. Следовательно, напрашивается вывод, что только террор индивида или террор избранной группы индивидов действительно морально оправдан, и, допустим, даже желателен. Отвлечемся на минутку от критериев, по которым эти индивиды проходят отбор и становятся избранными. Эти критерии неточны. Просто кто-то чувствует внутренний моральный императив... С этой точки зрения отдельные периоды истории различаются тем, реализовали их успешные или несостоявшиеся террористы. Состоявшиеся террористы - герои, государственные деятели, демократы, а неудачливые - это те, которые говорят: «Ладно, мы попытались, мы использовали страх, нас боялись, ну, и что теперь, у нас не получилось. Если бы у нас получилось, мы бы стали героями».

Может быть, другим было интересно, или ей. Может быть, говорю, не знаю. До меня не доходило. Я рассмотрел всех слушателей, нескольких скучающих студентов, на их лицах ничего не отражалось. Я же был уставшим, раздраженным, запутавшимся, подавленным, каким-то потерянным, лишним, слабым, незаинтересованным, отсутствующим, сонным, далеким, медленным, вялым, опустошенным,

отстраненным, мне было все равно. Подташнивало, хотелось выйти, немедленно. Я встал, мужик на меня посмотрел с кислым видом. Она схватила меня за рукав и задержала.

- Ты чего? Сядь, сейчас уже закончится.

Я послушно сел.

- Ты бледный. Тебе нехорошо? Как ты себя чувствуешь?

Я промолчал. Что я мог ей ответить? Как себя чувствую? Никак. Знаешь те деревья, там, в Новом Белграде, посаженные в большие круглые бетонные вазоны? Проглотив всю почву под собой, они продолжают жить, пожирая собственные корни. Вот, так я себя чувствую, думал я, молча. Мне захотелось, чтобы что-то случилось, что меня бы расшевелило, пусть и самое плохое, но все зря, целыми днями после приезда из В. со мной ничего не происходило, я был сам себе незнакомцем, все, что случалось, случалось с кем-то другим, не со мной, боже, сколько сцен, оставшихся в памяти без причины и помимо воли, сколько темных пространств, - я вспомнил, что до леса надо пройти каких-то сто метров, по минному полю, петляя зигзагом, только с одной мыслью в голове - я не наступлю, я не наступлю, - вдалеке виднелся город в руинах и рассеченный пополам, покосившиеся линии электропередач с оборванными проводами, висевшими до земли, где-то поблизости слышались краткие, резкие очереди, *так-так-так*, откуда-то слышался приглушенный гром орудий, я бежал и был уже почти у леса, еще пара шагов, и тогда что-то внезапно вспыхнуло, я ничего не услышал, кто-то натянул на мои глаза черную повязку, последнее, что я видел - чья-то мертвенно-белая рука, которая мне показывает, чтобы я двигался к ней... Потом, в госпитале, кто знает, почему, ко мне вернулась картина давнего утреннего сеанса в маленьком душном кинотеатре, может быть, в «Фонтане», я не уверен, люди летели по небу под зонтами и распевали веселые песни, а я, двенадцати лет от роду, серьезный и взрослый, сидел среди малочисленной публики, прикованный к креслу, и не мог никуда уйти, на самом деле

я этого и не хотел, и так позже, намного позже, и сейчас, когда смотрю на ее профиль, и как она бессознательно, с полузакрытыми глазами, мягко, едва заметно кивает головой в такт словам лектора.

Мы познакомились в факультетском вестибюле, несколько дней назад. Туда я иногда заходил, без причины... ладно, скажем так, там можно было увидеть интересных девушек, студенток, много девушек. Обычно я сначала обходил соседние улицы, без дела, убить время, а потом заходил в пустой, прохладный холл, похожий на пещеру безупречной формы. В то утро, когда она меня подцепила, лекции отменили. Перепутала меня с кем-то, и когда обнаружила, что мы, собственно говоря, не знакомы, мы уже разговаривали, склонившись над чашками горячего кофе в бистро на углу. Я пришел и на следующий день. Она была там, вела тихую, но опасно оживленную дискуссию с двумя красотками, очень похожими на нее. «Терроризм - мужское дело, а феминизм - это другое, нам не надо в это вмешиваться», - произнесла одна из них, важничая, и как-то наигранно, с позой того, кто только станет ученым, тоном тех, кто, полагая, что говорят умно, повторяют глупости столетней давности. Я не обращал внимания. Потом она увлекла меня к себе, в нескольких улицах отсюда, и продемонстрировала, все что умеет, и все, что имеет, включая маленькую коричневую родинку на внутренней поверхности бедра. На стене, одинокий на фоне белизны, висел серый плакат с изображением какой-то женщины, забыл ее имя, он напомнил мне вопль, или что-то в этом роде; она рассказывала мне что-то об этом, но я не очень внимательно слушал, меня больше занимала ее кожа. Девушка была достаточно холодной, в этих делах похожая на механическую куклу, которую научили, что повторением определенных движений она достигнет чего-то, подобного удовольствию, сопровождающемуся повышением температуры тела, но нет, ничего подобного, в какой-то момент она прекратила смешно двигаться, не

могла этого делать без присутствия третьего. Об этом она сказала мне позже, намного позже. Ладно, сказал я, наверное, у тебя были парни лучше меня. Ты видишь каких-то, на первый взгляд, более интересных и успешных людей, ты можешь выбирать. А я, сколько себя помню, торчу в этом городе-дыре, и старею. Это единственное, что я делаю. За последний год постарел настолько же, насколько за предыдущие тридцать. И, что хуже всего, это происходит все быстрее и быстрее – каждый день старею настолько, насколько постарел за все предыдущие дни, вместе взятые. Иногда хочу все забыть, лежать в комнате и просто дышать, чтобы просто быть, вне вещей, вне людей, вне всего. Я произнес еще несколько хороших фраз, которые не могу вспомнить. Ах, да, – сказал я ей, что у меня тысяча лиц, а у меня тысяча четыреста – сказала она; я – у меня тысяча четыреста одно; она – у меня тысяча четыреста два; всегда на одно лицо больше, чем у тебя, – сказал я ей, немного нервно, и почти готов был уйти, какого черта я сидел и пустословил, дыра во мне увеличивалась, я погружался в себя, пустота была огромна, как утроба Моби Дика, каждый день во мне образовывалась новая пещера, я становлюсь пористым изнутри, однажды я рухну...

Лекция-жвачка, наконец, закончилась. Она схватила меня за рукав и потянула к выходу. В коридоре мы догнали лектора:

– Профессор, – сказала она, – вы сегодня принимаете?

Мужик обернулся. У него было незапоминающееся лицо. Если такую гримасу вообще можно было назвать лицом.

– Разумеется. Пойдемте со мной.

Он отпер свой кабинет, маленькую душную камеру, полную книг, без дневного света, и предложил нам сесть. Включил свет и закрыл дверь. На нас е смотрел, вопрос был направлен куда-то поверх наших голов.

– Коллега новенький?

– Да, ответил я сухо. – Вообще-то, нет.

– Я не видел вас раньше на семинарах.

Пауза. Надо что-то сказать?

– Профессор, – вмешалась она, нарушая тишину, – он не учится на нашем факультете, но вы можете доверять ему абсолютно. Это мой приятель, – добавила она, с толикой той женской неопределенности в голосе, словно никто, кроме нее не мог знать, что эти два слова – *мой приятель* – на самом деле означают.

– Откуда ты, молодой человек? – спросил тип, переходя на «ты».

– Отсюда.

– Из какого района?

– С того берега. Из Нового Белграда.

– А с кем ты живешь?

– Один.

– Чем занимаешься?

– То тем, то этим.

– Учишься где-нибудь?

– Нет.

– У тебя есть квартира?

– Да.

– Где?

– На Бульваре³.

– Хорошо. Это нам подходит. Ты знаешь, где Китайская стена?

– Знаю. В Китае, – ответил я, почти не разжимая губ. Тип меня уже раздражал и дознанием, и лицом, словно принадлежавшим кому-то другому.

– Шутки в сторону. Мы занимаемся серьезными вещами. Предполагаю, что наша подруга тебе об этом рассказывала.

– Понятия не имею.

– Профессор, вы же не думаете..., – она пыталась что-то сказать, но он ее перебил.

³ Бульвар Михаила Пупина. – Прим. йер.

- Все в порядке, я просто хотел проверить, молчание подразумевается.

- Молчание – о чем? – спросил я.

- Спокойно, юноша, спокойно. То, что я уже забыл, тебе только предстоит выучить. Значит, ты знаешь, где «Китайская стена»⁴? В Новом Белграде. Не в Китае.

- Знаю.

- Четвертый подъезд, первый этаж. Первая дверь налево от лифта. На ней ничего не написано. Звонок не работает. Постучите сегодня вечером в полвосьмого. То, что вам дадут, отнесите в «Меркатор»⁵.

- Кому? – спросила она.

- Никому. Ты имел дело с автомобилями?

- Немного.

- Хорошо, найди какую-нибудь развалюху и припаркуй ее перед универмагом.

- Там нет стоянки.

- Да, действительно. Ладно, тогда перед районной управой или перед полицейским участком, все равно. Уходите как можно быстрее. Мы увидимся после следующей лекции.

- Это все? – спросила она.

- Пока да. Как продвигается ваша курсовая работа?

- Я скоро ее закончу.

- Как мы сформулировали тему? Напомните мне.

- «Аспекты терроризма в драмах Пискатора⁶ и Брехта».

- Отлично. Вы анализируете «Разбойников» Шиллера в постановке Пискатора?

⁴ Народное название жилого дома на Бульваре Михаила Пупина, 183-197 (ср. в Москве «дом-корабль» или «лежащий небоскреб» на ул. Большая Тульская, 2)

⁵ Торговый центр в Новом Белграде.

⁶ Эрвин Пискатор (1893-1966) – выдающийся театральный режиссер, теоретик и практик политического театра. Пьеса «Разбойники» была поставлена в 1926 г., где действие было перенесено в XX в., а разбойники изображены как революционеры, «борцы за народное дело».

- Разумеется. У меня есть некоторые затруднения с трактовкой образа Карла Моора.

- Это закономерно. Он – ключ ко всей драме. Смотрите, мы не можем отрицать, что его намерение противостоять власти, прежде всего, уходит корнями в чувство отверженности собственным отцом, а не в цельное политическое мировоззрение. Он противопоставит несправедливости, но сам становится предводителем банды своих тщеславных, темных, дезориентированных, случайных последователей, на которых смотрит с очевидным презрением, как на зомби в коме, как на простых механических исполнителей его предполагаемых подвигов. То есть, его утопические представления о лучшем мире, которые можно воплотить в реальность только насилием, аморфны, и были бы, не будь они такими кровавыми, совершенно идеалистическими, и никоим образом не могут считаться частью какой-то серьезно обоснованной политической программы. Достоверность его образа как террориста недостаточна из-за неуверенности и избыточной совестливости. Совесть и террор несовместимы.

- Я так и думала.

- Хорошо. Напишите и сдайте мне до конца семестра. Если меня случайно не будет на факультете, работу примет ассистент, – сказал он и встал. (Видел я этого ассистента, очкарик, выглядел так, как будто потерялся). Пора было уходить.

На улице смеркалось. Мы перебрались на автобусе на другой берег реки, на вонючем, тархтящем автобусе, набитом помятыми пассажирами. Внутри было приятно примерно так же, как в газовой камере, сдавленный скот источал влагу дружно и горячо. Лето изнемогало от влажной духоты. Мы вышли на первой остановке и пошли пешком к Устью, чтобы убить немного времени, что оставалось до половины восьмого. Присели на бетонный парапет. Сава несла сломанные ветви и сучья. Прошел теплоход, мигая синими сигнальными огнями. Вдалеке, под крепостью, прозвучал

заводской гудок. Мы закурили и смотрели в воду. В сумерках река течет медленнее.

- Отлично, что теперь? - спросил я.

- Думаю, что мы договорились.

- Ладно. Я просто спрашиваю, зачем ты хочешь все это сделать.

- А ты?

- Ну, скажем, мне интересно, что из этого выйдет.

- У тебя нет ни одной настоящей причины?

- Нет.

- Правда?

- Правда.

- Мне все жутко надоело. Где мы живем? И как? Убого, скучно, неинтересно, ничтожно, будто тратим какие-то дни, которые нам не принадлежат, и при этом повторяем: «Наплевать». Не хочу так больше. Хочу что-то изменить. Что-нибудь. А в этой стране есть, что изменить, думаю, что не поменяешь, все будет к лучшему, в таком мы дерьме.

- Ты слишком много читаешь.

- Нет, только смотрю. И спрашиваю, почему именно с нами все это должно было случиться.

- Со мной ничего не случилось.

- Что ты такое говоришь? А как тебе было там?

- Ужасно. Вообще-то, я забыл. Точнее, стараюсь забыть. Это случилось с кем-то другим. А сейчас со мной вообще ничего не происходит.

- Хуже нет, когда с тобой ничего не происходит. Разве у тебя нет намерения что-то попробовать, однажды утром встать и сказать себе: «Ладно, друг, с сегодняшнего дня больше не будет так, как хотят они, а будет так, как хочу я».

- Кто это – они?

- Ну, они, начальники.

- Ага, понял. И что потом?

- А потом ты пойдешь и действительно что-то сделаешь. Соберешь команду и сделаешь это.

- У меня нет команды, и я не знаю, что надо сделать.

- Мы знаем.

- Кто это – мы? Ты имеешь в виду профессора?

- И его тоже.

- Мне не нравится его физиономия.

- Мне тоже. Но он нам нужен. Пока. Пусть он думает, что это мы у него есть, что он нам нужен.

- Если я тебя правильно понял, ты хочешь с двумя, ладно, с тремя людьми изменить мир. Знаю, знаю, ты скажешь: «Почему бы и нет? Нам надо просто верить, некоторым это удалось, все важные вещи начинались с двух-трех фанатиков». И это действительно так, но это чертовски счастливые психи, послушай, ты каждый день видишь по телевизору, как какие-то несчастные, безымянные люди погибают за идею, утопию или за видение чего-то, за какую-то глупость, в которую они верят, и из-за нее убивают других, и – ничего, мир все никак не изменится.

- Значит, ты отказываешься?

- Не отказываюсь.

- Я знала. Это верное решение. Когда увидела тебя в первый раз, то сразу поняла, что ты настоящий, серьезный игрок.

- Как это?

- Только настоящие игроки в состоянии ставить на кон собственную голову. И поэтому их легко распознать.

- Ладно. Мы это сделаем. Только вот думаю, а что, если погибнет кто-то непричастный? Выйдет человек за сигаретами, в тапках, и – бум, его больше нет. Случайно.

- Невинных нет. Все, кто соглашается жить так, как живет, не может быть невинным. Наоборот, они виноваты. Я не хочу изображать беспомощность, понимаешь?

- Может быть, они не согласны, может быть, они напуганы.

- Они и должны бояться, скот становится смиренным только от страха. Начальники используют страх.

– И мы воспользуемся страхом?

Она умолкла. Не знала, что мне ответить. Потом все-таки сказала:

– Послушай, я только знаю, что не выношу их, и что очень важно то, что мы сделаем. Надеюсь, ты не раздумываешь о том, что будет потом.

– Ну, что-то будет.

Она улыбнулась. Наверное, я сказал что-то умное. Встала и взяла меня под руку. На ближайшей парковке я выбрал самую неприметную машину, и через пару минут мы уже неслись по гоночной трассе к Устью, туда, где я еще мальчишкой смотрел первые гонки.

– У нас есть время на один круг? – спросил я у нее.

– Семь двадцать, – сказала она вместо ответа.

– Хорошо, поехали.

Гонку я оставил для другого случая. «Китайская стена» была недалеко, через три или четыре улицы, доехали мы быстро, хотя машина была скверная, рухлядь на колесах. Четвертый подъезд, первый этаж, первая дверь от лифта. Свет на лестничной площадке не горел. Она постучала. Никто не открывал. Опять постучала.

– Кто там? – спросил надтреснутый голос из глубины квартиры, послышался звон ключей.

– Друзья.

Этот кто-то отпер дверь и приоткрыл ее ровно настолько, насколько его голос послышался немного яснее. В темноте я не мог рассмотреть лица.

– От кого?

– От профессора.

– Он что-то передал на словах?

– Передал вам привет, пожелал долгих лет жизни и сказал, чтобы мы забрали посылку.

– Подождите.

Мы ждали. Из соседних квартир слышались громкие музыкальные заставки к вечерним выпускам новостей. Скот

размеренно дышал, ожидая, что начальство сообщит, когда война будет окончена. Я отключился: окопы были заполнены грязью, вода стекала с черных веток над нашими головами, грязь была повсюду, куда ни глянь, везде грязь и гниение, и мы были слеплены из грязи, мы были частью мрачного племени, стрелявшего в ночь, в какое-то другое мрачное племя, слепленное из той же грязи, повсюду поднималась вода, дым от влажного, шипящего пламени щипал глаза... Дверь опять приотворилась, и рука профессорского товарища протянула нам плотно увязанную посылку, размером с обувную коробку. Кто-то несколькими этажами выше вызвал лифт, и внутри движущейся кабины загорелся свет. Рука профессорского товарища была белой, словно припорошенная мукой, почти детская, почему-то знакомая.

– Отнесите это сразу. Часовой механизм запущен, – сказал он и, не попрощавшись, запер дверь. Лифт ехал вниз. Мы быстро вышли из подъезда и сели в машину. Мне показалось, она хочет что-то сказать. Руки ее дрожали, когда она прикуривала сигарету.

– Ты боишься? Мы все еще можем отказаться.

– Нет. Немного взволнована, у меня это впервые. Я всегда дрожу, когда делаю что-то в первый раз. А ты?

– Мне все равно.

– Как будто мы смотрим фильм.

– Примерно. Только я не знаю, хороший или плохой.

– Это зависит от финала. А в конце будет одно большое «бум».

Мы выехали на бульвар. Он был широким и серым. Я ехал не спеша, раздумывая, с чего бы это именно я, именно сейчас и именно здесь нахожусь. Это бы мог быть кто-то другой, в другом месте, но все-таки – нет, всякий заслуживает места, где находится именно сейчас, и это люди, множество людей, в разных, но для них единственно правильных, единственно возможных местах, сломя голову несутся, полагая, что делают что-то важное, кто-то кого-то убивает,

убийца думает, что у него есть веские основания, а убитому кажется, что никаких оснований нет, начальники принимают решения, полагая их важными, потому что, если решения не важные, то начальники бы не были начальниками, скот производит пищу, заготавливает пищу, глотает пищу, извергает помет, и из этого помета опять производит пищу, спаривается, потеет, рожает, болеет, стареет и умирает, изымает из трупов части и пришивает их к живым трупам, чтобы хотя бы на один день продлить надежду, идет на работу, в школу, уходит в отпуск и идет на похороны, и это жизнь, слюна, физиология, анатомия, тоскливо сладкая жизнь, которая готовится к войне, вопит на стадионах, бежит марафоны, сжигает в крематориях париев, калек и изгнанных из племени, которым не повезло, и в тот же вечер идет на скрипичные концерты, богохульствует, ворует, делает добрые дела, и вертится, и суетится, как вертятся и суетятся тараканы в грязном сливном отверстии.

Вдалеке, на крыше самого высокого небоскреба, вспыхивала и гасла реклама, щербатая реклама универмага, с перегоревшими буквами, это реклама беспорядка, вместо *робна кућа меркатор* было написано робна кућа Меркатор⁷, получалось БУМ, БУМ приближался, БУМ просто-напросто должен был случиться.

Машину мы оставили в том месте, как было договорено. Нас никто не заметил, мы были частью городской сутолоки.

- Куда теперь?
- Можно к профессору.
- Ты знаешь, где он живет?
- Разумеется, в пяти остановках отсюда, в квартале 66.
- А зачем нам туда?
- Понятия не имею. Посмотрим, что он скажет, когда нас увидит.

⁷ Игра слов. Универмаг «Меркатор».

Квартал 66 – это ряд геометрически правильных, стерильно расположенных строений, возведенных на новобелградском песке. Когда в сильную летнюю жару вы попадаете в эту часть города, то вам может показаться, что все это – просто мираж в пустыне, что все это – дома, улицы, парковки, магазины – состоит из горячего вибрирующего воздуха. Вокруг песок и краны других строек. Профессор не удивился. Напротив, повел себя так, словно ждал нас весь день. Он был весьма неубедителен с этим своим пластилиновым лицом. Провел нас в почти пустую квартиру. Только на полу в гостиной включенный телевизор. Мы расселись на каких-то замызганных половиках.

- Я переезжаю, – сообщил он, хотя мы его ни чем не спрашивали. – Сегодня можете переночевать у меня. Кровать в другой комнате. Не отвечайте на телефонные звонки. Ключ утром бросьте в почтовый ящик. Сейчас я должен уйти, по неотложным делам. Потом на некоторое время уеду. У меня назначены лекции в другом университете, за границей. Не ищите меня. Я найду вас сам, когда для этого наступит время. Вы как-нибудь справитесь. Если вам что-то потребуется, то знаете, куда идти. До свиданья.

Мне захотелось его ударить. И когда он уже шел к двери, я это сделал. Он распластался под моим ударом и в падении ударился головой о стену. Потерял сознание, кровь капала из его сломанного носа. Мы оттащили его в другую комнату и связанным положили на кровать. Она села рядом с ним и притянула меня к себе. Она была совсем незнакомой, я не мог узнать ни одно из ее тысячи лиц, наше соитие было необузданным, словно мы страдаем от неумемной, долгой жажды, словно делаем это в первый и последний раз. Профессор открыл глаза. Смотрел на нее. Мы могли повесить его ванной или выбросить вон из квартиры. Мы выбрали второе. Сделанный из тряпки, он, шатаясь, ушел по коридору.

- Не люблю кровь, – сказала она. – И насилие, хотя оно неизбежно. Но его невозможно контролировать. Оно нарас-

тает, и однажды люди в этом городе, во всех городах, выйдут на улицы и начнут друг друга убивать. Ты можешь себе это представить?

- Я не пробовал, наверное, а мы это будем смотреть по телевизору. И новый Мессия родится в прямом эфире. Не будем об этом. Ты здесь уже бывала раньше?

- Разумеется, профессора любят студенток. Они бы и малолеток, если бы могли и не боялись. И наоборот. Студентки любят профессоров. Какой идеальный идиот, извращенец. Западает на молоденьких, вуайерист. Придурок, который трахает словами. И что хуже всего, он говорит так, что любая глупость, о которой он вещает, кажется возможной. Зачем нам все это было нужно?

- Иди ко мне, - сейчас будут новости. Мы легли на полковик и когда снова трахались, по телевизору сообщили о взрыве бомбы. Началось с этого сообщения, а не с начальства. «Уважаемые телезрители», - произнесла пластмассовая дикторша, похожая на куклу *Барби*, все-таки не сумевшая полностью скрыть возбуждение. «Белград, к сожалению, больше не может считаться одним из самых мирных европейских городов. Сегодня вечером у здания муниципалитета Нового Белграда взорвалась бомба. Как нам стало известно, два человека погибли, несколько тяжело ранены и получили повреждения средней тяжести. По словам представителя следствия, бомба находилась в автомобиле, припаркованном между зданием муниципалитета и полицейским участком. Первые сообщения позволяют предположить, что материальный ущерб весьма велик, выбиты стекла в соседних зданиях, а число жертв могло быть гораздо больше, если бы на ближайшей автобусной остановке в этот момент находилось больше пассажиров. Из клинического центра мы получили сообщение, что всем пострадавшим гражданам своевременно оказана необходимая медицинская помощь, и их жизням, к счастью, ничего не угрожает. Ответственность за взрыв пока никто на себя не взял. Если в наше время размеры города, помимо про-

чего, зависят от количества и концентрации в нем зла, то сегодняшний теракт однозначно превращает Белград в мегаполис. Такие сообщения, как вы помните, мы раньше в основном получали от иностранных телекомпаний. С новостями мы познакомим вас в следующих наших выпусках».

- Эй, я ложусь спать, не могу больше. Спокойной ночи.

- Спокойной ночи.

Я остался наедине с экраном.

В поздние ночные часы, после полуночи, для людей, страдающих бессонницей, телевидение передает сны. Я беру в руки пульт и брожу по кабельному хаосу, ищу историю, которая бы обнулила мою амнезию. И не знаю, действительно ли смотрю что-то или сплю. Город пуст, лежит в руинах. Исход какого-то безымянного дня, зияющего как пустота долгих праздников в неопределенное время года. Я спускаюсь по длинному склону улицы, иду по трамвайным рельсам к стадиону. В одном здании, мимо которого иду, на верхнем этаже зажигается свет и долго, как фитиль, мерцает в углу моего глаза. Где-то высоко кто-то смеется, хохочет, как в истерике. Поднимаю голову, никого нет. Небо пустое. Иду дальше и в сумерках прохожу через распахнутые главные ворота стадиона. Трибуны пусты, неосвещенные, а я стою внизу, в центре поля, в точке, где пересекаются лучи прожекторов, и чувствую, как тысячи снайперов, не меньше ста тысяч отсутствующих снайперов, целятся в меня, мне не страшно, я, скорее, взволнован, думаю обо всех матчах, которые мне никогда не сыграть, но на которые назначен быть главным героем, я потею, прошу стрелков не промахнуться, но выстрела нет, в утробе стадиона, как в храме без крыши, меня проглатывает пустота. Я не сплю. Наверное, это сон, все-таки это сон, во сне никогда не скучно.

Взглянул на часы. Наступало утро. Еще немного, и движение на бульваре оживится, поедут мусоровозы, свалки на окраинах города растут день ото дня, нас окружает большая крепостная стена из выброшенных вещей. Откроются продуктовые

магазины и газетные киоски, утренние издания сообщают еще одну плохую новость. И о новых смертях, о множестве новых смертей. Я пошел в другую комнату, разбудить ее. Она спала спокойно, словно сбросила с себя невероятную тяжесть.

- Эй, просыпайся, мы едем на море.

Она открыла глаза:

- Что?

- Давай, вставай, мы едем на море.

Она не возражала. Оделась, и мы слетели вниз по ступенькам, квартиру не заперли. Выбор на парковке перед домом был вполне удовлетворительным, мы запрыгнули в «годзиллу», японское чудовище на колесах, оно пожирало дорогу, и мы мигом оказались за городом, день был душный, летняя жара только начиналась, в лесах, через которые мы проезжали, росли смешные деревья, города были плохо сделанными макетами, случайное, произвольное нагромождение зданий, мостов и улиц, горы были похожи на скверные рисунки, как мои в детстве, а где-то за ними простиралось равнодушное, бескрайнее море, второе имя неба. Оно появилось внезапно, из-за поворота, уже наступали ранние предвечерние часы, а воздух был густой, горячий и тяжелый от средиземноморских запахов.

- Остановись, давай посмотрим, - сказала она, и я здесь, на возвышенности, заглушил мотор. Мы вышли, подошли к кромке шоссе и сели на каменный парапет над пропастью.

- Знаешь, - произнесла она, - я хотела что-то тебе сказать.

- Скажи.

- Никак не могу вспомнить. Только знаю, что это было что-то важное, по крайней мере, для меня.

- Если важное, то вспомнишь. Не думай об этом, обычно само всплывает, когда думаешь о чем-то другом.

- Нет, нет, просто не могу вспомнить.

Мы молчали. *Она посмотрела вниз, будто спрашивая себя, достаточно ли там глубоко. Потом еще немного подвинулась и перекинула ноги через парапет, они повисли над*

пустотой. Потом ухватилась руками за стену, дала телу повиснуть, улыбнулась и расслабилась, без «прощай» и без малейшего звука. Пропасть была глубокой, я знаю, что она падала долго, с радостью, свободная от всего. Вдали виднелись тяжелые, беременные облака.

На пустой пляж я пришел в сумерках, под ногами скрипела галька. Остановился перед морской бездной и не мог охватить ее взглядом. Небо помутилось, ветер поднимал волны, надвигалась гроза, отовсюду напозла тьма, чернила осьминога, я поднял руки, словно желая дирижировать непогодой. Дождь хлынул по моему знаку. Я позволил ему часами меня поливать, промывать изнутри. На обратном пути в Белград всю дорогу ехал через водяную завесу. Темнота на дороге. Дождь. Сонные города, призрачно освещенные мотели и опустевшие заправки. Дождь. Мертвая природа. Дождь. *О, мирные автомобилисты, скользящие сквозь черноту летней ночи...* Мир готов к новому потопу. К запуслению, к исчезновению всех нас. Тот, кто случайно останется, станет лучшим.

На рассвете я стоял перед «Китайской стеной», четвертый подъезд, первая дверь от лифта. Постучал.

- Кто там?

- Друг.

- Какой еще друг?

- Меня послал профессор.

- Чего надо?

- Забрать новую посылку.

- Нет здесь никаких посылок.

- Ладно, дайте то, что оставил профессор.

- Подожди.

Через минуту дверь приоткрылась, и рука подала мне большую черную кожаную сумку. Я узнал эту руку.

- Это все, - сказал голос. - Больше не приходи.

Какое-то время я кружил по улицам. Хотел поехать на Устье и прокатиться, наконец, по тому пропущенному кругу,

который тянется за мной еще с тех пор, когда был мальчишкой, но передумал. Выбрал высотку и припарковался перед ней. Поднялся наверх в душном тесном лифте, вся кабина была исписана, на уровне моих глаз было: *я могу всё и ничего другого*. Вышел на балкон. Небо над Новым Белградом становилось прозрачным. Небо, второе имя моря. Рассмотрел площадь, похожую на морскую звезду, внизу, глубоко под мной. Люди медленно выходили из зданий. Подошел к парашюту, надежно к нему прислонился, вздохнул полной грудью, достал из сумки винтовку, снял ее с предохранителя, положил на стену и прицелился в первого прохожего.

Перевод Елены Сагалович

ОБ АВТОРЕ

Михайло Пантич (1957, Белград) – профессор Филологического факультета Белградского университета, автор рассказов, литературный критик. Автор свыше сорока книг научных исследований, эссе и литературно-критических текстов; известен как составитель антологий. Автор сборников рассказов (первые издания): *Хроника комнаты* (1984), *Вондер в Берлине* (1987), *Поэты, писатели и прочий зверинец* (1992), *Не могу вспомнить одну фразу* (1993), *Новобелградские рассказы* (1994), *Седьмой день кошавы* (1999), *Если это любовь* (2003), *На этот раз о боли* (2007), *Прогулки по облакам* (2013), *Когда на меня посмотрит то, что я ищу* (2017), *Рассказы о писателях* (2021), *Ни одна из семи* (2022). Рассказы Михайло Пантича переведены на более чем двадцати языков и включены во многие антологии и сборники в Сербии и в мире. За прозу, литературную критику и эссеистику неоднократно становился лауреатом литературных премий, включая и престижную премию им. Иво Андрича за сборник рассказов *Если это любовь* (2003). Живет в Новом Белграде, почетный гражданин этого района города Белграда.

Перевод Елены Сагалович

Gojko Božović

**VON DER CHRONIK DES ZIMMERS IN
EINER NAMENLOSEN STADT ZU EINER
ERLÖSENDEN ALLTAGSGESCHICHTE**

(Über das Geschichtenerzählen von Mihajlo Pantić)

Wenn das Gedicht und die Erzählung, diese beiden literarischen Grundformen, sich in einigen wichtigen Punkten kreativ ähneln, dann ist es angebracht zu bemerken, dass wir Dichter und Geschichtenerzähler an ihren ähnlichen Eigenschaften erkennen. Abgesehen von der Tatsache, dass dies unbestreitbar der Fall ist, unterscheiden wir sie auch durch die Sprache und die Fähigkeit, charakteristische Details zu beobachten, die den kreativen Prozess auslösen und begründen. Da es sich bei Erzählung und Gedicht um verdichtete Formen handelt, bei denen ein Übermaß der einen oder anderen Art eine Verletzung des erforderlichen Gleichgewichts darstellen würde, während das Fehlen einer geeigneten „Wortzusammensetzung“ zu einer Ausdrucksverarmung führen würde, muss die Sprache selbst gleichzeitig angepasst und funktional sein und sich dem Sinn unterordnen, den sie ausdrückt. Kurz gesagt, sowohl im Gedicht als auch in der Erzählung muss es eine besondere, individuelle, charakteristische, überraschende Eindringlichkeit des Details geben, die dann auf die gewählte und dargestellte Welt übertragen wird und ihr Authentizität und die Kraft der Originalität verleiht. Gleichzeitig sollte die Sprache besonders sein, damit auch die Welt, die mit ihr aufgebaut wird, besonders ist, aus vielen Schichten besteht, so dass ein polyperspektivisches Bild der beobachteten oder imaginären Realität entsteht, und diese beiden Realitäten sind niemals gleich, selbst wenn beide scheinbar in Langeweile, Absurdität und Monotonie bestehen, wovon uns die moderne Prosa heute viel häufiger und mehr als je zuvor erzählt.

Es ist hinzuzufügen, dass die Art des gewählten Details sowohl den Fluss als auch den Ausgang der erzählten Geschichte (auch des Gedichts) bestimmt und gleichzeitig den Eindruck der Fülle der durch Worte vermittelten Welterfahrung vermittelt. Ohne das Detail, den erzählerischen Kern, bleibt die Geschichte nur ein abstraktes Gebilde, eher eine Abhandlung als ein dynamisches Gebilde, in dem Figuren und Schicksale, Zeit und Menschen, ihre inneren und realen, allzu realen Welten in Spannung aufeinandertreffen oder aufeinanderprallen. Die Details verleihen der Geschichte Lebendigkeit und Überzeugungskraft, Stärke und Attraktivität. Ein Detail ist in einer Geschichte das, was in der realen Welt eine erfüllende Erfahrung ist. Um das zu sein, was er ist, muss der Erzähler also zunächst die passende Sprache finden und suggestive Details herausarbeiten. Der Versuch zu zeigen, was eine gute zeitgenössische Geschichte ist und welche Anforderungen sie erfüllen sollte, um die gewünschte Suggestivität im Prozess der Artikulation zu erreichen, d.h. die Bedeutung der angenommenen, erratenen und dann erzählten Bedeutung, eilen wir solchen Beispielen entgegen, die in den dreizehn Originalbüchern mit Erzählungen und Kurzgeschichten (mit vielen Auswahlen) zu finden sind, die in den letzten vier Jahrzehnten entstanden sind und von Mihajlo Pantić geschrieben wurden, einem authentischen, einzigartigen und unkonventionell inspirierten modernen serbischen Geschichtenerzähler, der sich dieser Form verschrieben hat, sowohl als grundlegende Berufung als auch als persönliche, poetisch durchdachte Wahl.

Mihajlo Pantić, der sich seit langem als Literaturhistoriker, Literaturkritiker und Anthologe einen Namen gemacht hat und dessen analytisches Interesse auch der Erzählung gilt, sowohl der zeitgenössischen als auch ihrer historischen Genese, ist ein unachgiebiger Erzähler, der in kürzesten Geschichten, etwas längeren Erzählungen und in an die Novelle grenzenden Erzähleinheiten seinen eigenen literarischen Raum gestaltet und jedes Mal die Form neu erfindet, in der er seine literarische Welt am besten darstellen kann. Obwohl seine Erzählungen in einer Zeit der völ-

ligen Dominanz des Romans entstanden sind und entstehen, die fast jeden Schreibenden, auch viele Dichter heute, dazu veranlasst hat, sich an dieser umfangreichsten literarischen Gattung zu versuchen, blieb Pantić der Erzählung treu, selbst dann, wenn manche seiner Prosatexte so viel ereignisreiches, sogar schicksalhaftes Potenzial lassen, dass sie relativ leicht zu einer Romanform heranwachsen könnten. Erfindungsreich bei der Suche nach der Erzählform, präzise und nuanciert im Ausdruck selbst, behandelt er die Geschichte jedoch als eine wesentliche und nicht nur formale Wahl, als eine Art, die Welt zu fühlen und zu sehen, die niemals einem vorgegebenen Muster entspricht: Jede Geschichte, die er schreibt, ist irgendwie anders und doch erkennbar seine eigene.

Pantićs Literaturverständnis ist in tiefer Übereinstimmung mit der Grundform der Erzählung und den Mitteln, mit denen diese Form üblicherweise verwendet wird (Zeit, Ort, Figur, Handlung, Kommentar). Daher besitzen seine Erzählungen eine gewisse Anzahl stehender Merkmale mit unaufdringlich vermittelten und unzweifelhaften poetischen Implikationen, was natürlich zu der Schlussfolgerung über die entsprechenden thematischen und formalen integrativen Merkmale und allgemeinen Eigenschaften seines gesamten erzählerischen Werks führt. Unmittelbar dort fällt zunächst das uneingeschränkte Vertrauen in die Geschichte auf, dann die Forderung, sie sprachlich und semantisch zu schichten, um den potentiellen Leser zu interessieren. Darüber hinaus muss die Geschichte unbedingt von etwas Konkretem handeln, von einer markanten Figur oder einem besonderen, oft (un)gewöhnlichen Ereignis, und wir sollten den Humor als integralen Bestandteil von Pantićs Erzählung und als eine innerlich erhellende Instanz seiner Erzählstimme keineswegs übersehen. Indem er erfindungsreich die Beziehungen zwischen diesen unterschiedlich wichtigen Merkmalen von Geschichte und Erzählung herstellt, betrachtet Pantić die Geschichte selbst als ein anthropologisches Bedürfnis und nimmt sie als solches, im Gegensatz etwa zum Roman als Ausdruck der schriftlichen und in unserer Zeit technologischen Kultur.

Schauen wir uns die Erzählbände von Mihajlo Pantić genauer an, so werden wir, die aufgeführten Merkmale bestätigend, einer der formvollendetsten Erzählwelten der jüngeren serbischen Literatur wieder begegnen.

Pantićs Erzählungen veränderten sich und wurden allmählich geschichtet, von den frühen, thematisch und gestalterisch vielfältigen Sammlungen *Hronika sobe* (*Chronik des Zimmers*), *Vonder u Berlinu* (*Wonder in Berlin*), *Pesnici, pisci i ostala menažerija* (*Dichter, Schriftsteller und der Rest der Menagerie*) und *Ne mogu da se setim jedne rečenice* (*Ich kann mich nicht an einen Satz erinnern*), so dass der Schriftsteller mit dem Buch *Novobeogradske priče* (*Geschichten aus Neu-Belgrad*) die volle Anerkennung als Autor erreichte. Generell lassen sich in der erzählenden Prosa von Mihajlo Pantić zwei grundlegende Tendenzen beobachten. Auf der einen Seite gibt es kurze und kürzeste Geschichten, ganz im Sinne der „Erfahrung und Versuchung der Präganz“, die er uns in der sich ständig erweiternden Geschichtensammlung unter dem einprägsamen Titel – *Ne mogu da se setim jedne rečenice* (*Ich kann mich nicht an einen Satz erinnern*) – beharrlich vor Augen führt. Obwohl dieses Buch mehrere Auflagen hat, gleicht keine der anderen, denn in jeder Folge gibt es auch einen Zyklus neuer Kurzgeschichten. Dies ist ein Schwerpunkt von Pantićs Interesse am Erzählen, der ihn dazu führt, verschiedene Erzählmöglichkeiten zu erforschen und die Modulation der Erzählstimmen zu hinterfragen. Indem er prüft, ob es Grenzen gibt, jenseits derer Präganz keine Geschichte ist, pflegt Mihajlo Pantić in diesem Verlauf seiner Prosa die Verdichtung als wesentliche Eigenschaft des Erzählens, die er auf andere Weise in allen anderen Prosabüchern bestätigt. Weniger experimentell, was vor allem für die Bücher nach dem Buch *Novobeogradske priče* (*Geschichten aus Neu-Belgrad*) gilt, widmet Pantić den zweiten Typus seines Erzählens dem Verfassen fiktionaler Texte in üblicher Länge, die ein Ereignis, eine Begegnung, einen Anblick oder eine Niederlage, einen markanten Moment menschlicher Erfahrung (Liebe oder Trauma), eine Belastung durch alltägliches Leid und Erbarmen

oder eine Stunde des Eintretens in eine unerwartete Seltsamkeit beinhalten.

In vielerlei Hinsicht sind die *Novobeogradske priče* (*Geschichten aus Neu-Belgrad*) ein Buch des Durchbruchs in Mihajlo Pantićs Prosa. Nicht nur, weil der Schriftsteller darin seine erkennbare Fantasiewelt aufbaute, sondern auch, weil er darin seine eigene Erzählstimme stabilisierte und das Verhältnis zwischen Geschichte und Poesie erfolgreich „auflöste“. Seit diesem Buch hat sich Pantić allem Anschein nach dauerhaft für eine modernisierte realistische Erzählung entschieden, in der der Erfahrungshintergrund oder -rahmen mit gelehrten Aussagen, intertextuellen Beziehungen oder poetischer Immanenz und manchmal auch mit Erklärungen gefüllt wird. Mihajlo Pantić gewinnt mit der genannten Sammlung noch etwas anderes: Er betritt mit ihr den fruchtbaren Boden einer zyklischen, thematischen Organisation der Erzählung, dank der jedes seiner nachfolgenden Bücher zu einem klar definierten Ganzen wird, in dem die einzelnen Geschichten, so sehr sie auch sonst für sich stehen mögen, an Glaubwürdigkeit und Stärke gewinnen, wenn man sie in einem größeren Rahmen betrachtet. Dieses Prinzip funktioniert auch auf der Ebene des Werks selbst, so dass man mit Recht sagen kann, dass die Bücher *Novobeogradske priče* (*Geschichten aus Neu-Belgrad*), *Sedmi dan košave* (*Der siebte Tag von Košava*) und *Ako je to ljubav* (*Wenn dies Liebe ist*) die „Neu-Belgrad-Trilogie“ bilden. Das letzte Glied dieser Trilogie steht auch in direktem Zusammenhang mit den Büchern *Ovoga puta o bolu* (*Diesmal über den Schmerz*) und *Hodanje po oblacima* (*Laufen auf Wolken*), denn auch sie erzählen von dem, was am schwierigsten zu erzählen ist - von elementaren Dingen und elementaren Gefühlen, von Liebe und Schmerz, von der Begegnung mit den ersten und den letzten Fragen des menschlichen Lebens, von den Stunden der Verzweiflung im mittleren Alter und von den Momenten des Aufstiegs, in denen der Alltag einen Sinn bekommt, egal wie kurzlebig und egal wie trügerisch. Denn genau diese und jene Stunde ist die einzige, die es wert ist zu leben, und die einzige, über die es sich zu sprechen lohnt.

Der thematische Kreis von Pantićs Prosa ist in der Richtung von der *Chronik des Zimmers* zur *Chronik der neuen Stadt* umrissen, in ständiger Schöpfung und innerer Verwandlung von der Klaustrophobie und dem Eingesperrtsein in geschlossene (Zimmer-) Räume zu einer offenen und betonierten städtischen Umgebung, in der man mit der Erfahrung von heute lebt. Denn authentische Zeichen der modernen Existenz tauchen auch im Alltag auf – sowohl die *Chronik des Zimmers* als auch die *Chronik der neuen Stadt* bilden die Grundlage für die Chronik der eigenen Person und die Beschreibung der Grundelemente der Gefühlswelt eines Menschen, die in den Erzählbüchern *Ako je to ljubav* (*Wenn dies Liebe ist*), *Ovoga puta o bolu* (*Diesmal über den Schmerz*) und *Hodanje po oblacima* (*Laufen auf Wolken*) kulminiert und auch in den letztgenannten Titeln mit unverminderter Kraft fortgesetzt wird.

In dem Buch *Hronika sobe* (*Chronik des Zimmers*) erkundete Pantić die gewölbten Räume der Innenwelt, die Kammerbühne, auf der der Held nur zwischen den vier Wänden seine individuellen Dramen, Zweifel und Herausforderungen ausleben musste. In den Büchern *Vonder u Berlinu* (*Wonder in Berlin*) und *Pesnici, pisci i ostala menažerija* (*Dichter, Schriftsteller und der Rest der Menagerie*) befragte er die tiefen Faszinationen, denen man die Leidenschaft eines Lebens anvertrauen und ihre drohende Leere stillen kann – die Literatur und in ihr die Elemente, Signale und charakteristischen Topos der Moderne (Rockmusik, Melancholie, Geschichte und Gesang, Sport und vor allem Basketball), so dass er gerade durch die Konfrontation mit den Energien der genannten Art seine schöpferischen Beschäftigungen privilegierte und vertiefte. Die erste von ihnen ist diejenige, die von der Prädestination des Menschen spricht, die Auswirkungen großer, schicksalhafter Kräfte zu erleiden, ihnen aber auch innerhalb der Grenzen der (schwachen) menschlichen Kräfte zu widerstehen und damit die Unwiederholbarkeit des Lebens eines jeden zu bestätigen.

In Pantićs Erzählungen vom Ende des letzten Jahrhunderts und im neuen Jahrhundert offenbart sich eine feste, klar konst-

ruierte Welt, deren zentrale Achse Neu-Belgrad ist. Diese Stadt mit ihren konkreten Merkmalen, realen und realisierten Charakteren, Szenen und Begegnungsfiguren ist eine besondere Garantie für die Glaubwürdigkeit und den Wiedererkennungswert der Erzählungen des Autors. Er hat, einfach ausgedrückt, seine Geschichte gefunden und erzählt sie uns nun. In diesem Erzählen spürt man die gesammelte Erfahrung, die sprachliche Konzentration, die Freude am Schaffen und vielleicht vor allem den langen Atem des Erzählens, der in sich selbst nach Bestätigung sucht, um vor allen anderen verkündet zu werden.

Die Sprache von Pantićs Geschichten ist vielschichtig, aus vielen Fäden gewoben, aus städtischem Slang und mündlicher Sprache, dem älteren Belgrader Stil und seiner Neu-Belgrader Redaktion, Umgangssprache und Medien- und Künstlerslang. In dieser Sprache spricht der Geist der Moderne, aber auch Archaismen, Neologismen, Lautmalereien, gesellschaftlich typische Wörter, Zitate und Parazitate werden nicht vergessen, so dass der Erzählfluss sporadisch und nach Bedarf das Vokabular und die Erzählweise von Schriftstellern aus näheren und weiteren Traditionen einbezieht. Auf diese Weise entsteht eine einzigartige Atmosphäre, die es nur und ausschließlich in Mihajlo Pantićs Geschichte gibt. Es ist genau diese Geschichte, wie variabel sie auch sein mag, die immer wieder die Schnalle mit der guten alten Geschichte hält, mit der Möglichkeit, auf künstlerische Weise eine neue, sprachlich geprägte Sicht auf Mensch und Welt zu vermitteln. Und die Grundwelt von Pantićs Prosa ist, wie bereits gesagt, zweifellos Neu-Belgrad; er nahm es als Schlüsselraum an, erweiterte und überdachte es von Buch zu Buch, narrativ und phänomenologisch, und baute eine starke symbolische Aura um es herum auf.

Es versteht sich von selbst, dass Neu-Belgrad nur der Ausgangspunkt ist, der Punkt, von dem aus man sich zum Nachdenken über universelle Lebensfragen und -phänomene bewegt. In der Erfahrung des Staunens oder der Liebe, der Langeweile oder der Leere, wie sie viele von Pantićs Helden empfinden, kann

auch ein Leser, der Neu-Belgrad auf dem Wasser oder Neu-Belgrad an Land nicht kennt, mit seinem ganzen Wesen erkennen. Der Autor selbst wechselt in seinen Büchern ständig die Rolle und den Ort von Neu-Belgrad. In den *Novobeogradske priče* (Geschichten aus Neu-Belgrad) ist dieser Teil der Stadt gleichberechtigt mit den anderen Helden der Geschichten; gleichzeitig ist er der dynamische Rahmen der Erzählung, der Geist des Ortes und der Akteur der Handlung. Aber schon in den Erzählungen *Sedmi dan košave* (*Der siebte Tag von Košava*) und *Ako je to ljubav* (*Wenn dies Liebe ist*) tritt Neu-Belgrad allmählich in den Hintergrund und bleibt ein ausgewählter, innerlich beleuchteter, teilweise erleuchteter Schauplatz verschiedener menschlicher Existenzen. In der Sammlung von Geschichten aus diesen Büchern erscheint Neu-Belgrad als privilegierter Raum für das Erzählen, als Ort ungewöhnlicher Begegnungen und Ereignisse, als eine neue Stadt, die immer weiter wächst und ihren Charakter verändert und allmählich ihre eigene Geschichte erwirbt.

Pantićs Geschichten reichen von der Liebe bis zum Tod, von der Stadt bis zum Fluss, von Träumen bis zur Freundschaft. In ihnen erzählt der Erzähler meist von den unvergleichlichen Momenten des menschlichen Lebens, in denen sich tiefe Einblicke in den Alltag, in die eigene Intimität, in die nahe und ferne Umgebung, in das, was wir lieben oder was wir zu verstehen trachten, eröffnen. Pantićs Geschichten erzählen von dem, was im Alltag unergründlich und unsagbar ist, eine Erfahrung, die in einer erhellenden Stunde der Erkenntnis erzählt wird. In seiner Prosa pulsiert stets der Kern, mit dem die Geschichte begann, und das ist in der Regel der Moment, in dem das Schicksal eines Zeitgenossen ganz anders wurde. Erfüllt von dieser Erkenntnis, d.h. von diesem Gefühl, wurde er dazu gebracht, sich selbst mit neuen Augen zu sehen. Aus dieser erhellenden Erfahrung erwächst das wesentliche Bedürfnis von Pantićs Helden, die Geschichte ihres eigenen Lebens zu erzählen.

In den Büchern *Ako je to ljubav* (*Wenn dies Liebe ist*), *Ovoga puta o bolu* (*Diesmal über den Schmerz*) und *Hodanje po oblaci-*

ma (*Laufen auf Wolken*), finden wir die eindrucksvollsten Geschichten über Liebe und Tod, über Epiphanie und Langeweile, über Wunder und Leere, über die Momente, in denen uns die Gefühle zu den Höhen der Entdeckung ziehen oder uns in die Leere des Alltags hinabziehen. Man kann also mit Fug und Recht behaupten, dass die serbische Prosa schon lange nicht mehr so überzeugend und abwechslungsreich geschrieben wurde wie in den Erzählungen von Mihajlo Pantić. In ihnen zeigt sich die Liebe stets in verschiedenen Formen und unter völlig unterschiedlichen Umständen, von der Kraft, die das menschliche Schicksal erlöst und formt, bis hin zum Mut, der einen leiden und sogar sterben lässt. Einige von Pantićs Geschichten sind mit weiblicher Stimme geschrieben, andere mit männlicher Stimme. Doch in allen erscheint die Liebe unterschiedslos als die entscheidende Kraft jeder, auch der modernen, menschlichen Existenz.

Und in dem Buch der Geschichten *Kada me ugleda ono što tražim* (*Wenn das, wonach ich suche, mich sieht*) erforscht Mihajlo Pantić (un)gewöhnliche Ereignisse und Geschehnisse, die Schicksale (un)gewöhnlicher Menschen sowie Spuren der nahen Geschichte der Neu-Belgrader Blöcke, insbesondere des mythisch beschatteten Blocks 21, und erzählt auf seine eigene Weise Geschichten über Liebe und das Bedürfnis nach anderen. Es sind auch Geschichten über Erlösung und Erfüllung, über die Suche nach Sinn, die seine Helden an verschiedenen Punkten und Enden der ihnen zur Verfügung stehenden Welt zu finden versuchen, von dem Block, in dem sie geboren wurden, bis zum Gang in die Welt der klösterlichen Erlösung, vom Leben auf dem Belgrader Asphalt bis zur Suche nach Frieden am Fluss, von dem Bemühen, die eigene Umgebung zu verstehen, bis zu dem starken Bedürfnis, ihr zu entfliehen und so aus den vorgegebenen Grenzen herauszukommen, von der aufregenden Erinnerung an die Kindheit und das Erwachsenwerden bis zur Sehnsucht nach dem Wasser in all seinen Formen (und das Meer ist einer dieser privilegierten Orte), von der Leidenschaft, die die Helden an die Musik bindet, bis zur Geschichte als Weg, den Alltag zu überwinden und

einen möglichen Grund des Seins zu entdecken. Im Kontakt mit ihrer Leidenschaft, die im Vergleich zu allen anderen möglichen Entscheidungen und Lebensstilen immer unvergleichlich ist, erhalten Pantićs Helden die nötige Erdung und erzählen von dieser Position aus die Geschichte ihres eigenen Lebens. Insofern sind die Geschichten aus dem Buch *Kada me ugleda ono što tražim* (*Wenn das, wonach ich suche, mich sieht*) mit großer Kraft erzählt, in einem ausgezeichneten Stil und mit seltener sprachlicher Nuancierung geschrieben. Pantićs Helden sind Männer und Frauen, die uns ähnlich sind, erfüllt von unseren Hoffnungen und Ängsten, zusammengesetzt aus unseren Gefühlen und Erfahrungen. Einfach gesagt, erkennen wir in ihnen und ihrem Leben und ihren menschlichen Entscheidungen auch bestimmte spannende, mehr oder weniger wichtige Momente und wesentliche Punkte unserer eigenen Erfahrungen wieder.

Und Pantićs Buch *Nijedna od sedam* (*Keine der Sieben*) hat, obwohl es größtenteils in der Lieblingsumgebung des Autors spielt, eine beträchtliche räumliche und zeitliche Reichweite. Die Geschichten darin beginnen in der Melancholie der Neu-Belgrader Wohnblocks und wechseln dann zu den Momenten, in denen die Helden, angewidert von der Welt und verzweifelt an ihr, in den Untergrund gehen, zu den Armen und Ausgegrenzten. Einige von ihnen gehen nach Deutschland, Barcelona oder noch weiter weg von Neu-Belgrad, wo sie herkommen. Einige kehren zurück, in ständigem Unverständnis mit der Welt, oder bleiben für immer dort, ohne die Unzufriedenheit und den Schmerz zu überwinden, die sie mitgebracht haben. Zeitlich gesehen hat Pantićs Verständnis des Alltags auch einen historischen Hintergrund, an den die letzte, für den Schriftsteller radikal andere Geschichte „Pre vremena čuda“ („Vor der Zeit der Wunder“) erinnert, eine große Hommage an Borislav Pekić und seine Literatur. In dieser Geschichte geht es um die allgegenwärtige Liebe, um das Verlorensein im Leben, um Marginalität und Ablehnung und um die Begegnung mit höheren, numinosen Kräften. Die unterschiedliche Sprache und der Stil der Erzählung „Pre vre-

mena čuda“ („Vor der Zeit der Wunder“) rechtfertigen ihren biblischen und Pekić-Bezug, während es sich andererseits um eine Geschichte handelt, die die Themen des Buches in eine breitere zeitliche Perspektive stellt.

Die Geschichten im ersten Teil des Buches *Nijedna od sedam* (*Keine der Sieben*) handeln meist von Neu-Belgrad, und gleichzeitig gibt es natürlich auch Geschichten über die Liebe. In ihnen geht der Erzähler von der Idee aus, dass es in der Welt sieben Arten von Liebe gibt, aus denen sich jede einzelne Liebe ableitet: Liebe mit Hindernissen, Liebe auf den ersten Blick, Liebe um jeden Preis, Liebe aus gewandelter Antipathie oder Freundschaft, tödliche Liebe, verbotene Liebe, Liebe aus einer zufälligen Begegnung. In dem Buch geht es aber vor allem um die unerfüllte, nicht verwirklichte, unmögliche oder zumindest aufgeschobene Liebe.

Der Zyklus der Geschichten über Cibulka ist in der Tat eine Reihe von Skizzen aus dem Leben von Menschen am Rande der Gesellschaft. Das Gefühl einer „unerfahrenen“, unzureichend beleuchteten, unrealisierten und entmenschlichten Existenz ist auch für viele Helden aus anderen Teilen des Buches charakteristisch. Der Zyklus *Priče iz svih džepova* (*Geschichten aus allen Taschen*) erweitert und vervollständigt die angekündigten Themen und Grundlinien der Erzählung (Liebe, Alltag, Neu-Belgrad, Marginalität und Randständige, Probleme mit der Welt) und stellt durch die Erwähnung ihrer Helden einen Dialog mit den vorherigen Geschichten her. Es gibt in ihnen drastische Szenen und geächtete Menschen, aber auch die Geschichte bestimmter Lieben, die das Leben der Helden und Heldinnen nachhaltig gestört haben, während an anderen Stellen als Konttrapunkt ein lebendiger, gesprächiger, besonders eindrucksvoller humorvoller Erzählton auftaucht.

Die Helden in Mihajlo Pantićs jüngsten Geschichten fühlen sich, wie die große Mehrheit der heutigen Bevölkerung, meist nicht wohl in ihrer Haut und in ihrem Leben. Die Suche nach dem Grund dafür und die Erzählung der Handlungen bzw. Nicht-Handlungen der Figuren in einem geeigneten, meist all-

täglichen Umfeld schafft eine Geschichte, die den gegebenen existenziellen Rahmen, der in der Regel für die Verwirklichung der Wünsche und Erwartungen der Heldinnen und Helden unzureichend ist, zu klein und zu eng, um sie von ihren Ängsten zu befreien, sie positiven Gedanken und erfüllenden Herausforderungen zu überlassen, so weit wie möglich überwindet. Hinter den Helden bleibt das Leben, das sie geprägt hat, und vor ihnen liegt ein grauer Alltag, in dem sie meist vergeblich versuchen, einen Grund für einen Neuanfang zu finden und einen neuen Sinn zu gewinnen. Zunächst versuchen sie, diesen Sinn in der Liebe und einer Erlösungsgeschichte zu finden. Und gerade ihre scheinbare Alltäglichkeit macht die Geschichte erzählenswert, so wie sie in der serbischen, europäischen und weltweiten Erzähltradition verankert ist. Mihajlo Pantić geht konsequent diesen Weg und baut in seinem Werk eine vielstimmige, große Geschichte auf, die sich aus einer Reihe kleinerer, alltäglicher Episoden zusammensetzt, in denen wir uns leicht wiedererkennen, und deshalb kehren wir immer wieder mit Interesse, vollem Vertrauen und ständiger Vorfriede zu ihnen zurück.

SCHREIBEN IST NUR EINE MÖGLICHKEIT, UNS SELBST ZU ERREICHEN

(Isidora Injac sprach mit Mihajlo Pantić)

Wann haben Sie mit dem Schreiben begonnen, wann sind Sie ein Schriftsteller geworden?

An diese Anfänge erinnere ich mich nicht sehr gut. In der Schule habe ich Texte für die Gruppen geschrieben, in denen wir zu spielen versuchten. In meiner Jugend habe ich viel gelesen, nicht nur, weil ich es wirklich liebte, sondern vielleicht auch, weil ich nicht allzu viele Möglichkeiten hatte: Schule, Basketball, Kino, Radio, einige Konzerte, eine Fernsehsendung, seltene Reisen, Musik... Und Bücher, wirklich viele Bücher aus der Bibliothek meiner Mutter. Schreiben ist größtenteils eine mimetische, nachahmende Handlung, also wollte ich beim Lesen wahrscheinlich selbst etwas schreiben. Dann wuchs es unmerklich, Schritt für Schritt, zum tiefsten Bedürfnis heran; ich bin sicher, dass ein Mensch im Akt des Schreibens auf die tiefste Art und Weise von sich selbst zeugt.

Ist ein Schriftsteller geboren oder geschaffen? Ist der Schlüssel zur Kreativität ein Talent oder eine erlernbare Technik?

Man wird geboren, um zu werden. Alles, was in dieser Frage angesprochen wird, ist von einiger Bedeutung. Wie viele und welche, diese Frage lässt sich nicht mit einer rationalen Gleichung beantworten, denn alles hängt von der Individualität des Schriftstellers ab, die unwiederholbar ist.

Wann schreiben Sie, zu welcher Tageszeit?

Ich habe keine spezielle Zeit. Meistens ist es am Anfang des Tages, bevor ich die ersten Nachrichten gehört habe und bis das Telefon klingelt. Aber die genaueste Antwort wäre, dass ich schreibe, wenn ich es tun muss, wobei ich zwei Arten von „muss“

unterscheide: das äußere, wenn ich nach den Vorgaben des Berufs schreibe, meist Essays und kritische Texte, und das innere, wenn ich wirklich schreiben *muss*, wenn ich mich von dem inneren Druck des Unausgesprochenen befreie, dann geht es meist um Geschichten. Es kann buchstäblich überall, jederzeit und an jedem Ort passieren, wenn es mich „erwischt“ hat, im Arbeitszimmer, im Fakultätsbüro, im Urlaub, im Hotel, und sogar beim Auto-, Bus- oder Flugzeugfahren, manchmal sogar beim Spaziergang. Es gibt Sätze, die müssen sofort und ohne Verzögerung aufgeschrieben werden, denn jede Verzögerung lässt sie vergessen oder schwächt ihre Intensität ab.

Wie schreiben Sie, haben Sie irgendwelche Rituale/Routinen beim Schreiben?

Habe ich nicht. Ich setze mich hin, habe den ersten Satz, manchmal auch die Pointe, im Kopf und lasse die Sprache laufen, wobei ich mich beim Schreiben an einige Details oder wichtige Punkte erinnere, über die ich schon lange nachgedacht habe. Manchmal, nur manchmal, stellt sich mir beim Schreiben ein Hindernis in den Weg, ich weiß, was ich sagen möchte oder zumindest in welche Richtung ich gehen will, aber ich habe nicht die passende Sprachfrequenz gefunden, ich höre die innere Stimme nicht deutlich genug, der ich beim Schreiben folge. Dann widme ich mich meist irgendeiner handwerklichen Tätigkeit, staubsaugen oder staubwischen, Papiere umblättern, in Büchern schmökern, die Speisekammer aufräumen, Müll wegwerfen, Haken binden, die Gitarre in die Hand nehmen, immer mit Blick auf das, was mich erwartet. Und dann, manchmal vorher, manchmal nachher, öffnet sich eine imaginäre Passage, die ich nur noch durchqueren und bis zum Ende des Textes laufen muss. Meistens schreibe ich in der Mitte der Geschichte mit dem Gefühl, dass diese innere Stimme - über die ich nicht allzu viel weiß, weil sie mich auch überrascht - mir tatsächlich etwas diktiert. Danach ist alles einfacher, und es wird zu einer Freude, an dem Text selbst zu arbeiten. Wahre Kreativität setzt die Entdeckung

eines verborgenen, versteckten, ungewissen, unausgesprochenen Sinns voraus, und zwar zunächst durch denjenigen, der schreibt: Der Sinn ergibt sich aus dem Willen der Sprache selbst.

Wie erklären Sie sich das Bedürfnis zu schreiben? Warum schreiben Sie? Welche Rolle spielt das Schreiben in Ihrem Leben?

Es gibt eine Million Antworten auf diese Frage. Und diese Antworten ändern sich ständig. Früher habe ich geschrieben, weil ich das Bedürfnis hatte, mich auszudrücken, mich in Worte zu fassen, die aus dem Bereich der Vorstellungskraft stammen, und dieser Bereich wird durch alles gespeist, was unser Bewusstsein durchläuft. Heute schreibe ich einfach, weil ich Schriftsteller bin, weil ich weiß, dass ich nichts anderes sein könnte. Und wenn ich etwas anderes wäre, dann wäre ich nicht ich selbst. Schreiben ist ja eine Form der Selbstidentifikation, ein ständiger Versuch, sich selbst zu erreichen, wobei dieses „Ich“ immer wieder entgleitet, nur angedeutet und alles in allem flüchtig bleibt.

Wie kommen Sie auf das Thema und die Figuren?

Ich komme nicht zu ihnen, sie kommen zu mir. Sie drängen sich einfach auf, weil sie wichtiger sind als alles andere. Ich kann in dieser Hinsicht ganz eindeutig sein, Themen und Figuren befehlen mir, über sie zu schreiben, und es gibt keinen Rückzieher, sie sind stärker als ich, ich höre ihnen in völligem Gehorsam zu und bin ständig erstaunt, woher genau sie kommen und warum genau sie meine Gedanken besetzen. Manchmal beherrschen sie auch Träume, und Träume sind eine Art Derivat der Realität, fragen Sie mich nicht weiter danach, denn ich weiß nichts über das Gesagte hinaus. Themen und Helden, kurz gesagt, definieren mich, nicht ich sie.

Welches Ihrer Bücher lieben Sie am meisten?

Zu meinen eigenen Büchern habe ich diese Einstellung nicht, denn ich lese sie fast nie, das müssen Sie mir nicht glauben. Wenn ich dazu „gezwungen“ werde, z. B. wenn eine neue Ausgabe vorbereitet wird, tue ich es eher bereitwillig, sogar mit Mühe. Was ich

geschrieben habe, gehört mir nur bedingt, hat ein Eigenleben oder nicht. Ich erinnere mich an einige meiner Geschichten, aber auch das ändert sich. Manchmal wundere ich mich über das, was ich früher geschrieben habe, und frage mich, wer es damals gemacht hat und woher ich es habe. Die Umstände, unter denen die Geschichte entstanden ist, verblassen nämlich mit der Zeit, nur die Worte, die darin verwendet werden, bleiben.

Für welches Werk haben Sie am längsten gebraucht?

Einige Geschichten habe ich vor mehr als vierzig Jahren erdacht. So zum Beispiel die Geschichte „Pre vremena čuda“ („Vor der Zeit der Wunder“), die auf der Grundlage von Fragmenten ungeschriebener Geschichten entstand, die für mein erstes Buch *Hronika sobe (Chronik des Zimmers)* geplant waren. Einige Geschichten schreibe ich sofort, fast ohne Luft zu holen, andere trage ich jahrelang in meinem Kopf und warte auf den Moment, in dem sie mir sagen, dass ich sie schreiben soll. Es gibt keine strengen Regeln.

Haben Sie unvollendete Werke?

Ein Schriftsteller ist jemand, der das, was er schreiben will, in sich trägt. Ich habe so gut wie nichts angefangen und unvollendet, abgesehen von Fragmenten, die Teil einer zukünftigen Geschichte werden können oder auch nicht. Ich denke ständig an sie, beschwöre sie herauf oder bemerke sie in den Reflexionen des täglichen Lebens, in meinen eigenen Erfahrungen oder denen anderer, in den Büchern, die ich lese. Die Erfahrung des Lesens, so glaube ich unwiderruflich, geht dem Schreiben ebenso voraus wie die unmittelbare Erfahrung.

Was bedeutet es für Sie, EIN SCHRIFTSTELLER ZU SEIN, in einem Satz?

Ähm...

Mihajlo Pantić
**IM TRAUM IST ES
NIEMALS LANGWEILIG**
Kurzgeschichten

ICH KANN MICH AN EINEN SATZ NICHT ERINNERN

Das ist mir alles von irgendwoher bekannt. Auch euch ist bestimmt etwas Ähnliches passiert. Mir passierte das unzählige Male. Mir kommt ein Gedanke in den Sinn (auf der Straße, nachts, im Halbschlaf, während eines Gesprächs, oder während ich fernsehe), den ich mir hinterher überhaupt nicht ins Bewusstsein rufen kann. Ich versuche es ein wenig, werde traurig und dann vergesse ich es.

Einen solchen Gedanken habe ich aber bis heute nicht verschmerzt. Ich habe, wie immer, vergessen was dieser Gedanke war, wovon die Rede war, worüber es ging, aber ich erinnere mich an eine Art elektrischen Schlag, fast wie ein Orgasmus, der zum Zeitpunkt seines Auftauchens durch mich fuhr. Er erleuchtete mich und verschwand. Seitdem renne ich diesem Satz hinterher. Ich weiß, dass ich erfolglos versuche ihn einzuholen, aber ich gebe nicht auf. Mit der Zeit gewinnt dieses Rennen an Bedeutung, die Worte kommen von überall her, manchmal bin ich ihm (dem Gedanken) ganz nah, nur noch ein kleines Stück und er taucht aus der Vergessenheit wieder auf, aus den Untiefen des Unterbewusstseins, aus der reinen Energie der Sprache.

Nichts.

Ich laufe weiter, und so langsam lerne ich, dass es nicht am wichtigsten ist seine Gestalt zu enthüllen. Ich muss laufen, und falls wir uns tatsächlich irgendwann Mal gegenüberstehen, dann werde ich einfach durch diesen Gedanken hindurchlaufen, wie durch eine Membran zwischen zwei Welten – so wie der Läufer am Ziel das Band mit der Brust durchreißt und alleine zurückbleibt – so wie ich eines Tages meinen eigenen Tod durchlaufen werde.

Nichts kann den Zauber dieses einstigen Treffens mit dem Gedanken wiederbringen, die Begegnung fand einmal und nie wieder statt. Irgendetwas sagt mir, dass dieser Gedanke an der Formel des Lebens angrenzt und dass er genau hier, am Rande des Vergessens,

glimmt. Das Beste, was wir bekommen, rührt aus der (Prä-)Erinnerung her. Aber, sollte sich dieser Gedanke erneut melden, hätte er nicht die Kraft einer wahrhaftigen Erkenntnis. Seine Abwesenheit ist intensiv, sowie mein Wunsch und meine Anstrengung ihn einzuholen wichtiger sind, als das Bedürfnis ihn wirklich erreicht zu haben.

Immerhin kam ein weiser Mann schon vor langer Zeit zu dem Schluss: „Die Wirkung der Anwesenheit ist weniger feinfühlig, als die Wirkung der Abwesenheit.“ Ein weiterer fügte hinzu: „Dass Grenzen nicht existieren, hindert uns nicht daran uns zu ihnen aufzumachen.“

Übersetzung von Tara Assadi

IN DER NÄHE DES FEUERS

Bei dem ersten Dämmerlicht, bei einer Hundekälte, sah ich heute, am dritten Februar 2004, auf der Straße, zwei Obdachlose wie die um das Feuer herum sich wärmen, welches neben dem Container flammte. Eine ähnliche Szene sah ich früher in den Hollywood-Filmen, jedoch war diese pure Wirklichkeit. Sie hüpfen, während deren kalte Finger vor dem Feuer, von Kartons und Obstkasten gemacht, ein bisschen Wärme suchten. Es war um vier Uhr nachmittags, ich eilte zu dem Unterricht, ich musste nämlich irgendwas von der bulgarischen Poesie des 19. Jahrhunderts vortragen. Ich fühlte mich von diesem Anblick angezogen, deshalb blieb ich auf der anderen Straßenseite stehen, um die Situation besser zu beäugen. In einem Moment, ich verrate es euch, wollte ich mich mit denen anfreunden, auch um ein bisschen die Wärme zu kriegen und ein Paar nicht verpflichtende Wörter umzutauschen. Im Gegensatz zu mir mussten sie eigentlich gar nichts. In diesem Augenblick hat mich einer, dieser älterer, bemerkt und mich mit der Handbewegung gerufen.

– Komm, mein Freund – sagte er, währenddessen er irgendwas in der abgenutzten Jackentasche suchte, und dann mich mit einer Halbliterflasche zu locken versuchte.

– Ich kann nicht – sagte ich. – Ich bin in Eile.

Ich war in der Eile.

– Ah, komm vorbei – wiederholte er das ein bisschen dickköpfig. – Der Zug fährt ja nicht weg.

Ich dachte, was kostet mich das. Ich überquerte die Straße, der Boden fühlte sich wie Glas an. Der jüngere, der mich regungslos betrachtete, stellte sich an der Seite hin und machte mir ein bisschen Platz, während ich mein Blick im Feuer verloren habe. Ich hatte das Gefühl, ich mache irgendetwas, was ich früher getan habe, auch vor fünftausend Jahren, auch früher als das, hier, in der Mitte der Stadt. Deren Tag war nichts anderes als eine schmutzige Zeit, ein Feiertag des Verpflichtenden, ein Moment der Ewigkeit,

während ich von aufgedrängten, oder genug akzeptierten Verpflichtungen auswich. Weil ich – ohne Interesse auch für Ihren Fall, mir das nicht vorstellen kann – denn wenn ich Zeit habe, oder wenn mir etwas grundlos weh tut, und an diesem Tag tat es weh, keine Ahnung warum, einfach so hat es mir wehgetan – dann weiß ich nicht, was ich mit mir anfangen soll.

Sie wussten es aber.

Und dann fing der jüngere an, ein paar Wörter zu erwähnen, und das sei der Grund, wieso ich diese Geschichte schreibe:

– Sie, Professor, sind wirklich in der Eile. Worüber unterrichten Sie heute?

– Kennen wir uns von irgendwo her? – fragte ich, ohne meine überraschende Reaktion zu verstecken. Auf Art seiner Anrede, ergänzte ich nun: Über die bulgarische Poesie.

– Wie auch – machte der jüngere Obdachlose weiter. Dieses „jünger“ sei aber ein relativer Begriff, jünger als sein Kumpel, aber eigentlich war er in meinem Alter, mittleres Alter.

– Sie und ich sind Kollegen seit der Studienzeit, nur erinnern Sie sich nicht an mich. Ich konnte dieses quatschen nicht leiden, direkt am Anfang fokussierte ich mich auf Poesie, und du – seine Anrede war dieses Mal auf *du*, so schmerzlos – Du hast, sehe ich, es weit geschafft, unterrichtest sogar im Konzertsaal Kolarac. Manchmal höre ich mir die Vorlesungen an, vor allem im Winter, dort komme ich immer vorbei, um mich ein bisschen aufzuwärmen und ein Nickerchen zu machen. Trotzdem, möchtest du ein Lied hören, ich meine, ein richtiges Lied?

– Komm schon, lass dem Mann in Ruhe. Na, mein Freund, nimm einen Schluck. Er geht jedem auf dem Sack mit diesen Liedern – sagte der ältere.

Ich nahm einen Schluck, direkt aus der Flasche, irgendein stinkender Weinbrand, so stark wie Benzin. Das sei ein guter Schluck, direkt flog ich zum Himmel herauf. Der jüngere fing an, von der Liste, welche mysteriös sich in seinen Händen befand, irgendein Lied vorzusingen. Beim ersten Hören war das Lied gar nicht so schlecht; so standen wir, wir drei, auf einer plötzlichen

öffentlichen Stunde der Poesie, unter Frost, am dritten Februar 2004. So verstanden wir uns, ohne irgendwelche Schwierigkeiten, so als ob wir uns fünftausend Jahre kennen, verständigt haben wir uns trotzdem, nur deswegen, weil wir keine Ähnlichkeiten hatten. Und währenddessen er atemlos erzählte, wanderten meine Gedanken irgendwo anders. Ich habe angefangen eine innerliche Geschichte über den Missverständnis zu erzählen, es ist nicht so dass die Menschen es nicht verstehen können, sondern sie wollen es nicht verstehen. Die Begründung sei mir nicht bekannt, aber sie wollen es einfach nicht. Vielleicht deswegen, weil sie die Beziehungen der irrationalen Überlegenheit und Unterordnung genießen, sich sänftig ins Selbstmitleid und den Schmerz ergießen, und aufgrund dieser Unverständlichkeit leiden, oder in der Leidenschaft der Verletzungen anderer, was wiederrum vom Allgemeinen beginnt, im Unterricht hätte ich gesagt – *ontologischen* – Missverständnis. Wir drei, verständigten uns aber einfach. Die Wörter des Liedes flogen neben dem Container, über das Feuer, ohne irgendeinen Sinn, Ziel, gute oder schlechte Vorgedanken. Auf dem Weg zur Universität, mit einer freundlichen Begrüßung, verspätete ich mich circa 20 Minuten zur Vorlesung. Ich wiederholte mir auf dem Weg einen einzigen Vers, den ich mir merkte, und der lautet: „Morgen ziehe ich in die eigene Haut ein.“

Nicht ab morgen, dachte ich mir, nach der ersten Stunde über die romantische Dichtung. Nicht ab morgen. Ab heute, mein Freund, wie ab heute, ab jetzt, ab heute Abend. Auf dem Rückweg kehrte ich die gleiche Straße zurück, die Obdachlosen standen nicht mehr dort, auf dem Gehweg im Dunkel leuchtete das Feuer.

Ab heute, mein Pantić, ab heute ziehst du in die eigene Haut ein. Sagen wir mal so, gleich wenn du nach Hause kommst, schreibst du diese Geschichte. Und rasiere dich mal. So ist das Leben, von irgendwo muss man beginnen.

FLUGGESCHICHTE

Das erste, an was ich mich erinnert habe, als ich diese Geschichte schreiben wollte, war das damalige Gespräch im Flugzeug nach Wien mit einem alten, eleganten Fräulein, Kanadierin mit ukrainischen Wurzeln. Sie hat mir über ihr ganzes Leben erzählt, wie einem ungewollten Zuhörer, der aus reinem Zufall während des Fluges neben ihr saß: Sie erzählte, wie ihre Vorfahren, vom Hunger getrieben, am Anfang des letzten Jahrhunderts sich auf den Weg in die kanadische Prärie machten, wie ihre Großmutter kein Wort Englisch lernte, wie sie aufwuchs, heiratete und fünf Kinder zur Welt brachte, und wie sie glücklich alle ihre Tage mit ihrem Ehemann lebte, der vor einigen Jahren starb. Und nun ist ihr endlich noch der unerfüllte Wunsch in Erfüllung gegangen, nämlich die Ukraine zu sehen. Nun kann ich in Ruhe sterben, sagte sie, und schwieg dann lange. Ich wusste nicht, was ich ihr sagen soll, das Flugzeug segelte hoch in die Wolken. – Und Sie, woher kommen Sie? Ich antwortete. – Moment mal, wo liegt Serbien, das müsste doch auch bei uns sein? – Ist es. – Gab es dort Krieg? – Dort gab es immer Kriege, gnädige Frau. – Ja, verstehe. Und was sind Sie von Beruf? – Ich bin ein Professor. – Ein Professor, sehr schön. Was unterrichten Sie? – Literatur. – Ja, kenne ich, interessant, das heißt Romane, Sie lehren über Romane? – So etwa... Eigentlich schon, ich lehre auch über Romane. – Jedes Leben ist ein Roman, habe ich Recht? – Sie haben Recht, gnädige Frau, jedes Lebens ist tatsächlich ein Roman. – Und Sie, schreiben Sie Romane? – Nein, gnädige Frau, tue ich nicht. Manchmal schreibe ich Geschichten, Kurzgeschichten. – Und warum schreiben Sie keine Romane? – Einfach so, tue ich nicht. Ich würde gerne einen Roman über mein Leben schreiben, nur wenn ich könnte. – Versuchen Sie es doch, vielleicht werden sie es schaffen. Und Sie, wenn Sie irgendwann einen Roman schreiben, werden Sie mich erwähnen? – Das wäre sehr schön, jemanden zu er-

wähnen, den Sie nur einmal und ganz zufällig getroffen haben. Das ist eine gute Idee, gnädige Frau, ich werde Sie auf alle Fälle irgendwo erwähnen, sei es auch in einem Roman. So, ich erwähnte sie, mit Wünschen für gute Gesundheit und langes, ruhiges Leben.

Übersetzung von David Cvijanović

ICH KANN DARÜBER NICHT SPRECHEN

Wie sich der Tag immer mehr dem Abend näherte, wurde ich unruhiger. Ich habe versucht das zu unterdrücken, aber es ist mir nicht gelungen. Draußen tobt der späte Juli, die Luft ist heiß und drückend in der leeren Stadt. Die ganze Welt, die über ein Jahr in monotonen Mittelmäßigkeiten versunken war, beschloss sich ein paar himmlische Tage am Meer oder in den Bergen zu gönnen. Das wird natürlich bewirken, dass jede anstrengende Geschichte eines Menschen zum Guten führt. So ist es eher nicht. Wenn es so wäre, dann könnten auch Bäume laufen. Wir sind nirgendwo hingegangen. Ivona hat keinen Urlaub bekommen. Sie arbeitet bei irgend so einem Knecht, für den das Begriff Böse ein Kompliment wäre. Und mit mir ist es schwierig, wenn es um Reisen geht.

Ich mag es nicht irgendwo alleine hinzugehen, nicht mal in den Supermarkt, und erst recht nicht mit tausenden von Körpern im gleichen Moment ins Wasser rein und wieder raus zu gehen. Den ganzen Tag schwirre ich durch die Wohnung, dusche mich jede halbe Stunde und warte, dass sie von der Arbeit kommt. Ich gehe nicht ans Telefon, welches sowieso nicht klingelt. Es ist Juli, Gott, alle sind irgendwo verreist. Juli ist ein höllischer Monat, ich meine, so fern in der Hölle Jahreszeiten existieren, muss es dort ein endloser Juli sein, nach dem sich nur verrückte sehnen. Und die Mehrheit denkt so. Es ist nicht so, dass die Liste der Qualen eines Dante Alighieri eines Tages wert wäre, sondern dass man nicht atmen kann, von überall kommt Hitze und das Verwenden von Klimaanlage dort, setzte ich voraus, ist strengstens verboten. Übrigens ertrage ich keine Klimaanlage, davon werde ich sofort heißer und noch dazu habe ich das Gefühl, dass sie mich langsam an die Temperaturen eines Leichenhauses gewöhnen möchten. Morbid, nicht wahr? Aber es ist wirklich so. Ich habe da so meine Methoden zur natürlichen Erfrischung, ich mache das Fenster im Zimmer ein wenig auf und hänge ein nasses Bett-

laken im Rahmen auf und lasse den Durchzug den Rest machen. Wenn ihr nur sehen könntet, wie viel leichter es sich atmen lässt.

Aber solche Versuchungen und Probleme lassen sich aushalten, der Mensch kann sich an alles gewöhnen, so wie ich mich heute Morgen an die sogenannte Musik gewöhnt habe, die ein Idiot aus einer oberen Etage spielen ließ, denkend er wäre der letzte Mensch im tauben Weltraum. Der Bass brachte den Beton in unserem 9-stöckigen Gebäude in Neu-Belgrad zum Beben. Was sich so verstehen lässt, wie die Hölle aber umgekehrt, sodass jemand mit besseren Nerven als ich, und soweit ich weiß gibt es nicht mehr viele von dieser Sorte, hätte denken können, dass es sich hierbei um ein Erdbeben mit einer Stärke von 3,5 nach der Richterskala handeln könnte. Was viel schlimmer ist, in einem Moment habe ich mich sogar dabei erwischt, wie ich selbst diesen unnötigen Refrain mitgesummt und gesungen habe. Ein klarer klinischer Fall von Echolalie, das was du früh morgens als erstes hörst, wiederholst du, wenn auch nur unwillkürlich, den ganzen Tag über...

Gerade stieg ich aus der Badewanne. Es war so am späten Nachmittag gegen fünf, die Sonne begann barmherzig nachzugeben, dafür wurde es aber noch stickiger, als Ivona von ihrer Arbeit zurückkam und direkt von der Tür aus anfang zu schreien:

– Ist jemand da? Liebling, wo bist du?

In Momenten der größten Zärtlichkeit nennt sie mich Liebling. Könnt ihr euch vorstellen, einen Mann von 120 Kilo mit dem Namen Liebling.

– Im Badezimmer – schrie ich durch die halbgeöffnete Tür zu ihr rüber.

Irgendwo habe ich gelesen, dass das Liegen im lauwarmen Wasser gut zum Entspannen ist, nur dass dieses Phänomen bei mir nicht der Fall war. (Wir alle sind auf irgendeine Weise Sonderfälle. Ich besonders. Gibt es irgendjemanden, der da anders über sich selbst denkt?). Ich war halb gekocht und nass, voll von sinnlosen Refrains unserer innovativen, unvergesslichen und genialen Sänger.

– Ich komme auch gleich dazu, warte auf mich – führte sie weiter – Eine Dusche ist genau das was ich jetzt auf dieser Welt brauche.

Im Flur zog sie ihre Sandalen aus, im Badezimmer ihr leichtes Kleid, daraufhin umarmte und küsste sie mich, so schwitzig sie auch war, aber ihr Schweiß macht mich süchtig, und danach nahm alles seinen Lauf, so wie es nun mal zwischen zwei Menschen läuft, die sich anziehend finden und lieben.

– Wir werden nichts essen – sagte sie vorher im Esszimmer.

– Ich mach uns nur einen Salat, in einer Stunde gehen wir raus. Stevan wurde aus dem Sanatorium entlassen und hat uns zum Abendessen eingeladen. Er hat eine neue Freundin. Er sagt, dass sie sich in der Rehabilitationsklinik kennen gelernt haben und, dass er sowieso möchte, dass wir uns so schnell wie möglich kennen lernen.

Und so ist mir klar geworden warum ich eine ganztägige Unruhe in mir trage. Manchmal komme ich mir so vor wie ein Frosch, welcher in der Wohnung oder in einem Glas, ganz egal, die Gezeiten vorhersagt und, nun ja, unangenehme Situationen. Gegenüber Stevan, dem Bruder von Ivona, habe ich gar kein Verhältnis aufgebaut, weder mag ich ihn, noch hasse ich ihn, nur nervt mich seine unerträgliche Leichtigkeit des Daseins. An nichts ernstem hat er sich im Leben festhalten können; erst hat er es mit Philosophie probiert, dann mit Politik, alles harte Themen eigentlich mit dem Ziel Erfolg.

Geheiratet hat er mehrere Male, er hat mehrere Kinder von denen er einige als seine anerkennt hat und die anderen nicht. Und er wird langsam, fast unmerklich, zum Humanisten. Vor langer Zeit und unverantwortlich ist er im Alkohol versunken. Mir und Ivona hat er Jahrelang versucht klarzumachen, dass Alkoholismus etwas poetisches ist, und dass das der beste Zustand ist, in dem ein Mensch sein kann. – Die Liebe sei überbewertet – sagte er – glaubt mir, und besonders diese Bettwanzen, ich habe Erfahrung darin, ich bitte euch. Ich liebe Alkohol und lehne eine Entziehungskur ab.

Am Ende landete er in die Klappe, oder wo auch, und schon mehr als ein halbes Jahr versucht er da raus zu kommen...

Wir sind also zum Abendessen, was sollten wir auch anderes tun, es gehört sich ihn zu unterstützen. Außerdem sollte man keine Liebe zu früh verurteilen, vielleicht wird er sich endlich ein bisschen beruhigen mit seiner neuen Freundin.

Sie schwieg fast die ganze Zeit und schmunzelte. – Ich bin Lidija – sagte sie beim Kennenlernen während wir uns an den Tisch auf das Flößchen gesetzt haben. Vom Fluss aus kam der Geruch verfaulter Kräuter hergeflogen. Im Juli ist die Donau auch nicht im besten Zustand. Wir aßen irgendwelche aufgetaute, unappetitliche Meeresfische und tranken Mineralwasser, als Zeichen der Solidarität. Und dann hat Stevan erzählt wie es ihm geht und wann ihm klar wurde, dass der Teufel mit seinem Getränk ein Spiel gespielt hatte.

– Eines morgens wachte ich unterm Bett auf. Ja, genauso, ich konnte mich nicht daran erinnern wo ich mich befinde und wie ich es dahin geschafft habe. Um genau zu sein, ich konnte mich an nichts erinnern, was ich die Tage zuvor gemacht hatte, wenn ich denn überhaupt was gemacht habe. Wisst ihr, Alkohol fordert den ganzen Menschen und darf nicht unter irgendeiner Arbeit leiden. Das letzte, was mir im Gewissen blieb, war, dass ich von irgendwoher zurückgekommen bin, dass sich eine meiner Exfreundinnen bei mir gemeldet hat und mir davon erzählt hat, dass sie Krebs hat und, dass sie nicht weiß bei wem sie ihren Sohn lassen soll, wenn sie stirbt. Die Ärzte haben ihr noch zwei-drei Monate zum Leben gegeben. Zur Seite mit dem, dass der Junge wirklich nicht mein Kind ist, sie bekam ihn mehrere Jahre nach unserer Trennung, und ich habe, entscheidend aus der Situation heraus, auch ohne irgendeinen triftigen Grund, unüberlegt, mich dazu entschieden den kleinen bei mir aufzunehmen und mich aufgrund dessen betrunken. Und wer weiß wie viele Tage ich das getan habe, auf jeden Fall wachte ich unterm Bett auf und fühlte mich so als wäre ich in einer Kiste festgenagelt worden. Irgendwie habe ich es geschafft daraus zu kommen und sah mich in der

Wohnung um. Also jemand hat mich hier hergebracht, oder habe ich das selbst geschafft? Weiß der Teufel. Und da habe ich entschieden, dass es reicht. Ich bin also in eine Entziehungsanstalt gegangen. Wenn du hinein gehst, schließt sich hinter dir das Tor und es gibt kein Zurück mehr. Dort habe ich Lidija kennen gelernt. Ab und zu habe ich meine Exfreundin angerufen, um zu schauen, wie es ihr geht, und ihr ging es immer schlechter und schlechter und wir entschieden uns dazu, dass ich den kleinen wirklich adoptiere. Sie hat die Dokumente alle fertiggestellt, das Problem war nur, dass der Hintergrund des Erziehungsberechtigten nicht ganz makellos ist, aber hoffentlich, lässt sich auch das lösen.

Der Juli bringt schwere, wahnsinnige Geschichten mit sich. Spinnen, Regenwürmer und Blei. Lidija lächelte ein wenig.

– Ja – sagte sie in einem Moment – So haben wir uns entschieden.

Und das war alles von ihr bei dem Abendessen. Ich habe nicht ganz verstanden, ob Stevan sich alleine dazu entschieden hat, oder ob sie das beide zusammen entschieden haben, oder unterstützt Lidija ihn nachdem er das entschieden hat. Danach habe ich auch nicht gefragt, ich hatte das Gefühl als wäre das überflüssig nach einer Erklärung zu fragen über Dinge, die mich im Zweifel lassen, im Dilemma, was ich über all das denken könnte, wenn das mir passieren würde. Irgendwie erleichternd trennten sich dann unsere Wege so gegen elf. Die Donau floss schwach und blinkend, als ginge es sie nichts an. Ivona küsste ihren Bruder und ich umarmte Lidija.

– Alles wird gut – sagte ich zu Stevan. – Haltet uns auf jeden Fall auf dem Laufenden. – Werden wir, keine Sorge.

– In der Wohnung erwartete uns die Hölle; der Beton in Neu-Belgrad fängt erst so gegen zwei-drei Uhr nachts an die Hitze aus sich rauszulassen.

Ich machte den Fernseher an, schaltete ihn auf stumm und drängte mich durch die Kanäle, um meinen Kopf ein wenig frei zu bekommen. Sänger hörten nicht auf zu singen und Schau-

spieler hörten nicht auf zu schauspielern, Pornodarsteller hörten nicht auf zu kopulieren, Soldaten hörten nicht auf zu schießen und Demonstranten hörten nicht auf zu demonstrieren...

– Was für eine Geschichte, nicht wahr? – sagte ich zu Ivona.

– Was man nicht alles im Leben abwarten oder abfangen muss.

– Ich kann darüber nicht sprechen – sagte sie. – Ich bin so erschöpft, ich gehe mich hinlegen. Dieser Idiot hat beschlossen, das ganze Geld der Welt zu verdienen, er wiederholt immer wieder, dass er niemanden hat, mit dem er das machen kann und dann stellt er uns auch noch jede Verspätung in die Rechnung.

– Ich bleib noch ein bisschen, mein Schlaf wurde unterbrochen.

– In Ordnung. Gute Nacht, Liebling.

Sie beugte sich vor, gab mir einen Kuss und ging ins andere Zimmer. Sie ließ die Tür halb offen, um ein wenig Durchzug zu haben. Einen Moment später hörte ich, wie sie schnarcht. Das war ein sehr nobles, ein sehr diskretes weibliches Schnarchen, der einzigen Frau, die ich jemals wirklich geliebt habe und welche mich, weiß der Teufel warum, noch nie gefragt hat, ob ich gerne Vater werden möchte.

Der Frosch in mir, sagte mir, dass es morgen ein wenig angenehmer werden könnte. Ich machte das Fenster auf und irgendwo in der Ferne hat es gewittert. Es roch nach Regen.

Übersetzung von Jovana Đurić

DAS BETT

(Phantasie oder Traum, völlig egal)

Ich weiß, ihr werdet mir sagen, dass ich einen Vogel habe, aber es ist die nackte Wahrheit – MEIN BETT IST AM LEBEN. Würdet ihr es sehen, würde es euch erscheinen, als ob ein übliches Bett mit einer Kiste vor euren Augen stünde, welches in einem Holzlager „Exportdrva“, dort irgendwo am Rand von Neu-Belgrad, im Labyrinth des Mülls, der verlassenen Fabriken, des Abfalles und des armen Gartens mit schwarzem, stinkigem Stroh gekauft wurde. Ich versichere euch aber, dass diese Holzmenge (Holzspanplatten) und Stoffe (billige Möbelstoffe) ein lebendiges Geschöpf mit einer Seele sind. Man sagt, dass ich nicht weiß, besser gesagt, dass ich nicht wusste, dass es in einem Fall oder in zwei Fällen in großen industriellen millionenfachen Serienproduktionen auf eine komische außergewöhnliche Weise zu Fehlern kommt (das sind Teufelsgeschäfte), und wie von einem Fabrikband, mit einer Standardform, ein ganz anderes Ding herunterrutscht, welches hergestellt wurde um Schwierigkeiten zu machen. Ihr habt von denjenigen närrischen Autos aus Disneycomics oder von denjenigen Spielzeugen aus Spielbergs Filmen gehört, die in der Nacht aufleben, wenn die Kinder, die mit denen bis vorhin gespielt haben, einschlafen (sie laufen wahnhaft, mit abgerissenen Armen, Beinen und Köpfen wegen der grauenhaften kindlichen Fähigkeit durch ein dunkles Zimmer, sie stoßen aufeinander und rollen sich von den hohen Abhängen der Möbel herunter, sie drehen sich im Chaos, der eine Form ihrer Welt darstellt, welcher unserer Welt gänzlich gleicht). Aber dies ist weder ein Comic noch ein Film, dies ist eine wahre Geschichte über mein lebendiges Bett, auf dem ich einen beträchtlichen Teil meiner bisherigen Zeit verbrachte. Mir bleibt nur übrig, sie aufzuschreiben.

Jetzt bin ich am Meer, und ich erinnere mich. Das Fenster ist auf, das Haus liegt ganz am Ufer, die Wellen, gleich wie gestern

und wie vor zweitausend Jahren, plätschern auf das Festland. Ein melancholisches Saisonende in einem öden Ferienort. Die Feuchtigkeit und der Südwind, die Sonne ist in den Wolken verloren, ein grauer, depressiver Nachmittag. Ich sitze auf meinem temporären Bett (es ist in Ordnung, ich habe es nach meiner sofortigen Ankunft überprüft) und versuche erfolglos, die Bilder der vergänglichen Ereignisse zu unterdrücken...

Das erste Mal bemerkte ich, dass mit ihm etwas nicht stimmt, war, als die Arbeiter, die Blaumänner, die die ganze Zeit fluchend über enge Fahrstühle und die Höhe des Gebäudes schnauften und in ihre Finger spuckten, es in mein Zimmer geliefert haben. Die Nacht, die ich auf ihm verbrachte, verlief gut (ein normales, regelmäßiges Aufwachen, ein Glass Wasser, ein Gang auf die Toilette), jedoch hatte ich morgens bemerkt, dass mein Bett sich für fast einen halben Meter bewegte (komisch, dachte ich, ich könnte schwören, dass ich es zusammen mit Arbeitern ein Stückchen bis zur Wand geschoben habe). Ich machte das Radio an: sie sprachen über das Erdbeben und ich dachte, dass meine Liege vielleicht wegen verstärkten Vibrationen der Erde abgesprungen ist. Ich gehe davon aus, dass ihr gelesen habt, wie sich der Druck der Außenkräfte z.B. des Windes und des Erdbebens in Betongebäuden, besonders in höheren Etagen, vervielfacht. Ich, wisst ihr, mag es für jedes Phänomen eine rationale Erklärung zu finden, ich glaube überhaupt nicht an Zaubereien, Luftschlösser, Horoskope und andere Schwachsinne. Deswegen fand ich so schnell einen Grund, warum mein Bett nachts läuft. Dies mit dem Erdbeben, welches, wie ich höre, in unseren Gegenden nicht zerstörerisch gefährlich ist, schien für mich sehr überzeugend.

Aber schon am nächsten Abend...

Mich vorbereitend für die verdiente Nachtruhe, hob ich ein Kissen auf und ergriff meinen alten, aber noch guten und bequemen Pyjama, zog ihn an und stellte fest, dass von seinen Ärmeln und Hosenbeinen nur noch Lappen übrig geblieben sind (sie hingen traurig an mir). Als ob der Pyjama von irgendeinem Wild mit Zähnen im tiefsten Albtraum zerrissen wurde. Ihr

müsst mir nicht glauben, in dieser Nacht kämpfte ich mit diesem Ungeheuer. Es würgte mich, biss, kratzte und fraß mich, es wollte meinen Kopf. Dennoch habe ich einen Tiefschlaf, ich schlafe so tief, dass ich trotz des Albtraums und meiner Bemühung aus ihm wach zu werden, erst vor Tagesanbruch schweißgebadet und mit blauen Flecken aufwachte...

In der nächsten Nacht würgte mich ein Bettlaken, danach folgte eine Kreuzigung auf einem inquisitorischen Tisch, dann eine Verkürzung und Verlängerung meiner Glieder, ein Drücken im „spanischen Stiefel“ und so fortwährend. Eines Morgens konnte ich wegen des durchbohrten Fußknöchels nicht zur Arbeit gehen. (Die Erklärung, dass mir dies in einem schrecklichen Traum passierte, als ich plötzlich zusammenzuckte und mich dadurch mit der vergessenen Gabel schnitt, war gar nicht überzeugend. Warum liegt eine Gabel auf dem Bett? Übrigens esse ich immer am Tisch, wie es richtig ist und wie es der liebe Gott befiehlt.) Den Bauch über den Boden ziehend schleppte ich mich bis zum Telefon hin und rief den Notdienst an. Da es besetzt war, verwendete ich meine erworbene Kenntnisse aus dem Erste-Hilfe-Kurs...

Ich dachte, dass ich meinen Verstand verliere. Die nächtliche Folterung verließ mich jedoch nach gewisser Zeit, und das Leben verläuft wie gewohnt, auf eine mehr oder weniger eintönige Art und Weise wie früher, weiter. Genauso wie es im Lied meiner allerliebsten Gruppe beschrieben wurde – Geburt, Schule, Militärdienst, Job, Familie, Rente, Tod. Ich war irgendwo in der Mitte des Weges und tat alles, damit der Rest in bester Ordnung verläuft.

Leider hielt die Ruhe nur kurz an. Sie dauerte so lange an, dass ich bequem liegend auf dem Kopfteil ein paar Filme sehen konnte. (Gott, wie da alles aufgeregt aussah. Und ich, ich hatte nur Kraft, einen Knopf an der Fernbedienung zu drücken und mich vor dem Versinken in den trockenen Keller des Traumes, noch in eine Decke einzumummeln. Der Winter ist gekommen.)

[...] Es fing wieder an, dieses Mal mit dem alten Trick, genauer gesagt, mit seiner schnelleren Version. Das Bett spazierte weiter, besser gesagt, es lief durch die Wohnung. Einst wachte ich

krampfhaft am Kissen, wie ein Schiffbrüchiger auf einem zusammengeschusterten Floß aus dem restlichen Mast und Deck festhaltend, im Vorzimmer auf. Manchmal im Wohnzimmer, zwei-drei Mal im Bad und einmal, oh sehet, im Abstellraum, der 1 mal 1 Meter groß ist. Auch jetzt kann ich nicht verstehen, wie ein 2 mal 1 Meter großes Bett in solch eine Zelle mit dem ranzigen Ölgeruch hineinpasste, wobei es ganz normal dort stand. Ich habe keine rationale Erklärung.

Der Winter ist vorbei, der Frühling kam. Danach der Sommer, im Albtraum. Endlich ekelte es mich an, mit dem häuslichen Monster zu kämpfen (soweit ich weiß, habt ihr ein Haustier, ich hatte ein Hausmonster). Müde und kaum wach handelte ich eines Nachts, dies gebe ich zu, wütend, vollkommend unzurechnungsfähig. Die Decke wegstoßend, die mich als „Sizilianischen Bulle“ einengte, lief ich in die Küche und kam mit einem großen Brotmesser zurück. Ich holte einmal aus und dann noch einmal. Aus dem zerrissenen Stoff quellte das Blut. (Ich fasste es mit meinen Fingern an, es war weder warm noch kalt, es hatte die gleiche Temperatur wie ich. Es kam mir vor, als ob ich sogar ein schweres Einatmen gehört hätte, wie ein Geräusch.) Ich schlug wahnsinnig. Ich verwendete meine letzte Kraft, um ihm mit einem langen Zug die Eingeweide auszuschneiden. Statt der Drahtkonstruktion sah ich die Rippen, statt das Seegrases die Lungen, statt des Strickes, mit welchem man die Feder fest anzieht, die Blutgefäße. In Panik lief ich aus der Wohnung heraus... Und so, jetzt bin ich am Meer, weit weg von meinem Bett. Ich habe keine Ruhe und muss schreiben, ich habe Gewissensbisse. Ich weiß nicht, was mit ihm am Ende passierte, ob es überlebte. Ich bereue und leide, falls das Leiden kein schweres und unangenehmes Wort für ein Bett darstellt. Ehrlich gesagt gleicht es denen, auf welchen ihr sowie Millionen Andere eure Nächte verbringt. Genauso wie gestern und wie vor zweihunderttausend Jahren wäscht das Meer weiterhin den Kies ab, die Urlaubssaison ist zu Ende, die Ansichtskarten sind versendet. Auch die Sommerkleidung ist in tieferen und entfernteren Landschaften der räumlichen Haus-

schränke gelagert. Ich weiß, dass ich unvernünftig gehandelt habe, aber mir bleibt nichts anderes übrig, als mein Bereuen mit der Hoffnung zu tauschen, dass die Wunden nicht tödlich waren, und dass mein lebendiges und unruhiges Bett erholt sein wird, wenn ich zurückkomme. Die Zeit ohne es wäre langweilig und öde, immerhin schaffte es, dass ich mich zumindest in etwas von euch, von anderen, unterscheide. Ich kann es kaum erwarten zurückzukehren und mich mit ihm wieder zu treffen. Ebenso denke ich, dass mich eine verstärkte Therapiearbeit mit Hilfe des Schreibens eines Buches, sowie der Kauf eines neuen Schrankes zusätzlich beruhigen.

Übersetzung von Ivana Žikić

UNTER BIESTERN

Während er neben mir im Bus saß, betrachtete er meine Knie die ganze Zeit. Und er redete und redete ohne Unterlass. Gott, er redete, als ob er alle Worte dieser Welt kannte. Ich verfluchte mich selbst, weil ich mein Pullover nicht mitgebracht hatte, ich hätte ihn mir auf den Schoß legen können, aber nein, der Tag, glaubt mir, war perfekt, heiter, wie nach leichten Träumen, und ich brauchte keinen Pullover. Und er redete und redete und betrachtete meine Knie. Ich tat so, als würde ich ihm zuhören, ab und zu lächelte ich, und zum Glück ist die Reise von Neu-Belgrad zum Zoo in der Festung Kalemegdan nicht weit, sonst wüsste ich nicht, wie ich das ausgehalten hätte. Oh, nein, es war nicht unangenehm, vielmehr, es war unerträglich intensiv. Die ganze vorherige Woche dachte ich an den Zoobesuch, nicht wegen Kängurus und Raben, sondern wegen ihm. Als die Schulleiterin mir am Montag sagte, dass ich die Schüler am Samstag in den Zoo bringen soll, ertappte ich mich sofort mich selber fragend, ob er wohl auch mit uns kommen würde.

Diese Tage zwischen Montag und Samstag waren das reinste Entgegenfiebern: meine Kollegin, mit der ich das Pädagogenbüro teile, bemerkte, dass ich abwesend war. – Du lächelst nur. Was ist los mit dir? Es scheint mir so, als ob du dich verliebt hättest – sagte sie. Und ich erwiderte ihr nichts, hm, was soll ich ihr sagen. Am Donnerstag hatte ich mich etwas beruhigt, ich sah ihn bei der Sitzung des Elternrats, er saß am anderen Ende des Sitzungssaals. Wie gewohnt, die Schulleiterin zog alles unnötig in die Länge hinaus, eine fünfminütige Geschichte rollte sie auf eine Stunde aus, wie klebrigen Teig. Die Schulklingel klingelte mehrmals, aber sie laberte und laberte. – Bitte, absolute Ordnung und keine Annäherungen an den Käfigen. Die Mädchen mit ordentlichen Haaren, die Jungs unter Kontrolle und ohne Baseballschläger. Wir bitten Herrn Mladenović, als Vertreter der Eltern, mitzukommen. Er nickte zustimmend, und sagte: Mit Vergnügen.

Zum Teufel, ich konnte mich nicht beruhigen. Das war ein Anschein, unter welchem mein Zittern nur stärker wurde und von welchem ich, ehrlich gesagt, nur gehört hatte. Alle meine damaligen Lieben waren nur Anschein von Liebe. In der Nacht zwischen Donnerstag und Freitag konnte ich nicht schlafen, ich dachte darüber nach, ob er mich, da, in der Sitzung mit der Schulleiterin, beobachtet hatte, oder schien das nur so in meinem Kopf zu sein. Ich konnte nicht so gut sehen. Wisst ihr, ich bin ein bisschen kurzsichtig, aber eine Brille trage ich sehr selten. Ich mag mein Gesicht mit Brillen nicht. Er saß weit weg, und ich wage es zu sagen, er schien mir nicht richtig real. Dort, am anderen Ende des Sitzungssaals, direkt unter dem Fenster, durch das ununterbrochen das grelle Mailicht schien und meine sowieso verwaschene Sicht noch mehr verwischte. – Was ist los? – fragte mich meine Kollegin in dezidiertem Ton als ich nach der Sitzung zurück in den Raum kam. – Jemand hat dir den Kopf verdreht – sagte sie genau so, sie kann alles vom Gesicht ablesen, sie arbeitet mit präpubertären Kindern.

Ja, am Samstagmorgen, während ich mich vor dem Spiegel vorbereitete, habe ich es endlich kapiert: alle meine vorherigen Lieben, und es waren überhaupt nicht so viele, waren nur Anscheine von Lieben. Ich erinnerte mich an die Worte, die ich vor langer Zeit mitbekommen habe, so als ob sie an jemand anderen gerichtet wären. – Du wirst viele Menschen unglücklich machen – sagte meine Großmutter zu mir, als ich gerade fünfzehn Jahre alt war, und als schon alle Männer auf der Straße begonnen haben sich nach mir ihre Nacken zu verrenken. – Und dann wird dir einer über den Weg laufen und du wirst wegen ihm unglücklich sein. So wird das Gleichgewicht wiederhergestellt, denn es gibt kein Ding in dieser Welt, das nicht sein Gegenteil mit dem es in Gleichgewicht steht, hat. So ist es auch mit Menschen, mit uns, Frauen, und ihnen, den Männern. – ja, so sprach meine alte Omi und damals habe ich sie nicht verstanden, und wollte sie auch nicht verstehen, weil es meinem verrückten Kopf reichte, dass die Jungs aus dem Block 21 der neubelgrader Siedlung sich in mich verliebten, weil ich sie mit meinem verrückten, kecken Blick anschaute, sodass sie der Reihe nach in Ohnmacht fielen.

Sein Sohn kommt zu mir regelmäßig. Er ist schlau, aber wie alle Kinder geschiedener Eltern, hat er gewisse Probleme in seiner Entwicklung. Ich weiß alles über seine Eltern. Über seine Mutter, die ihm immer seltener aus Kanada schreibt, wohin sie mit dem anderen Mann gegangen ist und heiratete, und über den Vater, Professor Mladenović, der das volle Sorgerecht für seinen Sohn und die ältere Tochter übernommen hat. Vor dem Bus, der aus dem Schulhof abfuhr, begrüßte ich die zwei Mladenovići, der jüngere verschwand irgendwo hinten, im Gedrängel fröhlicher Kinder, die in Kürze Affen sehen werden, und der ältere setzte sich, zusammen mit mir, auf die zwei Sitze direkt hinter dem Busfahrer. Er redete und betrachtete meine Knie die ganze Zeit. Mir war es egal worüber er redete, ich habe nur seine Stimme gehört, angenehm, fast hypnotisch. Diese Stimme hatte eine tiefere, zitternde Farbe, die nur bei enttäuschten Menschen zu hören ist. Mein Gott, möge er nur nicht aufhören, betete ich in mir, während wir Brankos Brücke überquerten. All dies, seine Worte, das Licht, und die kurze Fahrt zu den Löwen, brodelte in mir auf bis zur Unerträglichkeit. Erst dann, wirklich, erst dann, verstand ich was mir einst die Mutter meiner Mutter erzählte, mit der Deckung ihrer vollen Weisheit, verstärkt aus den Tiefen ihrer persönlichen Erfahrung, so wie es uns an der Fakultät vorgetragen wurde, weil sie selber eine ähnliche Geschichte hatte. Sie war eine Schönheit von Ruf und sie hat viele Männer unglücklich gemacht, aber dann hat sie für immer mein lieber Großvater, mein schöner Opi, unglücklich gemacht, der alle Frauen dieser Welt auf einmal liebte und mit ihnen umgehen konnte.

Und so, als wir uns auf den Weg zu den Elefanten machten und der Tag sich dem Mittag näherte, dachte ich, obwohl ich wusste, wie jeder Liebesroman endet, Gott, was würde mir dieser Mann sagen, der neben mir geht, und den ich aus sechs Milliarden Menschen dieser Welt als einzigen auserwählt habe, dass ich so innigst mir wünsche, ihn an seine Hand zu nehmen.

Übersetzung von Vukica Stanojević

FREIE SCHULAKTIVITÄTEN

Gordana Rafailović und ich gehen durch den leeren Schulflur. Überall herrscht Stille, nur gelegentlich ist ein gedämpftes Wort aus den Klassenräumen zu hören, an denen wir vorbeigehen, die Unterrichte sind gerade im Gange. Ich bin so begeistert, dass mir schwindelig wird, und ich kenne den Grund, ich bin bis über beide Ohren in Gordana verliebt, wie man damals sagte.

Das verberge ich aber perfekt. Ich weiß, dass viele Jungen aus meiner Gymnasiumklasse dasselbe fühlen: jeder zeigt es auf seine Weise. Ich jedoch nicht. Mit Gordana bin ich sozusagen gut befreundet. Manchmal sprechen wir in der Pause, manchmal kaufe ich ihr eine Laugenstange, manchmal kauft sie mir eine, ich flüstere ihr zu, wenn sie in der Biologie abgefragt wird, bei schriftlichen Prüfungen in Mathe schreibe ich von ihr ab, da ich in der Mathematik eine Pfeife bin. Aber, ihren Blick kann ich nicht aushalten:

Gordana hat schwarze, tief-schwarze Augen, umgeben von einem leichten Nebel, einem Glanz, der für mich nicht von dieser Welt ist, darüber habe ich schon geschrieben. Gordana habe ich seit fünfunddreißig Jahren nicht mehr gesehen, ich weiß weder, wo sie ist, noch was sie macht, noch wie sie aussieht, aber ich erinnere mich noch immer an diese Augen, als ob sie mich die ganze Zeit unverwandt ansähen.

Der Dichter Dis irrt sich hier kolossal, statt *An nichts mehr erinnere ich mich, auch (nicht) an die Augen*,⁸ sollte außer an die Augen stehen.

Und so spazieren Gordana Rafilović und ich in diesem Video durch den leeren Schulflur des XII. Belgrader Gymnasiums, und ich wünsche mir sehnlichst, dass der Flur mindestens zwölf Kilo-

meter lang ist, damit ich länger mit ihr allein sein kann. Den Flur durchschreiten wir jedoch in dreißig Schritten (Gott, immer noch bin ich begeistert, begeistert bin ich auch jetzt, wenn ich mich an diese Szene erinnere), und danach gehen wir einen Stock höher, ins Konferenzzimmer, wohin uns wahrscheinlich die Erdkundelehrerin geschickt hat (die schönsten Beine unserer Schule, lieber Federico Fellini), wohl um irgendeine Karte zu bringen.

Gordana Rafailović, ja, jene, die Augen hat, in die ich eintauche, wann immer ich sie betrachte, nimmt am oberen Ende der Treppe schweigend meine Hand, und ich weiß, dass es Liebe ist. Dieser eine einzige, lautlose Moment, während ich ihre Handfläche an meiner fühle, dauert so lange wie die Ewigkeit selbst, etwa zwölf Millennien. Das Leben kann endlich beginnen. Und möge es niemals enden.

Übersetzung von Sofija Rikanović

---

⁸ Vladislav Petkovic Dis: Vielleicht schläft sie. Übersetzt von Peter Handke und Zarko Radakovic. Erschien in Schreibheft, No. 82, 2013. <https://schreibheft.de/> Doslovno: statt Brauchte nichts mehr, auch nicht die Augen, sollte außer den Augen stehen.

MAMA UND ICH SPIELTEN DOMINO

ich habe von meiner Mama geträumt sie sagte mir pass auf beim Überqueren der Straße, die Autofahrer sind heutzutage unvorsichtig, deshalb sei du vorsichtig und noch etwas sagte sie, aber das habe ich nicht geschafft mir zu merken ist das denn so wichtig es muss wichtig sein, wenn ich das schon vergessen habe, denn ich vergesse immer wichtige Sachen ständig dachte ich darüber nach ich bin nicht zur Arbeit gegangen ich habe kein Brot, Milch und Zeitungen gekauft in der Küche tropfte der Wasserhahn und ich lag weiterhin ich hatte keine Lust aufzustehen der Wasserhahn tropfte ohne aufzuhören ich deckte mich bis über den Kopf zu es war dunkel und stickig und weiter hörte ich auf der Straße Autos und überfüllte Busse, Büro-Ungeziefer und Stimmen aus den umliegenden Wohnungen, und den Wasserhahn wie er tropft dann klingelte das Telefon ich ließ es klingeln, dann hört es auf dann klingelte es wieder, und es klingelte so lange, dass ich doch aufstehen und zu ihm rennen musste man rief mich von der Arbeit an sie fragten mich, warum ich nicht zur Arbeit gekommen bin, ob ich zufällig krank bin ich wusste nicht, was ich sagen soll dann habe ich letztendlich gesagt, dass ich krank sei, aber, dass ich auch auf meine Mama warte nein, danke ich brauche nichts, ich komme allein zurecht ich kehrte zurück in mein Bett und bin wieder eingeschlafen ich habe nichts geträumt es ist wirklich nichts passiert, es war kalt und dunkel in dem Traum niemand ist gekommen, niemand ist gegangen, niemand hat sich gemeldet der Traum war eine dunkle Kammer, ein geschlossener Schuhkarton ich wollte aus ihr raus, aber ich hatte weder Hände noch Beine, oder Augen wer weiß schon, ob ich überhaupt existierte, und dann bin ich wach geworden im Zimmer war das Licht an und ich hatte Hände und Beine und Augen ich war alleine in der Tat, aber ich wusste nicht was ich mit mir anfangen sollte normalerweise, wenn ich so alleine bin, oder wenn ich von meiner Mama träume, setze ich mich hin und

schreibe Verse, aber in Wirklichkeit kommen sie zu mir geflogen von der Muse geküsst und setzen sich wunderschön zusammen wie Dominosteine Mama und ich haben jahrelang Domino gespielt alle meine Gedichte sind gereimt ich erkenne diese Modernisten nicht an, oder wie sie sich nennen wollen, die die nicht reimen ne, ich erkenne sie nicht an und ich verstehe es nicht das kann nicht bergab gehen die Kritiker unterstützen sie, aber uns, wahre Dichter, umgehen sie, als wüsste man nicht was wahre Poesie ist wahre Poesie ist, wenn es beim Lesen die Seele berührt und auf einmal wird man traurig ich bin aufgestanden und habe den Fernseher angemacht der Moderator sagte liebe Zuschauer, guten Abend das hier sind die Nachrichten.

Übersetzung von Zorana Timarac und Michael Beckers

IM TRAUM IST ES NIEMALS LANGWEILIG

In den späten Nachmittagsstunden sendet das Fernsehen Träume für die Menschen, die unter Schlaflosigkeit leiden. Ich nehme die Fernbedienung und irre durch das Satellitenchaos auf der Suche nach einer Geschichte, die meine Amnesie aufheben wird. Und ich weiß nicht, ob ich wirklich fernsehe oder träume. Die Stadt ist leer, in Trümmern. Es ist das Ende eines namenlosen Tages, der sich vor mir auftut wie die Ödnis langer Feiertage zu einer unbestimmten Zeit im Jahr. Ich steige einen langen Hang hinunter, entlang der Straßenbahngleise, in Richtung Stadion. Ich passiere ein Gebäude, in dessen obersten Stockwerk ein Licht brennt. Lange Zeit flackert es wie eine Funzel in meinem Augenwinkel. Oben, irgendwo in großer Höhe, lacht jemand gackernd, wie im Fieber. Ich hebe den Kopf, da ist niemand. Der Himmel ist leer. Ich gehe weiter und durchschreite noch vor Einbruch der Dunkelheit das weit geöffnete Haupttor des Stadions. Die Tribünen sind leer, unbeleuchtet. Ich stehe unten, in der Mitte des Feldes, im Licht der Scheinwerfer. Ich spüre, wie Tausende von Scharfschützen, mindestens hunderttausend abwesende Scharfschützen, auf mich zielen. Doch ich habe keine Angst. Man könnte eher sagen, ich habe Lampenfieber. Ich denke an all die Wettkämpfe, an denen ich niemals teilnehmen werde, obwohl ich doch dazu auserkoren bin, in ihnen die Hauptrolle zu spielen. Ich schwitze, ich flehe die Schützen an, nicht daneben zu schießen. Doch es fällt kein Schuss. In den Innereien des Stadions ist es wie in einem Tempel ohne Dach. Die Leere verschluckt mich. Ich bin wach. Es muss ein Traum sein. Ich meine, es ist sicherlich ein Traum, denn im Traum ist es niemals langweilig.

Übersetzung von Michael Beckers

ACH, GUTE FAHRER, DIE IHR DURCH SOMMEISCHWAIZE NÄCHTE GLEITET

Sie drehte ihren Kopf und wandte sich mir zu, als wünsche sie, etwas zu sagen.

– Sprich – sagte ich.

– Nichts.

– Mir schien, als wolltest du etwas sagen.

– Nein. Wirklich, ich sage es Dir später.

Wir saßen in einem geräumigen Hörsaal und es war, als hörten wir eine ermüdende, lange Geschichte, ich weiß nicht, worüber. Ich hatte ihr erlaubt, mich hierher zu schleppen, weil ich nicht wußte, wo ich sonst bleiben sollte. Es gab nicht einen einzigen Ort. Nirgends. Ohnehin ist es überall gleich. Eine gewisse Zeit, um die zwei Minuten, nicht mehr, betrachtete ich den Vortragenden, einen großen, bärtigen, wortgewandten Typ mit Brille. Er behielt seine Gestalt nur, solange er sprach; wäre er verstummt, wäre er augenblicklich kleiner geworden, amorph gleich einer Amöbe.

Ich versuchte, mich auf seine Worte zu konzentrieren:

– Terror und Zivilisation sind nicht zu trennen – sagte er. –

Die Kultur hat sich unter dem Schutz des Henkers entwickelt. Es ist unmöglich, die Zivilisation zu bewahren, den Terror aber zu beseitigen. Sehr häufig ist er ein schneller und effektiver Ersatz für konventionellen Krieg. Er dauert kürzer und fordert weit weniger Opfer. Ziel des Terrors ist immer eine gewaltsame Veränderung, manchmal eine Veränderung, die mit Zerstörung einhergeht. Wenn sie sich diese Art einer sozialen Aktion, die durch den Wunsch nach Veränderung eines Zustands motiviert ist, bildlich als Zerstörung einer Brücke vorstellen, so können sie dieses Ziel im wesentlichen auf zwei Arten erreichen: indem sie eine Atombombe auf die Stadt werfen, in der sich die Brücke befindet, oder, indem sie unter dem tragenden Brückenpfeiler

ein wenig Dynamit anbringen. Terroristen sind durch die zweite Variante bestimmt. In diesem Sinne ist Terror ökonomisch.

Es war mir zuwider. Der Professor fuhr mit dem Unsinn fort:

– So birgt bereits eine Schwächung des Terrors den Beginn des Zerfalls der Welt in sich. Terror ist das professionelle Risiko eines Staates, und paradoxerweise, liebe Kollegen, ein Risiko selbst jenes Staates, der den eigenen Terrorismus auf das Niveau eines Gesetzes erhebt. Der staatliche Terrorismus kann einzig mit einer Terrorisierung des Staates neutralisiert werden. Von hier ist es nicht weit zu dem Schluß, daß nur der Terror eines einzelnen oder der Terror einer ausgewählten Gruppe einzelner wahrhaft moralisch gerechtfertigt ist, ja nehmen wir an, sogar gewünscht. Lassen wir die Kriterien, nach denen jene einzelnen ausgewählt werden, für einen Augenblick beiseite. Diese Kriterien sind nicht exakt. Mag jemand schlichtweg eine innere moralische Verpflichtung empfinden... Von diesem Punkt aus betrachtet, unterscheiden sich die einzelnen Epochen der Geschichte darin, ob erfolgreiche oder nicht erfolgreiche Terroristen sie realisieren. Erfolgreiche Terroristen sind Helden, Staatsmänner, Demokraten, die nicht erfolgreichen aber sind jene, die sagen: „In Ordnung, wir haben etwas versucht, haben uns der Angst bedient und man hat uns gefürchtet, auch wenn wir nicht erfolgreich waren. Wären wir erfolgreich gewesen, wären wir Helden.

Vielleicht war es interessant für die anderen, vielleicht für sie. Vielleicht, sage ich, ich weiß es nicht. Es drang nicht bis zu mir. Ich betrachtete alle Zuhörer, einige durchnäßte Studenten, auf deren Gesichtern sich nichts ereignete. Ich war müde, mißmutig, zerstreut, kleinmütig, irgendwie fehl am Platz, überflüssig, erschöpft, uninteressiert, abwesend, verschlafen, weit weg, träge, schwerfällig, leer, fern von mir, es war mir alles gleich. Ich empfand Ekel, wollte nach draußen, sofort. Ich stand auf, der Typ blickte mich an, als presse er eine Zitrone aus. Sie faßte mich am Ärmel und hielt mich fest.

– Hej, was hast du, setz dich, es ist gleich zu Ende.

Ich setzte mich gehorsam.

– Du bist blaß. Geht es dir gut? Wie fühlst du dich?

Ich schwieg, was konnte ich ihr antworten. Wie ich mich fühle? Überhaupt nicht. Kennst du den Baum, dort in Neu-Belgrad, der inmitten riesiger Betonplatten gepflanzt ist, die ihn zwingen, davon zu leben, daß er seine eigenen Wurzel frißt, nachdem er alle Erde unter sich verschlungen hat. Das ist es, so fühle ich mich, dachte ich schweigend. Ich wünschte, daß etwas geschehe, etwas, das mich ein wenig bewegen würde, sei es auch zum Schlechten, aber es nützte nichts, schon seit Tagen, seit der Ankunft aus V., hatte sich nichts ereignet, ich war mir selbst unbekannt, alles was geschah, geschah mit irgend jemand anders, nicht mit mir, mein Gott, wie viele Bilder, die sich grundlos und gegen meinen Willen einprägten, wie viele verdüsterte Räume, ich fühlte, es wären hundert Meter bis zum Wald, über ein Minenfeld, im Zick-zack-Lauf, nur mit dem einen Gedanken im Kopf, ich will nicht darauf treten, ich will nicht darauf treten, in der Feme war, in Ruinen und entzweigeschnitten, die Stadt zu sehen, hingen Fernleitungen herab mit abgerissenen Drähten, die bis zur Erde reichten, irgendwo in der Nähe war ein kurzes, scharfes Rattern zu hören, tack-tack-tack, von irgendwoher das dumpfe Donnern einer Kanone, ich lief und war schon in der Nähe des Waldes, nur noch einige Schritte und da blitzte etwas jäh auf, ich hörte nichts, über meine Augen zog jemand eine schwarze Binde, das Letzte was ich sah, war eine todbleiche Hand, die mir deutete, ich solle mich ihr entgegen bewegen... Im Krankenhaus kehrte dann das Bild einer längst vergangenen Matinee wieder, in einem kleinen schwülen Kino, in der „Fontana“ vielleicht, ich bin nicht sicher, Menschen flogen am Himmel, unter Regenschirmen und sangen fröhliche Lieder, und ich, der Zwölfjährige, ernst und alt, saß unter den wenigen Besuchern, an den Stuhl gefesselt, und konnte nirgendwohin gehen, in der Tat, ich wollte das nicht, und so war es auch später, viel später, und auch jetzt, da ich ihr Profil betrachte, und wie sie unbewußt, mit halboffenen Augen sanft und kaum merklich ihren Kopf dem Vortragenden zuneigt.

Wir hatten uns in der Aula der Fakultät getroffen, vor einigen Tagen. Manchmal ging ich an diesen Ort, ohne Grund... gut, sagen wir, daß man dort beachtenswerte Mädchen, Studentinnen, sehen konnte, und von ihnen viele. Gewöhnlich war ich vorher durch die umliegenden Straßen gegangen, nur um die Zeit zu vertreiben, und kam schließlich in die leere, kalte Halle, die einer makellos ausgeschlagenen Höhle glich. An jenem Morgen, als sie mich auffas, waren die Vorträge abgesagt. Sie wechselte mich mit jemand, und als sie mir eröffnete, daß wir eigentlich nicht bekannt waren, unterhielten wir uns bereits, gebeugt über Tassen wannen Kaffees im Bistro an der Ecke. Ich fand sie auch am nächsten Tag. Sie war dort, in einer gedämpften, aber lebendigen Diskussion mit zwei feinen Mädchen, die ihr sehr ähnlich waren. – Terrorismus ist Männersache, Feminismus aber ist etwas anderes, das dürfen wir nicht, vergessen – sagte die eine von ihnen, wichtig und vollkommen gekünstelt, in der Pose derer, die erst noch Gelehrte werden wollen, und im Ton derer, die im Glauben, vernünftig zu sprechen, die alten Dummheiten von Jahrhunderten wiederholen. Ich schenkte dem keine Aufmerksamkeit. Später führte sie mich in ihr Zimmer, zwei oder drei Straßen weiter, und zeigte mir alles, was sie konnte und was sie besaß, einschließlich eines kleinen braunen Leberflecks an der Innenseite ihre Oberschenkels. An der Wand hing, einsam auf dem Weiß, das Poster einer Frau, deren Namen ich vergessen habe, er erinnerte mich an ein Heulen, oder etwas ähnliches, sie erzählte mir etwas darüber, aber ich hörte schon nicht mehr aufmerksam zu, weit mehr beschäftigte mich ihre Haut. Sie war angenehm kühl, sie ähnelte in diesen Dingen einer vollkommenen, mechanischen Puppe, der man beigebracht hat, durch Wiederholung bestimmter Bewegungen so etwas wie Befriedigung zu erreichen, begleitet von einer Erhöhung der Körpertemperatur, aber nein, nichts dergleichen, mit einem Mal hörte sie mit den lächerlichen Bewegungen auf, sie konnte es nicht ohne Anwesenheit eines dritten tun. Das sagte sie mir später, viel später. In Ordnung, sagte ich, wahrscheinlich hast du bessere Typen gehabt

als mich. Du siehst scheinbar interessantere und reichere Leute, kannst auswählen. Ich aber sitze, seit ich denken kann, in diesem Dreckloch der Stadt und werde alt. Das ist das einzige, was ich tue. Im letzten Jahr bin ich um soviel gealtert wie in den vorherigen dreißig. Und das Schlimmste ist, das geht immer schneller, jeden Tag altere ich um soviel, wie ich an allen vergangenen Tagen zusammen gealtert bin. Manchmal wünsche ich, alles zu vergessen, im Zimmer zu liegen und einfach zu atmen, daß es mich einfach gibt, daß ich bin, unabhängig von den Dingen, unabhängig von den Menschen, unabhängig von allem. Ich sagte ihr noch einige feine Sätze, an die ich mich nicht erinnere. Ach ja, ich sagte ihr, daß ich tausend Gesichter habe, ich habe tausendvierhundert, sagte sie, ich habe tausendvierhundertundeines; und sie: ich habe tausendvierhundertundzwei, ich habe immer ein Gesicht mehr als du, sagte ich ihr, ein wenig genervt, es fehlte nicht viel, daß ich fortging, was zum Teufel saß ich da und schwätzte, und das Loch in mir weitete sich, ich verlor mich von innen heraus, die Leere war groß wie der Schlund von Moby Dick, jeden Tag verliere ich in mir eine neue kleine Höhle, werde von innen porös, eines Tages werde ich zerfallen...

Die Qual des Vortrags war schließlich beendet. Sie faßte mich am Ärmel und führte mich zum Ausgang. Im Gang holten wir den Vortragenden ein:

– Herr Professor – sagte sie – empfangen sie heute?

Der Typ drehte sich um. Er hatte ein Gesicht, wie man es leicht vergißt. – Natürlich. Kommen sie mit mir.

Er schloß sein Zimmer auf, eine kleine schwüle Kammer, übervoll mit Büchern und ohne Tageslicht, und bot uns an, Platz zu nehmen. Dann schaltete er das Licht ein und schloß die Tür. Er blickte uns nicht an, die Frage war irgendwohin über uns gestellt.

– Ist ihr Kollege neu?

– Ja – sagte ich – nein, eigentlich nicht.

– Ich habe sie bis jetzt nicht in den Übungen gesehen. Pause. Als ob ich hätte etwas sagen sollen.

– Herr Professor – fiel sie ein, die Stille zermahlend – er studiert eigentlich nicht an unserer Fakultät, aber sie können absolutes Vertrauen in ihn haben. Er ist mein Mensch – fugte sie mit einem Milligramm jener weiblichen Unbestimmtheit in der Stimme hinzu, aus der niemand außer ihr entnehmen konnte, was diese zwei Worte wirklich bedeuteten – mein Mensch.

– Woher bist du, junger Mann? – fragte der Typ, zum du übergehend.

– Von hier.

– Aus welchem Stadtteil?

– Von jenseits des Flusses. Aus Neu-Belgrad.

– Aha. Und bei wem wohnst du?

– Allein.

– Was machst du?

– Dies und jenes.

– Studierst du etwas anderes?

– Nein.

– Hast du eine Wohnung?

– Wo?

– Am Boulevard.

– Gut. Das kommt uns entgegen. Weißt du, wo die chinesische Mauer ist?

– Weiß ich. In China – sagte ich, ohne die Lippen zu bewegen. Der Typ nervte mich bereits mit seinem verhörenden Vorgehen und mit diesem Gesicht, das gleichsam nicht sein eigenes war.

– Lassen wir die Scherze beiseite. Wir beschäftigen uns mit ernstesten Dingen. Ich nehme an, daß dir unsere Freundin davon erzählt hat.

– Ich habe keine Ahnung.

– Herr Professor, denken sie nicht... – versuchte sie zu sagen, aber er unterbrach sie.

– Gut, gut, ich wollte es nur überprüfen, das Schweigen versteht sich.

– Schweigen, worüber? – fragte ich.

– Langsam, mein Junge, ganz langsam. Das, was ich vergessen habe, mußt du zuerst lernen. Also, weißt du wo die Chinesische Mauer ist? In Neu-Belgrad. Nicht in China.

– Ich weiß.

– Der vierte Eingang, Parterre. Die erste Tür links vom Lift. Auf ihr ist nichts geschrieben. Die Klingel geht nicht. Klopfen sie heute abend um halb acht. Das, was sie bekommen, bringen sie zum *Merkator*.⁹

– Wem? – fragte sie.

– Niemandem. Hast du mit Autos gearbeitet?

– Ein wenig.

– In Ordnung. Sucht irgendeine Karre und parkt sie vor dem Gewerbehau.

– Dort gibt es keinen Parkplatz.

– In der Tat. Gut, dann vor dem Rathaus oder der Miliz, ganz egal. Entfernt euch rechtzeitig. Wir sehen uns nach der angekündigten Vorlesung.

– Das war alles? – fragte sie.

– Für heute. Wie geht ihre Seminararbeit voran?

– Ich werde sie bald abschließen.

– Wie hatten wir das Thema formuliert? Erinnern sie mich.

– Aspekte des Terrorismus in den Dramen Piscators und Brechts.

– Ausgezeichnet. Werden sie Piscators Produktion von Schillers Räubern mit aufhehmen?

– Auf alle Fälle. Ich habe noch einige Zweifel bei der Analyse der Figur Karl Moor.

– Mit gutem Grund. Er ist der Schlüssel zu diesem Drama. Geben sie acht, seine Absicht, sich der Macht zu widersetzen hat ihre Wurzeln vor allem in dem Ver-worfensein vom mächtigen Vater und nicht in einer umfassenden politischen Vision. Er widersetzt sich der Ungerechtigkeit, aber er macht sich zum ab-

---

⁹ *Merkator* heißt ein großes slowenisches Kaufhaus, das sich bis 1991 in Neu-Belgrad befand.

soluten Herrscher über eine eigene Bande aus einer erfolglosen, unaufgeklärten, desorientierten und zufälligen Gefolgschaft, die er mit augenfälliger Verachtung wie Zombies im Koma, als einfache mechanische Ausführende seiner scheinbaren Heldentaten ansieht. Ich möchte damit sagen, seine utopischen Visionen von einer besseren Welt, die nur mit Gewalt zu erreichen sind, sind unbestimmt, und wären, gäbe es nicht so viel Blut, rein idealistisch und lassen sich keineswegs als das Werk eines ernsthaft begründeten politischen Programms betrachten. Seine Glaubwürdigkeit als Terrorist wird durch sein Schwanken und sein übertriebenes Gewissen herabgesetzt. Gewissen und Terror passen nicht zusammen.

– So habe ich das auch gedacht.

– Gut. Schreiben sie das und bringen sie mir es bis zum Ende dieses Semesters. Sollte ich zufällig nicht in der Fakultät sein, wird mein Assistent die Arbeit annehmen – sagte er und stand auf. (Ich sah ihn an, er wirkte, als ob er sich von irgendwoher verirrt hätte.) Es war Zeit zu gehen.

Auf die Straßen legte sich die erste Dämmerung. Ans andere Ufer des Flusses fuhren wir mit dem Bus, einem stinkenden, heruntergekommenen Bus, der überfüllt war mit verknitterten Reisenden. Drinnen war es angenehm wie in einer Gaskammer, das zusammengedrängte Vieh dünstete aus, einträchtig und warm. Draußen war es Sommer. Wir stiegen an der ersten Haltestelle aus und gingen zur Mündung, um etwas Zeit zu vertreiben, bis um halb acht. Wir setzten uns auf die betonene Einfassung des Kais. Die Sava trug Astwerk. Ein Schiff fuhr vorüber und blinzelte mit blauem Signallicht. In der Ferne, unter der Festung, ertönte eine Fabriksirene. Wir zündeten Zigaretten an und schauten ins Wasser. In der Dämmerung fließt der Fluß langsamer.

– Gut, was werden wir jetzt tun? – fragte ich.

– Ich denke, das haben wir schon vereinbart.

– Nun gut. Ich frage mich nur, warum du all das tun willst.

– Und du?

– Sagen wir, es interessiert mich, wie das alles ausgehen wird.

– Hast du nicht einen richtigen Grand?

– Nein.

– Wirklich?

– Wirklich.

– Mir ist das alles gegen den Kopf. Wo leben wir denn? Und wie? Arm, widerwärtig, uninteressant, erbärmlich, als ob wir Tage vergeuden, die uns nicht gehören, und dabei noch sagen: „Das macht ja nichts.“ Ich will nicht mehr weiter so. Ich will etwas verändern. Was auch immer. Und in diesem Land gibt es etwas zu verändern, glaube ich, was auch immer du veränderst, veränderst du zum Guten, soweit stecken wir in der Scheiße...

– Du liest zuviel.

– Nein, ich sehe nur. Und ich frage mich, warum all das gerade mit uns geschehen mußte.

– Mit mir ist nichts geschehen.

– Was erzählst du da. Wie ging es dir denn dort.

– Grausam. Wirklich, ich habe es vergessen. Genauer, ich versuche zu vergessen. Das geschah einem anderen. Und jetzt geschieht eben nichts mehr mit mir.

– Das ist das Schlimmste, wenn sich nichts mehr ereignet. Hast du nicht vor, etwas zu versuchen, eines Morgens aufzustehen und dir zu sagen: „Nun gut, mein Freund, von heute an wird es nicht mehr so sein, wie sie wollen, sondern so, wie ich will.“

– Wer ist das: sie?

– Na sie, die Großkopfigen.

– Aha, ich verstehe. Und dann?

– Dann brichst du auf, wirklich etwas zu tun. Findest eine Gruppe, und dann tust du etwas.

– Ich habe keine Gruppe und weiß auch nicht, was ich tun soll.

– Wir wissen es.

– Wer ist das: wir? Denkst du an den Professor?

– Auch an ihn.

– Seine Fratze gefällt mir nicht.

– Mir auch nicht. Aber wir brauchen ihn, vorerst. Lassen wir ihn denken, er habe uns in der Hand, er brauche uns.”

– Wenn ich dich richtig verstanden habe, dann willst du mit zwei Menschen, gut, mit drei Menschen die Welt verändern. Ich weiß, ich weiß, du wirst sagen: „Warum auch nicht, man muß nur daran glauben. Einige sind darin erfolgreich. Alle wichtigen Dinge haben mit zwei, drei Fanatikern begonnen.“ Und das ist wirklich so, aber es sind verflucht glückliche Narren, schau, jeden Tag siehst du im Fernsehen, wie ein paar unglückliche, namenlose Typen hinter einer Idee heijagen, einer Utopie oder Vision, hinter einer dummen Sache, an die sie glauben, und wegen der sie sich oder andere umbringen, und die Welt ändert sich kein bißchen.

– Du steigst also aus?

– Ich steige nicht aus.

– Ich habe es gewußt. Das ist die richtige Entscheidung. Als ich dich zum ersten Mal sah, war ich mir sofort sicher, daß du ein wirklicher, ernster Spieler bist.

– Wie?

– Nur die wirklichen Spieler sind in der Lage, um den eigenen Kopf zu spielen. Daran sind sie leicht zu erkennen.

– Nun gut. Tun wir etwas. Ich denke nur daran, was ist, wenn jemand stirbt, der damit überhaupt nichts zu tun hat. Da kommt ein Mensch mit einer Zigarette, in Hausschuhen und bum, gibt es ihn nicht mehr. Zufällig.

– Es gibt keine unschuldigen. Alle, die einwilligen, so zu leben, wie sie leben, können nicht unschuldig sein. Im Gegenteil, sie sind schuldig.

– Vielleicht willigen sie nicht ein, vielleicht sind sie verängstigt.

– Sie müssen sich auch ängstigen. Dem friedlichen Vieh macht man nur Angst. Die Großkopfigen bedienen sich der Angst.

– Auch wir werden die Angst nutzen.

Sie verstummte. Sie wußte nicht, was sie mir antworten sollte. Dann sagte sie doch:

– Höre, ich weiß, daß ich sie nicht ertragen kann, und daß das, was wir tun werden, sehr wichtig ist. Und denke nicht zuviel daran, was hinterher sein wird.

– Irgendetwas wird schon sein. Sie lachte auf, ich hatte wohl etwas schlaues gesagt. Sie stand auf und faßte mich an der Hand. Auf dem nächsten Parkplatz wählte ich ein unauffälliges Auto aus und zwei Minuten später sausten wir auf der Ringstraße zur Savemündung, dorthin, wo ich als Bengel die ersten Autorennen gesehen hatte.

– Haben wir noch Zeit für eine Runde – fragte ich.

– Sieben Uhr zwanzig – sagte sie an Stelle einer Antwort.

– Gut, fahren wir.

Das Rennen hob ich für eine andere Gelegenheit auf. Die Chinesische Mauer war nicht weit, drei oder vier Straßen weiter, wir erreichten sie schnell, obwohl das Auto sehr schlecht war, Moder auf Rädern. Der vierte Eingang, Parterr, die erste Tür neben dem Lift. Das Licht im Treppenhaus ging nicht. Sie klopfte. Niemand öffnete ihr. Sie klopfte von neuem.

– Wer ist da – fragte jemand zitternde Stimme aus der Tiefe der Wohnung und rasselte mit den Schlüsseln.

– Freunde.

Er schloß die Tür auf und öffnete sie soweit, daß seine Stimme etwas deutlicher wurde. In der Dunkelheit konnte ich sein Gesicht nicht erkennen.

– Wer schickt sie?

– Der Professor.

– Hat er etwas bestellt?

– Er ließ sie grüßen und sagte, daß wir ein Paket bekommen würden.

– Warten sie.

Wir warteten. Aus den Wohnungen drang das Rauschen der Abendnachrichten des Fernsehens. Das Vieh atmete gleichförmig und wartete darauf, daß die Großkopfigen meldeten, wann der Krieg zu Ende sei. Ich irrte mich: die Gräben waren voller Schlamm, das Wasser drang durch das schwarze Astwerk über

unseren Köpfen, der Schlamm war überall; wohin du auch blickst, Schlamm und Fäulnis, auch wir waren aus Schlamm, wir waren von einem trüben Stamm, der in die Nacht schleicht, hinein in einen anderen, unsichtbaren trüben Stamm, der aus dem selben Schlamm ist, ringsum stieg das Wasser, der Rauch des feuchten, zischenden Feuers biß in den Augen... Die Tür öffnete sich schließlich von neuem und die Hand eines Freundes des Professors reichte uns ein gut verschnürtes Paket von der Größe einer Schuhschachtel.

Jemand rief den Lift von den höheren Stockwerken und aus der Kabine fiel Licht in den Ausgang. Die Hand des Freundes vom Professor war weiß, wie mit Mehl bestreut, nahezu kindlich, irgendwoher bekannt.

– Tragen sie es sofort weg. Der Uhrmechanismus läuft – sagte er und schloß ohne Gruß die Tür.

Der Lift kehrte zurück. Wir gingen schnell zur Haustür hinaus und setzten uns ins Auto. Ihre Hände zitterten, als sie eine Zigarette anzündete.

– Hast du Angst? Wir können immer noch aussteigen.

– Nein. Ein wenig positive Erregung, es ist das erste Mal für mich. Ich zittere immer, wenn ich etwas zum ersten Mal mache. Was meinst du?

– Mir ist es ganz egal.

– Als ob wir einen Film anschauen.

– Ungefähr so. Ich weiß nur nicht, ob er gut oder schlecht ist.

– Das hängt vom Ende ab. Und das Ende wird ein großes bum sein.

Wir fuhrten auf den Boulevard hinaus. Er war breit und trocken. Ich fuhr langsam und dachte darüber nach, warum ausgerechnet jetzt, warum gerade ich mich hier befand, ich konnte auch ein anderer sein, an einem anderen Ort, und doch auch nicht, alles verdient den Platz, an dem es sich gerade jetzt befindet und die Menschen, eine Unzahl von Menschen bewegt sich wie irr an verschiedenen, für sie richtigen, einzig möglichen Orten und glaubt, etwas wichtiges zu tun, einer tötet den anderen,

der Mörder denkt, es gebe so etwas wie einen Grund, und dem Opfer scheint, es sei ohne Grund geschehen, die Großkopfigen fassen Beschlüsse, aufgrund derer sie glauben, wichtig zu sein, denn wären sie nicht wichtig, wären sie keine Großkopfigen, das Vieh produziert Nahrung, bereitet Nahrung zu und verschlingt sie, scheidet Kot aus und macht aus diesem Kot wieder Nahrung, paart sich, schwitzt, gebirt, erkrankt, altert und stirbt, streift die Glieder vom Kadaver ab und näht sie an lebende Leichen an, mag ihnen das auch nur für einen Tag die Hoffnung verlängern, sie gehen zur Arbeit, in die Schule, in Urlaub und auf Beerdigungen, und das ist das Leben, Spucke, Physiologie und Anatomie, ein widerlich süßliches Leben, das sich für Kriege rüstet, durch Stadien heult, Marathons läuft, in Krematorien Bettler, Krüppel und Ausgestoßene aus Stämmen verbrennt, die kein Glück hatten, und geht am selben Abend in Violinkonzerte, lästert, klaut, vollbringt gute Werke, kriecht und wimmelt, wie Kakerlaken wimmeln in einem ungeputzten, verstopften Abfluß.

In der Feme, auf der Spitze des höchsten Hochhauses, leuchtete die zahnlose Reklame des Gewerbehauses auf und erlosch, die Buchstaben waren durchgebrannt. Sie kündigte Unordnung an, anstelle von *gewerbehaus merkator* war dort nun *gewerbehaUs Merkator* geschrieben, das BUM war im Anzug, das BUM mußte einfach kommen.

Wir ließen das Auto am vereinbarten Platz stehen. Niemand bemerkte uns, wir waren ein Teil des Stadtgewimmels.

– Wohin jetzt?”

– Wir könnten zum Professor.

– Weißt Du, wo er wohnt?

– Natürlich, fünf Haltestellen von hier, im Block 66.

– Was werden wir dort machen?

– Ich habe keine Ahnung. Wir schauen, was er sagt, wenn er uns sieht.

Der Block 66 liegt unterhalb der geometrischen, steril angeordneten Gebäude auf dem Neubelgrader Sand. Wenn Sie zur Zeit der großen Sommerhitze in diesen Teil der Stadt gehen, scheint

es Ihnen, als ob all das nur eine leere Halluzination sei, als ob alle diese Häuser, Straßen, Parkplätze und Geschäfte von der heißen, zitternden Luft errichtet wären. Rundherum sind Sand und die Kräne anderer Baustellen. Der Professor war nicht überrascht. Im Gegenteil, er verhielt sich so, als hätte er den ganzen Tag auf uns gewartet. Mit dem Gesicht aus Plastelin wirkte er ziemlich überzeugend. Er führte uns in eine fast völlig leere Wohnung. Nur auf dem Boden des Wohnzimmers stand ein eingeschalteter Fernseher. Wir setzten uns auf schmutzige Teppiche.

– Ich ziehe um – sagte er, obwohl wir nichts gefragt hatten – Ihr könnt heute abend bei mir übernachten. Das Bett ist im anderen Zimmer. Meldet Euch nicht am Telefon. Den Schlüssel werft ihr morgen in den Briefkasten. Ich muß jetzt gehen, es sind noch einige unaufschiebbare Geschäfte zu erledigen. Dann werde ich für einige Zeit verreisen. Ich habe eine Einladung als Gastdozent an eine andere Universität, ins Ausland. Sucht mich nicht. Ich werde mich melden, wenn die Zeit dafür gekommen ist. Ihr werdet Euch schon irgendwie zurechtfinden. Falls ihr irgendetwas braucht, wißt ihr, wohin ihr gehen müßt. Auf Wiedersehen.

Ich spürte den Wunsch, ihn zu schlagen. Und als er sich schon zur Tür bewegt hatte, tat ich dies. Er taumelte unter meinem Schlag, schlug im Fallen mit dem Kopf gegen die Wand. Er verlor das Bewußtsein, Blut rann aus seiner gebrochenen Nase. Wir schleppten ihn in das andere Zimmer und legten ihn gefesselt auf das Bett. Sie setzte sich neben ihn und zog mich zu sich. Sie war mir völlig unbekannt, ich konnte nicht eines aus ihren tausend Gesichtern erkennen, wir trieben es wild, als litten wir unter einem unstillbaren und langen Durst, als täten wir es das erste und letzte Mal. Der Professor öffnete die Augen. Schaute. Wir konnten ihn im Badezimmer aufhängen oder aus der Wohnung schmeißen. Wir taten letzteres. Von der Kühle geführt taumelte er den Gang hinunter. Ich wußte, daß er nicht zurückkehren würde.

– Ich mag kein Blut – sagte sie – auch keine Gewalt, selbst wenn sie unumgänglich ist. Aber sie ist unmöglich zu kontrol-

lieren. Sie wächst und eines Tages werden alle Menschen dieser Stadt, aller Städte auf die Straße gehen und anfangen, sich gegenseitig zu erschlagen. Kannst du dir das vorstellen?

– Ich habe es nicht versucht, wahrscheinlich werden wir auch das im Fernsehen sehen, ein neuer Messias wird bei einer Direktübertragung geboren werden. Aber lassen wir das. Warst du schon einmal hier?

– Natürlich, Professoren lieben Studentinnen. Sie würden auch Minderjährige ficken, wenn sie es nur könnten und wagten. Und umgekehrt. Studentinnen lieben Professoren. Was für ein vollkommener, perverser Idiot. Er brennt auf die Jugend, ein reiner Voyeur. Ein Narr, der Sprüche klopft und, was das Schlimmste ist, er redet so, daß dir jede Dummheit, von der er spricht, möglich erscheint. Wozu brauchen wir das alles?

– Komm – sagte ich – jetzt ist Tagesschau. Wir legten uns auf den Teppich und trieben es von neuem, im Fernsehen lief die Nachricht von der Bombenexplosion. Sie begannen mit ihr, nicht mit den Großkopfigen. – Verehrte Zuschauer – sagte die plastische Sprecherin, wie eine Barbie-Puppe, und es gelang ihr doch nicht, ihre Aufregung gänzlich zu verbergen. – Leider gehört Belgrad nicht mehr zu den friedlichsten europäischen Städten. Heute abend explodierte vor dem Rathaus von Neu-Belgrad eine dort abgestellte Bombe. Wie wir erfahren haben, kamen zwei Personen ums Leben und weitere Personen wurden schwer oder leicht verletzt. Nach den Befunden des Untersuchungsgerichts befand sich die Bombe in einem Kraftfahrzeug, das zwischen den Gebäuden des Rathauses und der Miliz geparkt war. Erste Nachrichten besagen, der Sachschaden sei sehr hoch, die Scheiben der umliegenden Gebäude seien zersprungen, und die Zahl der Opfer wäre bedeutend höher gewesen, wenn sich bei der nahegelegenen Bushaltestelle im Moment der Explosion mehr Reisende aufgehalten hätten. Aus dem Klinikzentrum erhielten wir die Nachricht, allen verletzten Passanten sei rechtzeitig medizinische Hilfe geleistet worden und sie befänden sich zum Glück außer Lebensgefahr. Bis jetzt hat niemand die Verantwortung für die

Explosion übernommen. Wenn sich die Größe einer Stadt heute unter anderem an der Menge und Konzentration des Bösen in ihr mißt, dann ist Belgrad mit diesem terroristischen Akt definitiv eine Großstadt geworden - derartige Meldungen haben wir, wenn sie sich erinnern, in den vergangenen Jahren überwiegend von den ausländischen Fernsehsendern erhalten. Über neue Angaben werden wir in unseren folgenden Nachrichtensendungen berichten.

- Hej, ich gehe ins Bett, ich kann nicht mehr. Gute Nacht.

- Gute Nacht.

Ich blieb allein vor dem Bildschirm.

Zu später nachmittäglicher Stunde strahlt das Fernsehen für Menschen, die unter Schlaflosigkeit leiden, Träume aus. Ich nehme die Fernbedienung und irre durch das Satellitenchaos. Ich suche eine Geschichte, die meine Amnesie zunichte machen kann. Und weiß nicht, ob ich in Wirklichkeit schaue oder schlafe. Die Stadt ist leer, liegt in Ruinen. Es ist das Ende eines namenlosen Tages, das aufklafft wie die Öde langer Feiertage zu unbestimmter Jahreszeit. Ich gehe auf Straßenbahnschienen eine lange abfällige Straße hinab, dem Stadion entgegen. In einem Gebäude, an dem ich vorübergehe, wird im höchsten Stockwerk Licht gemacht und flirrt wie eine Motte am Rand meines Auges. Oben, von der Höhe herab, lacht jemand schallend im Fieber. Ich hebe den Kopf, aber niemand ist dort. Der Himmel ist taub. Ich gehe weiter und im Angesicht der Nacht gehe ich durch das weitgeöffnete Haupttor des Stadions. Die Tribünen sind leer und unbeleuchtet, und ich stehe unten, im Zentrum des Spielfelds, im Schnittpunkt des Flutlichts und fühle, wie Tausende Scharfschützen, mindestens hunderttausend nicht anwesender Scharfschützen auf mich zielen, ich habe keine Angst, würde eher sagen, ich habe Lampenfieber, denke an alle Augenblicke, die sich niemals ereignen werden, als deren Hauptheld ich jedoch bestimmt bin, ich schwitze, bitte die Schützen, nicht zu verfehlen, aber es folgt kein Schuß, im Inneren des Stadions ist es wie in einer Kirche ohne Bedachung, die Leere verschlingt mich. Ich bin wach. Das

muß ein Traum sein, denke ich, es ist doch ein Traum, ein Traum ist niemals überdrüssig.

Ich blickte auf die Uhr. Der Morgen nahte. Noch ein wenig und der Verkehr auf dem Boulevard wird lebhafter werden, es werden sich Lastwagen finden zum Abtransport des Mülls, die Müllhalden am Stadtrand wachsen von Tag zu Tag, es umgibt uns ein großer Wall weggeworfener Dinge. Die Selbstbedienungsläden und Zeitungskioske werden öffnen, die Frühausgaben werden noch eine falsche Nachricht verkünden. Und neue Tode, einen Berg neuer Tode. Ich ging sie aufwecken. Sie schlief ruhig, als sei sie von einer großen Sorge befreit. - Hej - sagte ich - wach auf, wir fahren ans Meer.

Sie öffnete die Augen.

- Bitte?

- Los, wir fahren ans Meer.

Sie hatte nichts dagegen. Sie zog sich an und wir sausten die Treppen hinunter, die Wohnung schlossen wir nicht ab. Das Parkplatzangebot vor dem Haus war reichlich, wir sprangen in eine Kiste, ein japanisches Ungeheuer auf Rädern, es verschlang die Kilometer und im Nu waren wir außerhalb der Stadt, der Tag war schwül, der Sommer hatte gerade erst begonnen, in der Wäldern, durch die wir fuhren, wuchsen seltsame Bäume, die Städte waren schlechte Kartonbauten, ein zufälliger, beiläufiger Haufen von Häusern, Brücken und Straßen, die Gebirge glichen schlechten Zeichnungen, wie vom Steinmetz selbst gezeichnet, und irgendwo hinter ihnen erstreckte sich das gleichgültig unendliche Meer, ein anderer Name für den Himmel. Es tat sich plötzlich auf, hinter einer Kurve; es war schon Spätnachmittag, die Luft war dicht, heiß und schwer von den mediterranen Düften.

- Bleib stehen, laß uns das Meer anschauen - sagte sie und ich parkte das Auto dort auf der Anhöhe. Wir stiegen aus, gingen an den Rand der Straße und setzten uns auf die steinerne Einfassung über einem Abgrund.

- Weißt du - sagte sie - ich wollte dir etwas sagen.

- Sag's.

– Ich kann mich nicht erinnern. Ich weiß nur, daß in der Frage etwas wichtiges lag, wenigstens für mich.

– Wenn es wichtig war, wirst du dich erinnern. Du darfst nur nicht daran denken, gewöhnlich kommt es dir, wenn du an etwas anderes denkst.

– Nein, nein, ich kann mich einfach nicht daran erinnern.

Wir schwiegen. *Sie blickte nach unten, als stünde dort, ob es tief genug wäre. Dann setzte sie sich ein Stück zur Seite und warf ihre Beine hinüber, so daß sie ins Leere hingen. Darauf griff sie mit den Händen nach der Wand, lies den Körper baumeln, lächelte und lies los, ohne Abschied und das leiseste Geräusch.* Der Abgrund war tief, ich weiß, daß sie lange fiel, freudig, von allem befreit. In der Feme sah ich schwere, regenträchtige Wolken.

Auf den leeren Strand schritt ich in der Dämmerung, der Kies knirschte unter meinen Füßen. Ich stand vor dem offenen Meer. Mit dem Blick konnte ich es nicht umfassen. Der Himmel trübte sich, der Wind erhob Wellen, ein Heulen kam rauf, von überallher strömte Dunkelheit, die Sandbank wurde schwarz, ich erhob die Hände, als wollte ich das Unwetter dirigieren. Der Regen brach auf mein Zeichen hervor. Ich ließ ihn Stunden auf mich prasseln, damit er mich innerlich stütze. Auf dem Rückweg nach Belgrad fuhr ich imunterbrochen durch einen Wasservorhang. Dunkelheit auf der Straße. Regen. Unterwegs schlafende Städte, geisterhaft beleuchteten Motels und Benzinpumpen. Regen. Tote Natur. Regen. *Ach, gute Fahrer, die ihr durch sommer-schwarze Nächte gleitet.* Die Welt ist bereit für eine neue Flut. Für eine Verwüstung, für das Verschwinden von uns allen. Deijenige, der zufällig bleibt, wird besser sein.

Vor der Morgendämmerung stand ich vor der Chinesischen Mauer, der vierte Eingang, die Tür rechts vom Lift. Ich klopfte.

– Wer ist da?

– Ein Freund.

– Was für ein Freund?

– Der Was willst du?

– Ein neues Paket übernehmen.

– Es gibt hier keine Pakete.

– Gut, geben sie mir das, was der Professor zurückgelassen hat.

– Warte.

Eine Minute später öffnete sich die Tür und eine Hand reichte mir von innen eine große schwarze Ledertasche. Ich erkannte diese Hand.

– Das ist alles – sagte er – du brauchst nicht noch einmal zu kommen.

Einige Zeit lang kreiste ich über die Straßen. Ich wollte zur Mündung fahren und jene versäumte Runde nachholen, die ich schon seit jener Zeit mit mir trage, als ich ein Bengel war, aber ich ließ davon ab. Dann wählte ich ein Hochhaus aus und parkte davor. Ich fuhr nach oben in einem schwülen engen Lift, die Kabine war beschmiert, in der Höhe meiner Augen stand geschrieben: Ich kann alles und sonst nichts. Ich ging auf die Terrasse hinaus. Ober Neu- Belgrad war der Himmel durchsichtig. Der Himmel, ein anderer Name für das Meer. Ich überblickte den Markt, der unten, tief unter mir, gleich einem Seestern, mehrere Straßen umfaßte. Menschen verließen das Haus. Ich ging auf das Geländer zu, lehnte mich fest daran, holte Luft, nahm das Gewehr aus der Tasche, entsicherte es, legte es auf die Mauer und zielte auf den ersten Passanten.

Übersetzung von Jörg Schulte

ÜBER DEN AUTOR

Mihajlo Pantić (1957, Belgrad), Schriftsteller, Literaturkritiker, Professor der Philologischen Fakultät der Universität Belgrad. Er veröffentlichte bisher über vierzig Bücher: wissenschaftliche Studien, Essays, Literaturkritik, Anthologien sowie die Erzählbände: *Chronik eines Zimmers* (1984), *Wonder in Berlin* (1987), *Dichter, Schriftsteller und die übrige Menagerie* (1992), *Ich kann mich an einen Satz nicht erinnern* (1993), *Neu-Belgrader Erzählungen* (1994), *Der siebte Koschawa-Tag* (1999), *Wenn es Liebe ist* (2003), *Dieses Mal über den Schmerz* (2007), *Auf Wolken gehen* (2013), *Wenn mich erblickt, was ich suche* (2017), *Geschichten über Schriftsteller* (2021), *Keine der sieben* (2022). Pantićs Erzählungen sind in zwanzig Sprachen übersetzt und in zahlreiche Anthologien und Übersichtswerke im In- und Ausland eingegangen. Für sein Erzählwerk, seine Essayistik und Literaturkritik hat er zahlreiche Preise erhalten, u.a. den Andrić-Preis für den Band *Wenn es Liebe ist* (2003). Er lebt in Neu-Belgrad und ist hier zum Ehrenbürger ernannt worden.

Übersetzung von Robert Hodel

Михајло Пантић / Михайло Пантич / Mihajlo Pantić

У СЛУ НИКАДА НИЈЕ ДОСАДНО

Кратке приче

ВО СМЕ НИКОГДА НЕ СКУЧНО

Короткие рассказы

IM TRAUM IST ES NIEMALS LANGWEILIG

Kurzgeschichten

Едиција

Превод као огледало контаката језика и култура

Издавач

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Међународни славистички центар

Студентски трг 3

За издавача

Декан Филолошког факултета

Ива Драшкић Вићановић

Уредници

Мина Ђурић, Бошко Сувајцић

Сујервизори

Елена Сагалович, Роберт Ходел

Редакџори

Ана Јаковљевић Радуновић, Драгана Керкез,

Јелена Костић Томовић, Данијела Врањеш

Технички уредник

Снежана Кутрички

Припрема и дизајн

Душан Шевић

Тираж

200

Штампа

Чигоја штампа